



**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**AKRA‘ B. HÂBİS’İN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM
TARİHİNDEKİ ROLÜ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Emin Tahsin BİLGİN

**Danışman
Prof. Dr. İhsan ARSLAN**

**RİZE
2023**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında, Prof. Dr. İhsan ARSLAN danışmanlığında, Emin Tahsin BİLGİN tarafından hazırlanan *Akra‘ b. Hâbis’in Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Rolü* adlı bu tez çalışması, 15/06/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. İhsan ARSLAN	
Üye	: Doç. Dr. Recep ERKOCAASLAN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL	

ETİK BEYAN

İslam Tarihi ve Sanatları Tezli Yüksek Lisans programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Akra‘ b. Hâbis’in Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Rolü” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağımı hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

15/06/2023

Emin Tahsin BİLGİN

ÖN SÖZ

Câhiliye dönemi insanların yaşam tarzları günümüzden oldukça farklıydı. Kabile hayatının ve asâbiyet duygusunun ağır bastığı böylesi bir dönemde varlık gösteren insan için sadece menfaatler ön plandaydı. Kişisel ve kabilevî menfaatlerin elde edilebilmesi için de her yol mübahtı. Asla kendinden olmayana tolerans tanımayan anlayışla bu çevrede yetişen her canlı; merhamet duygularından yoksun, sadece nefes alan bir et parçası gibiydi.

Böyle karanlık bir dönemde İslâm'ın nuru güneş gibi doğmuş ve dünyayı aydınlatmıştı. İslâmiyet'le tanışmadan önce belki de dünyanın en gaddar insanları olan bu kişiler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) risâletiyle bütün karanlık yönlerinden arınmışlar ve bugün, asr-ı saâdet diye tabir ettiğimiz muazzam nesli ortaya çıkarmışlardır. Belki de böylesi bir dönüşümü yaşayan toplum için Hz. Peygamber; kıyamete kadar gelecek olan insanları, "Ashâbıma dil uzatmayın," diye uyarmıştı.

İslâm tarihi alanındaki çalışmalarda Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra o dönemde meşhur olmuş sahâbîlerin hayatları da kaleme alınmaktadır. Herkesin hakkında az çok bilgi sahibi olduğu bu sahâbîler dışında kendileriyle ilgili fazla malumat bulunmayan birçok sahâbî de bulunmaktadır. Bu sahâbîlerden bir tanesi de Akra' b. Hâbis'tir. Bu çalışma, hakkında derli toplu bir şekilde malumat bulunmayan Akra' b. Hâbis'i tanıtmak amacıyla kaleme alındı.

Çalışmanın tamamlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İhsan ARSLAN'a, tezin teşekkülünde büyük katkısı olan Doç. Dr. Recep ERKOCAASLAN'a, fikirlerini ve desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. İlyas YILDIRIM'a, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL'a, Arş. Gör. Hüseyin İÇEN'e, Hüseyin Emre BİLGİN'e, Musa ÇAKICI'ya ve aileme teşekkür ederim.

Emin Tahsin BİLGİN

2023/RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
GİRİŞ	1
1. AKRA‘ B. HÂBİS’İN TEMÎM KABİLESİNDEKİ YERİ	6
1.1. Temîm İsmi ve Mahiyeti	8
1.2. Akra‘ b. Hâbis’in Temîm Kabilesindeki Neseb Bağı	10
1.2.1. Temîm Kabilesinin Nesebi	10
1.2.2. Temîm b. Mürr	13
1.2.3. Zeyd Menât.....	14
1.2.4. Mâlik b. Zeyd Menât	14
1.2.5. Hanzale b. Mâlik	15
1.2.6. Mâlik b. Hanzale	15
1.2.7. Dârim b. Mâlik	16
1.2.8. Mücâşi‘ b. Dârim.....	16
1.2.9. Süfyân b. Mücâşi‘	16
1.2.10. Akra‘ b. Hâbis	17
2. HZ. PEYGAMBER İLE İLİŞKİLERİNDE AKRA‘ B. HÂBİS	27
2.1. Akra‘ b. Hâbis’in Müslüman Olması	27
2.2. Benî Temîm’in Müslüman Olmasında Akra‘ b. Hâbis’in Rolü	30
2.3. Akra‘ b. Hâbis’in Müellefe-i Kulûb’a Dâhil Edilmesi.....	35
2.3.1. Huneyn Ganimetlerinin Paylaşımı	36
2.3.2. Yemen Ganimetlerinin Paylaşımı.....	37
2.3.3. Müellefe-i Kulûb’a Yardımın Kesilmesi.....	38
2.4. Câhiliyeden Kalma Zihniyet Yapısı.....	40

2.5. Me'rib Seddi Tuzlası.....	42
2.6. Merhamet Etmeyene Merhamet Edilmez.....	43
2.7. Her Yıl mı Haccedeceğiz?	45
2.8. Hz. Peygamber'in Mektubu	47
2.9. Hacamat Meselesi	48
2.10. Mescide Bevledilme Hadisesi	49
3. AKRA' B. HÂBİS'İN ASKERÎ YÖNÜ.....	52
3.1. Hz. Peygamber Dönemi	52
3.1.1. Mekke'nin Fethi Esnasında Akra' b. Hâbis	52
3.1.2. Huneyn ve Tâif Gazvelerinde Akra' b. Hâbis	59
3.2. Hz. Ebû Bekir Dönemi	64
3.2.1. Enbâr'ın Fethinde Akra' b. Hâbis	65
3.2.2. Dûmetülcendel'in Fethinde Akra' b. Hâbis.....	66
3.3. Hz. Osman Dönemi	69
3.3.1. Cüzcân Fatihî Akra' b. Hâbis	70
4. SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	75

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : İslam Tarih ve Sanatları

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. İhsan ARSLAN

Hazırlayan : Emin Tahsin BİLGİN

Yıl : 2023

Sayfa Sayısı : 95

ÖZET

AKRA‘ B. HÂBİS’İN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM TARİHİNDEKİ ROLÜ

Câhiliye’den İslâmiyet’e geçiş sürecine yakından şahit olan Akra‘ b. Hâbis’in ele alındığı bu çalışma, onu her yönüyle tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu anlamda öncelikle kendisinin nesebi ele alınıp kabilesindeki konumu açıklandı. Câhiliye döneminde Temîm kabilesinin lideri olması hasebiyle yapmış olduğu faaliyetlere değinildi. Müslüman olduğu dönemde Hz. Peygamber ile girmiş olduğu ikili münasebetler, âyetler ve hadisler çerçevesinde izah edildi. Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerinde katılmış olduğu savaşlar ve başarıları ele alınıp incelendi. Nesebi, Câhiliye öncesi ve sonrası hayatı, bazı âyetlerin nüzûl sebeplerine konu oluşu, bazı hadislerde başat rol oynayışı ve savaş meydanındaki başarıları ilgili kaynaklardan mukayese edilerek araştırılıp ortaya konuldu.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Peygamber, Akra‘ b. Hâbis, Câhiliye, Temîm.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Islamic History and Arts
Thesis Type : Master Thesis
Supervisor : Prof. Dr. İhsan ARSLAN
Author : Emin Tahsin BİLGİN
Year : 2023
Pages : 95

ABSTRACT

AKRA‘ B. HÂBİS’S LIFE, PERSONALITY AND ROLE IN ISLAMIC HISTORY

This study on Akra‘ b. Hâbis, who closely witnessed the process of transition from Jahiliyyah to Islam, has been prepared to introduce him in every aspect. In this sense, his lineage was first discussed and his position in his tribe was explained. His activities as the leader of the tribe of al-Tamim during the Jahiliyyah period were mentioned. The bilateral relations he had with the Prophet when he became a Muslim were explained within the framework of verses and hadiths. The wars and achievements he participated in during the Prophet’s and the Rashideen Caliphs periods were discussed and analyzed. His ancestry, his life before and after Jahiliyya, his being the subject of the reasons for the revelation of some verses, his playing a leading role in some hadiths and his successes on the battlefield were investigated and revealed by comparing and comparing the relevant sources.

Keywords: Islamic History, Hz. Prophet, Akra‘ b. Hâbis, Jahiliyyah, Tamim.

KISALTMALAR

Arş. Gör.	: Araştırma Görevlisi
b.	: bin, ibn(Oğlu)
bk.	: Bakınız
bint	: binti
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Dr. Öğr.	: Doktora Öğretim
ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
nşr.	: Neşreden
öl.	: ölüm
Prof.	: Profesör
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
sad.	: Sadeleştiren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
vd.	: ve diğerleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Akra‘ b. Hâbis’in Şeceresi.....	25
Şekil 2. Enbâr’ın Irak Haritasındaki Konumu	66
Şekil 3. Dûmetülcendel’in Haritadaki Konumu	69
Şekil 4. Cürcân ve Cüzcân Şehirlerinin Haritadaki Konumları.....	72



GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Hiz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerine başlamasından itibaren insanlar ferdî veya toplu olarak İslâm dinine girmeye başlamışlardı. Kutlu davetin insanlara sunduğu yeni düzen, o günün toplumunda alışlagelmişin dışında bir durumdu. Mekke'de güç kuvvet sahibi olanların kulaklarını tıkayıp duymazdan geldiği bu çağrıya ilk icâbet edenler; statüsü düşük, garip kimseler olmuştu. Zaman içerisinde önce gönüllere sonra coğrafyalara yayılan bu davete, toplumda yüksek konuma sahip kişilerde iştirak etmeye başlamışlardı. İslâm'ın şemsiyesi altına giren bu liderlerden biri de Akra' b. Hâbis idi. Her ne kadar deneme yanılma amacıyla İslâmiyet'i kabul etmiş olsa da hayatı boyunca iman dairesinin dışına çıkmamış ve Müslüman olarak vefat etmiştir. Kendisi İslâm tarihinde yerini almış; fakat günümüzde onunla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Tanımak ve tanıtmak arzusuyla "Akra' b. Hâbis'in Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Rolü" eserimize konu olmuştur.

Akra' b. Hâbis merkeze alınarak hazırlanan bu çalışmada öncelikle gayemiz; Akra' b. Hâbis'in nesebinin incelenip kabile içerisindeki yerinin tespit edilebilmesidir. Böylece çalışmaya konu olan Akra' b. Hâbis'in kendisine kadar gelen süreç daha anlaşılır olacaktır. İkinci olarak ise; Temîm kabilesindeki konumu ele alınıp yaşadığı toplumdaki görev ve sorumluluklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Onun ailevî ve kabilevî yönleri ortaya konulduktan sonra Müslüman olma süreci ve kabilesinin Müslüman olmasındaki rolüne değinilip bu konudaki etkisini ortaya koymak hedeflenmiştir. Müslüman olduktan sonraki süreçte Resûlullah ile ilişkileri, âyetler ve hadisler çerçevesinde incelenerek meseleleri açıklamaya çalıştık. Nihâî olarak Akra' b. Hâbis'in, Hiz. Osman dönemine kadar vuku bulan savaşlardaki rolünü tespit edebilmek amacıyla konuya yönelik çalışmalar yapıldı.

Bu amaçlar doğrultusunda Câhiliye döneminin karanlığına ve İslâmiyet'in aydınlığına şahit olan Akra' b. Hâbis'in tanınması ve tanıtılması büyük önem arz etmektedir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Bu çalışma; Akra' b. Hâbis'in hayatını, şahsiyetini ve İslâm tarihindeki rolünü gün yüzüne çıkarmak için hazırlanmıştır. Bu anlamda kendisini daha iyi tanıtabilmek ve bulunduğu toplumdaki yerini tespit edebilmek için ilk önce neseb yönünden şeceresi ortaya çıkarıldı. Câhiliye döneminde yaptığı faaliyetler ve Müslüman olduktan sonraki faaliyetleri incelenip ortaya konuldu. Hz. Peygamber ile olan münasebetleri, âyetler ve hadisler çerçevesinde ele alındı. Hem Allah Resûlü döneminde hem de ilk üç halife dönemlerinde gerçekleşen savaşlardaki rolü kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda değerlendirildi.

Araştırmanın Yöntemi

Akra' b. Hâbis'in Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Rolü adlı çalışma hazırlanırken takip edilen yöntem şöyledir: Konu üzerinde karar kılındıktan sonra ilgili kaynaklar tarandı. Bu tarama sonucunda elde edilen bulgular, sistematik bir tasnife tâbi tutulup her bulgu ilgili konu başlığı altında fişleme yöntemi ile ayrıştırıldı. Tezin yazım aşamasına geçildiğinde ise elde edilen materyaller ilgili başlıklar altında birbiriyle uyumlu olacak şekilde kaleme alındı. Bu anlamda tez üç bölüme ayrıldı.

Birinci bölümde Adnân'dan, Akra' b. Hâbis'e kadar olan soy bağı ortaya kondu. Soy ağacı çıkarılıp Temîm kabilesi içerisindeki mevcut konumu ve aile fertleri tespit edildi. Câhiliye döneminde üstlendiği görevler, katıldığı savaşlar, giriştiği meşrû ve gayr-ı meşrû faaliyetleri kaynaklardaki bilgiler ışığında izah edildi.

İkinci bölümde ilk olarak nasıl Müslüman olduğu ve kabilesinin iman etmesindeki katkısına değinildi. Müellefe-i kulûba dâhil edilmesi, bu nedenle savaş ganimetlerinden pay alışı, İslâm'ın güçlenmesiyle bu haktan mahrum kalması gibi durumlar açıklandı. Hz. Peygamber ile ikili münasebetlerinin âyetlerin nüzûl sebeplerine olan etkisine ve birçok hadis rivâyetindeki aktif rolüne dair meseleler yorumlanarak aktarıldı.

Üçüncü bölümde Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman dönemlerinde katıldığı savaşlara ve üstlendiği rollere değinildi. O, Resûlullah'ın yanında Mekke'nin fethine, Huneyn ve Tâif gazvelerine; Hz. Ebû Bekir döneminde Enbâr ve Dûmetülcendel fetihlerine; Hz. Osman döneminde ise Cüzcân fethine katılmıştır. Hatta Cüzcân'ı fetheden ordunun komutanlığını bizzat kendisi yapmıştır. Bu anlamda

gerçekleşen hadiseler bütünüyle değil; sadece Akra‘ b. Hâbis ekseninde incelenip ifade edildi.

Araştırmanın Kaynakları

İslâm tarihi içerisinde Hz. Peygamber’e çağdaşlık etmiş olan kişiler, onun ile yaşamış oldukları ikili münasebetler nedeniyle, doğal olarak bazı âyetlerin nüzûl sebebi, bazı hadislerinde bizzat konusu olmuşlardır. Bu anlamda bizim çalışmamızda yararlandığımız en önemli kaynağımız *Kur’ân-ı Kerîm* oldu. Akra‘ b. Hâbis’in faaliyetleriyle nüzûlüne sebebiyet verdiği birtakım âyetleri incelemek amacıyla Diyânet İşleri Başkanlığı’nca neşredilen *Kur’ân-ı Kerîm meâlinden* istifade ettik.

Âyetlerin nüzûl sebeplerinin perde arkasını daha iyi anlayabilmek için tefsir kitaplarından faydalandık. İstifade ettiğimiz tefsir kaynakları arasında Taberî (öl. 310/923)’nin *Câmi‘u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*’ı, Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210)’nin *et-Tefsîrü’l-kebîr*’i, İbn Kesîr (öl. 774/1373)’in *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*’i, İbn Âşûr (öl. 1973)’un *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr mine’t-Tefsîr*’i, Muhammed Hamdi Yazır (öl. 1942)’in *Hak Dini Kur’ân Dili* adlı eserleri yer almaktadır.

Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen birçok meselenin çalışmada yer alması nedeniyle bu konuları daha anlaşılır bir şekilde izah edebilmek için hadis kitapları incelendi. Müracaat edilen hadis kaynakları arasında Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855)’in *el-Müsned*’i, Dârimî (öl. 255/869)’nin *es-Sünen*’i, Buhârî (öl. 256/870)’nin *el-Câmi‘u’s-sahîh*’i, Müslim (öl. 261/875)’in *el-Câmi‘u’s-sahîh*’i, İbn Mâce (öl. 273/887)’nin *es-Sünen*’i, Ebû Dâvûd (öl. 275/889)’un *es-Sünen*’i, Tirmizî (öl. 279/892)’nin *el-Câmi‘u’s-sahîh*’i, Nesâî (öl. 303/915)’nin *es-Sünen*’i gibi Kütüb-i Tis’a olarak tâbir edilen kitaplar yer almaktadır. Bu eserlerin yanı sıra çalışmanın içeriğini zenginleştirmesi açısından başka hadis kaynaklarından da istifade edildi.

Çalışmada faydalanan ilk dönem siyer kaynakları arasında İbn İshâk (öl. 151/768)’in *es-Sîre*’si, Vâkıdî (öl. 207/823)’nin *Kitâbü’l-Meğâzî*’si, İbn Hişâm (öl. 218/833)’in *es-Sîretü’n-nebeviyye*’si gibi eserler bulunmaktadır. Bunların yanında Resûlullah’ın hayatını konu alan İbn Hibbân (öl. 354/965)’in *es-Sîretü’n-nebeviyye ve ahhârü’l-hulefâ*’sı, İbn Hazm (öl. 456/1064)’in *Cevâmi‘u’s-Sîre*’si çalışmamızda önem arz eden kaynaklardandır.

Tabakat kitapları arasında yer alan İbn Sa'd (öl. 230/845)'ın *Kitâbü't-Tabakâtî'l-kebîr*'i, Halîfe b. Hayyât (öl. 240/854-55)'ın *Kitâbü't-Tabakât*'ı, İsfahânî (öl. 430/1038)'nin *Hilyetü'l-evliyâ* ve *tabakâtü'l-asfiyâ* 'sı ve diğer kıymetli eserler bu yolda ciddi katkılar sağlamıştır.

Genel tarih kitapları arasında yer alan Halîfe b. Hayyât (öl. 240/854-55)'ın *et-Târîh*'i, Taberî (öl. 310/923)'nin *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*'ü, İbn Asâkir (öl. 571/1176)'ın *Târîhu medîneti Dimaşk*'ı, İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233)'ın *el-Kâmil fî't-târîh*'i, İbn Kesîr (öl. 774/1373)'ın *el-Bidâye ve'n-nihâye*'si incelenen eserler arasındadır.

Bahsi geçen eserler dışında çok kıymetli eserlerden İbn Kuteybe (öl. 276/889)'nin *el-Ma'ârif*'i, Fesevî (öl. 277/890)'nin *el-Ma'rîfe ve't-târîh*'i, İbn Kani' (öl. 351/962)'nin *Mu'cemü's-sahâbe*'si, Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071)'nin *Târîhu Bağdâd*'ı, İbn Abdülber (öl. 463/1071)'in *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'ı, İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233)'in *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*'si, Zehebî (öl. 748/1348)'nin *Tecrîdü esmâ'i's-sahâbe*'si, İbn Hacer (öl. 852/1449)'ın *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*'si, Müttakî el-Hindî (öl. 975/1567)'nin *Kenzü'l-'ummâl*'ı çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Fetih hareketleriyle alakalı bilgiler sunan Belâzürî (öl. 279/892)'nin *Fütûhu'l-Büldân*'ı, İbn A'sem (öl. 320/932'den sonra)'ın *Kitâbü'l-Fütûh*'u, Mahmûd Şîr Hattâb (öl. 1998)'ın *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*'ı ve coğrafyalar hakkında bilgiler veren Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229)'nin *Mu'cemü'l-Büldân* adlı eserlerden yararlanıldı.

Edebiyat ve şiir konusunda Cerîr b. Atıyye (öl. 110/728 ?)'nin *Dîvân*'ı ve Tebrîzî (öl. 502/1109)'nin *el-Kâfî fî'l-'arûz ve'l-kavâfi*'sinden gerektiği kadar ilham alındı.

Çalışmamızın ilk bölümünde ensâb ile ilgili veriler yer aldığından bu alanda telif edilmiş olan eserleri kullandık. İbnü'l-Kelbî (öl. 204/819?)'nin *Cemheretü'n-Neseb*'i, Ebû Ubeyd (öl. 224/838)'in *Kitâbü'n-Neseb ve zikru men fî'l-cemâhiri min tesmiyeti's-sahâbe ve't-tâbi'in ve's-su'arâ fî'l-Câhiliyye*'si, Zübeyrî (öl. 236/851)'nin *Kitâbü Nesebi Kureyş*'i, Belâzürî (öl. 279/892-93)'nin *Ensâbü'l-Eşrâf*'ı, Müberred (öl. 286/900)'ın *Nesebü Adnân ve Kahtân*'ı, İbn Düreyd (öl. 321/933)'ın *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*'i, İbn Hazm (öl. 456/1064)'ın *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*'ı, Sem'ânî

(öl. 562/1166)'nin *el-Ensâb*'ı, Kalkaşendî (öl. 821/1418)'nin *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rîfeti ensâbi'l-'Arab* ve *Kalâ'idü'l-cümân fî't-ta'rîf bi-kabâ'ili 'Arabi'z-zamân*'ı bu alan özelinde yararlanılan kaynaklardır.

Temîm kabilesi ile alakalı doğrudan bilgiler veren Harfûş (öl. ?)'un *Kabiletü Temîm fî'l-Câhiliyeti ve'l-İslâm*'ı, Hüseyin Hasan (öl. ?)'ın *İ'lâmü't-Temîm*'i, Abdülcebbâr el-Ubeydî (öl. ?)'nin *Kabiletü Temîmi'l-'Arabiyye beyne'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*'ı çalışmamıza ışık tutmuşlardır.

Çalışmamızda geçen ve sözlük anlamına ihtiyaç duyduğumuz terimleri açıklamada İbn Manzûr (öl. 711/1311)'un *Lisânü'l-'Arab*'ı, Fîrûzâbâdî (öl. 817/1415)'nin *el-Kamûsü'l-muhît*'i ve Serdar Mutçalı'ya ait olan *Arapça-Türkçe Sözlük* yardımcı kaynaklarımızdandır.

Yakın dönemde ve günümüzde alana yönelik çalışmalar yapmış Lütfi Doğan (öl. 1976), Bahriye Uçok (öl. 1990), Neşet Çağatay (öl. 2000), Ahmet Önkal (öl. 2019) ve çalışmalar yapmaya devam eden Adem Apak, İbrahim Sarıçam hocalarımızın çalışmalarından mümkün mertebe istifade ettik. Geçmişten günümüze sürekli kendini güncelleyen ve geliştiren Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin, YÖK'ün ve İSAM'ın veri tabanlarından yararlandık.

1. AKRA‘ B. HÂBİS’İN TEMÎM KABİLESİNDEKİ YERİ

Câhiliye dönemi Arap toplumunda tam anlamıyla sistematik hale gelmiş bir ilimden söz edilememekle beraber, onların hiçbir alanda gelişme kaydedemedikleri de iddia edilemez. Araplar kendilerine has bir tarzla edebiyatta, şiirde, hitabette ve nesiller boyu anlatılarak efsaneleşmiş bir hüviyet kazanan ensâb ilminde küçümsenmeyecek derecede gelişme kaydetmişlerdir.¹ Kendilerine has özellikler barındıran bu ilimlerin dışında astroloji, tıp, basit anlamda meteoroloji, kehanet ve kıyâfe ilmi gibi birçok ilmî sahada da varlık gösterebilmişlerdir.²

Arap toplumunda soya ve kan bağına çok önem verilirdi. Bu nedenle kabileler içinde ailenin soy bağına çok iyi bilen kişiler yetişmiştir. Bu kişiler hem kabilenin soy bağına ezbere bilirler hem de kabilesiyle alakalı övünç kaynağı olabilecek meseleleri anlatmaktan gurur duyarlardı. Böyle bir anlayışın olduğu Arap toplumunda ensâb ilmi zaman içerisinde iyice gelişmiş ve sistematik bir ilim halini almıştır.³ Kabilevî toplum yapısının getirmiş olduğu bu asabiyet duygusu aynı zamanda toplumu da ataerkil bir yapıya bürümüştür. Çünkü Arap toplumunda soy bağına baba tarafından devam ettiği görüşü kabul görmekteydi.⁴

“Ensâb” (أنساب) kelimesi, “neseb” (نسب) kelimesinin çoğuludur. “Neseb” ya da “nisbe” kavramları ise kan bağı yoluyla oluşan yakınlık anlamına gelir. Ensâb ilminde uzmanlaşıp uzmanlığıyla bu alanda kabul gören kimselere de “nessâb” veya “nessâbe” adı verilir.⁵

¹ Ahmet Önkal, “Araplarda Ensâb İlmi ve İslâm Tarihi Açısından Önemi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1990), 117.

² Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 128.

³ Adem Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 56.

⁴ Ünal Kılıç, “Ensâbın Câhiliye Arapları ve Hz. Peygamber Nazarındaki Yeri ve Önemi”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 2 (2017), 46.

⁵ Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsü’l-muhît ve’l-kabesü’l-vasît el-câmi‘ limâ zehebe min lugati’l-‘Arab şemâtât*, thk. Mektebü Tahkîki’t-Türâs fi Müessesetü’r-Risâle (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1426/2005), 137.

Ensâb ilminin sunduğu bilgiler ışığında Araplar, kökenlerini ilk etapta Arab-ı bâide ve Arab-ı bâkiye olmak üzere ikili tasnife tâbi tutmuşlardır.⁶ Arab-ı bâide, soyu tükenmiş olan Araplar anlamına gelir. Bu kabilelerinin soyu İslâmiyet'ten önce kesilmiştir. Bu kabileler arasında Âd, Semûd, Amâlika, Cürhüm gibi kabileleri sayabiliriz.⁷

Arab-ı bâkiye ise soyu devam eden Araplar anlamına gelmektedir. Arab-ı bâkiye de kendi içerisinde Arab-ı âribe, Arab-ı müsta'ribe ve Arab-ı müsta'ceme olmak üzere üçe ayrılmıştır. Saf Araplar anlamına gelen Arab-ı âribe'yi Kahtâniler; sonradan Araplaşanlar anlamına gelen Arab-ı müsta'ribe'yi Adnânîler; İslâm'ı farklı coğrafyalara yaymak üzere giden Arapların, gittikleri bölgelerin yerlileriyle kaynaşmalarından ortaya çıkan Araplar ise Arab-ı müsta'ceme'yi oluşturmaktadır. Müsta'ceme Arapları, yabancılaştırmış anlamında Acemleşmiş Araplar olarak nitelendirilir.⁸

Arab-ı müsta'ribe'yi oluşturan Adnânîlerin soy bağlarıyla ilgili Adnân'a kadar olan silsilenin doğruluğu noktasında konunun uzmanları ittifak etmişlerdir. Aynı şekilde Adnân'ın soyunun, Hz. İsmâil'e dayandığını da ittifakla kabul etmişlerdir. Ancak Hz. İsmâil ve Adnân arasındaki silsileyle ilgili rivâyetlerin tutarsızlıkları nedeniyle bu konuda ittifak sağlayamamışlardır.⁹

Adnânî kabilelerden bir tanesi de Temîm kabilesidir. Temîm aynı zamanda Akra' b. Hâbis'in de mensubu olduğu kabiledir. Akra' b. Hâbis'i daha iyi tanımak ve anlayabilmek için kabile içindeki soy bağına ortaya çıkarmak önem arz etmektedir. Bu amaçla Akra' b. Hâbis'in Temîm kabilesindeki neseb bağı; sadece Akra' b. Hâbis çerçevesinde bu bölümde izah edilecektir.

⁶ İbrahim Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 58.

⁷ Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *es-Siretü'n-nebeviyye fi dav'i'l-Kur'an ve's-sünne* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1412/1992), 1/46; Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebi*, thk. Mustafa Kasadar, çev. Mustafa Kasadar vd. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2017), 1/26; Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, 58.

⁸ Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, 58-59.

⁹ Casim Avcı, “Hz. Muhammed'in (sas) Peygamberlik Öncesi Hayatı”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Hz. Peygamber (sas) Dönemi*, ed. Hüseyin Algül - Rıza Savaş (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 1/165.

1.1. Temîm İsmi ve Mahiyeti

Araplar; çocuklarını isimlendirme konusunda yaşamış oldukları toplumun anlayış yapısından, örf ve adetlerinden, hayatın getirmiş olduğu şartlardan ve çeşitli sebeplerden ilham almışlardır.¹⁰ İlham alınan bu etmenlere bakıldığında şöyle bir tablo oluşmaktadır:

1. Düşmanlara korku verip kendilerinin daha üstün bir konumda olduklarını ifade eden isimler: Gâlib, Gallâb, Zâlim, Ârim, Menâzil, Mukâtil, Muârik, Sâbit

2. Çocukları için iyi anlam ifade eden isimler: Nâil, Vâil, Nâc, Müdrik, Derrâk, Sâlim, Süleym, Mâlik, Âmir, Sa'd, Saîd, Mes'ûd, Esad, Seyyid

4. Doğada bulunan varlıklardan ilham alınarak verilen isimler: Talha, Semüre, Seleme, Katâde, Herrâs, Hâcer, Huceyr, Sahr, Fihri, Cendel, Cervel, Hazn, Hazm

5. Hayvanlardan ilham alınarak verilen isimler: Esed, Leys, Zî'b, Kelb, Küleyb, Himâr, Kırd, Hıncır, Cahş, Sa'leb, Sa'lebe, Dubey'a, Dabbe, Huzez, Ğurab, Surad

Bu etkenlerin dışında çocuklara isim belirleme yöntemleri arasında doğum anında görülen veya sesi duyulan canlı cansız varlıklar, uğur ve bereket getirdiğine inanılan şeyler, gök cisimleri, dinî ve bâtil inançlar, anlamı belirsiz olan kelimeler de yer almaktadır.¹¹

Arapların çocuklarını ve kölelerini isimlendirme hususunda günümüz gözüyle bakıldığında garipsenecek bir metodu da şöyledir: Çocukları için kötü anlam ifade eden Kelb, Hanzale, Mürre, Dırâr ve Harb gibi isimleri tercih ederlerken; köleleri için Felâh, Necâh gibi anlamı güzel olan isimleri tercih etmişlerdir. Neden böyle bir isimlendirme yöntemini tercih ettikleri sorulduğunda cevaben: “Çocuklarımızı düşmanlarımız için, kölelerimizi kendimiz için isimlendiririz.” demişlerdir.¹²

“Temîm” (تميم) isminin manasına bakıldığında, bu kelime Arap dilinde şiddet, sağlam, sert gibi anlamlara gelmektedir.¹³ Hz. Peygamber, Temîm kabilesinin

¹⁰ Araplarda ad koyma konusunda geniş bilgi almak için bk. Mehmet Edip Çağmar, “Araplarda Ad Koyma”, *Nüşa: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 3/8 (2003), 92-102.

¹¹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Mektebetü Lisâni'l-Arabî, 1411/1991), 5-6; Ahmet İhsan Dündar, “İslam Öncesi Dönemdeki Araplarda Kişilere Ad Vermeyi Etkileyen Faktörler”, *İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 902-905.

¹² Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fî sinâ'ati'l-inşâ'* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyyeti, 1340/1922), 1/312.

¹³ İbn Düreyd, *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*, 201.

fertlerini; cesaretlerinden, hakkı savunmalarındaki dirâyetlerinden, dalâletle mücadele etmelerinden, aldatici ve zorba durumların karşısında durmalarından dolayı takdir etmiştir.¹⁴

Hz. Peygamber'in, Temîmliler hakkındaki düşüncelerini açıklığa kavuşturan bir başka mesele de hadis kaynaklarında Ebû Hüreyre kanalıyla aktarılmaktadır. Ebû Hüreyre, Temîmliler kadar sevmediği başka bir kavmin olmadığını; ancak Hz. Peygamber'den işitmiş olduğu üç meseleden dolayı Temîmlileri sevmeye başladığını söyler.¹⁵ Kendisine Temîmlileri sevdiren üç mesele şöyledir:

Birincisi; Temîmliler zekâtta kendi paylarına düşen miktarı hazırlayıp Resûlullah'a götürmüşlerdi. Hz. Peygamber bu durum karşısında hoşnutluğunu belirtmek için: "Bu kavminin¹⁶ veya kavmimizin¹⁷ zekâtıdır." demişti. İkincisi; bu olayın gerçekleştiği esnada Allah Resûlü, Temîm kabilesinin fertlerini kastederek: "Onlar ümmetimden deccâle karşı en şiddetli olanlardır." demişti.¹⁸ Son olarak Hz. Âişe'nin yanında Temîmli köle bir kadın esir olarak bulunuyordu. Hz. Peygamber: "O kadını serbest bırak. Çünkü o, İsmâil'in soyundandır."¹⁹ diyerek o kadının nezdinde Temîm kabilesini yüceltmisti.

Anlaşıldığı kadarıyla Temîmliler, mizaç olarak sert ve savaşıcı insanlardı. Temîm isminin manası, onların karakterlerine nüfûz etmiş ve toplumda bu özellikleriyle ön plana çıkmışlardır. Yani onlar kendilerine yakıştırılan misyona uygun hareket etmişlerdi. Hz. Peygamber'in, onları bu özelliklerinden dolayı övmüş olması da bunun bir kanıtı olarak ifade edilebilir.

¹⁴ Hüseyin Hasan, *İ'lâmü't-Temîm* (Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyyeti'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, ts.), 12.

¹⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 15/31; Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed Fariyabî (Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1467/2006), "Fezâ'ilü's-sahâbe", 47; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Müsnedü's-sahîh 'ale't-tekâsîm ve'l-envâ' min ğayri vücûdi kat 'in fi senedihâ velâ sübûti cerhin fi nâkilihâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 15/219.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/31.

¹⁷ Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 47; İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh*, 15/219.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/30-31; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 47; Hz. Peygamber'in burada Deccâl'den bahsetmeyip Temîmlilerin savaş meydanında şiddetli şekilde çarpıştıklarını söylediği de rivâyet edilir. bk. Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 47.

¹⁹ Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 47; İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh*, 15/219.

1.2. Akra‘ b. Hâbis’in Temîm Kabilesindeki Neseb Bağı

Temîm kabilesinin, Adnânî kabileler arasındaki konumu ve Akra‘ b. Hâbis’in kendi kabilesindeki yerinin doğru konumlandırılması konumuz itibarıyla önem arz etmektedir. Bu nedenle Adnân’dan Akra‘ b. Hâbis’e kadar olan soy bağına izah etmek doğru olacaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Adnân’dan, Temîm b. Mürr’e kadar olan soy bağı ele alınacaktır. Böylece Temîm kabilesinin Arap toplumundaki neseysel konumu açıklığa kavuşmuş olacaktır. Sonrasında ise kabilenin atası olan Temîm b. Mürr’den başlayarak Akra‘ b. Hâbis’e kadar uzanan soy bağı ele alınıp incelenecektir. Böylece onun kabile içindeki konumu daha iyi anlaşılacaktır.

1.2.1. Temîm Kabilesinin Nesebi

Adnânî Araplarının, Adnân’a kadar dayandırılan soylarının doğruluğu noktasında herhangi bir şüphe yoktur. Hz. Peygamber’in ve Akra‘ b. Hâbis’in ortak atalarının bulunduğu bu silsilede bizi ilgilendiren kısım, Adnân’dan başlayarak sırasıyla gelen ilk beş nesildir. Çünkü o sıralamaya göre ilk beş; Adnân, Mead, Nizâr, Mudar ve İlyâs şeklindedir.²⁰ İlyâs’ın neslinden de süreç içerisinde Temîm kabilesi meydana gelmiştir.

Adnân’dan önceki sürece bakıldığında babasının adının Üded olduğu genel olarak kabul görmüştür.²¹ Adnân’ın evliliklerinden Mead, Akk,²² Dîs, Übeyy, Ay‘, Udeyn adlarında çocukları dünyaya gelmiştir.²³ Akk hariç diğerlerinin annesinin Mehded bint Lihem b. Celhâb²⁴ b. Cedîs²⁵ b. Tasm²⁶ adlı bir kadın olduğu rivâyet edilmiştir. Zübeyrî, bu konuda Adnân’ın sadece Mead ve Hâris adlarında iki çocuğunun olduğunu ve bu çocuklardan Hâris’in gerçek adının Akk olduğunu ifade

²⁰ Avcı, “Hz. Muhammed’in (sas) Peygamberlik Öncesi Hayatı”, 1/165.

²¹ Ebû’l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâz Ziriklî (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1417/1996), 1/18.

²² Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Cemheretü Ensâbi’l-‘Arab*, thk. Abdüsselâm b. Muhammed b. Hârûn b. Abdîrâzık (Kahire: Dârü’l-Me‘ârif, 1958), 9; Hasan, *İ‘lâmü’t-Temîm*, 11.

²³ Ebû’l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî, *Cemheretü’n-neseb*, thk. Nâcî Hasan (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1407/1986), 18; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf*, 1/18; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi’l-‘Arab*, 9.

²⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf*, 1/18.

²⁵ İbnü’l-Kelbî, *Cemheretü’n-neseb*, 18.

²⁶ Ebû Abdillâh Mus‘ab b. Abdillâh b. Mus‘ab ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, thk. Evariste Levi-Provençal (Kahire: Dârü’l-Me‘ârif, 1951), 1/5.

eder.²⁷ Adnân'ın oğlu olduğu ifade edilen Akk, bazı kaynaklarda Adnân'ın oğullarından Dîs'in çocuğu olarak gösterilir.²⁸

Adnân'ın çocuklarından Mead'ın tespit edebildiğimiz kadarıyla on altı çocuğu olmuştur. Bu çocukların isimleri Nizâr, Kudâa, İyâd, Kanas, Kunâsa, Senâm, Ubeyd, Urf, Avf, Şekk, Haydân, Hayde, Cünâde, Cüneyd, Kahm ve Dahhâk olarak kaynaklarda geçmektedir.²⁹ Çocukların annesi Muâne bint Cuşem b. Celhe b. Amr b. Cürhüm adlı kadındır.³⁰ Zübeyrî, annelerinin adının birtakım değişikliklerle Muâne bint Cevşem b. Cülhüme b. Âmir b. Avf b. Adî b. Düb b. Cürhüm olduğunu söylerken çocuklardan sadece Nizâr ve Kudâa'yı zikretmiştir.³¹

Nizâr'ın; Mudar, Rebîa, İyâd, Enmâr adlarında dört çocuğu olmuştur.³² Mudar ve İyâd'ın anneleri Sevde bint Akk b. Dîs b. Adnân; Rebîa ve Enmâr'ın anneleri Huzâle bint Vî'lân b. Cevşem b. Celhe b. Amr'dır.³³

Mudar'ın; İlyâs ve Kays Aylan adlarında iki çocuğu olmuştur.³⁴ Bu çocuklardan Kays Aylân'ın gerçek adının Nâs olduğu söylenir.³⁵ Anneleri için Rebâb bint Hayde b. Mead b. Adnân³⁶ ve Esmâ bint Sevd b. Eslem b. Hâris b. Kudâa³⁷ isimleri kaynaklarda yer almaktadır.

İlyâs'ın çocuklarının isimlerine bakıldığında künyeleriyle alakalı farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bu rivâyetler incelendiğinde genel olarak İlyâs'ın; Âmir, Amr, Umeyr adlarında üç çocuğu olduğu görülmektedir.³⁸ Ancak Amr'ın Müdrike, Âmir'in Tâbiha³⁹ veya Âmir'in Müdrike, Amr'ın Tâbiha olduğuna⁴⁰ dair farklı iddialar

²⁷ Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, 1/5.

²⁸ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 18; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/19.

²⁹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 18; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/20; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 9-10.

³⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/20.

³¹ Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, 1/5.

³² İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 19; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/28; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 10.

³³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/28.

³⁴ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 20; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/37; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 10.

³⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/37.

³⁶ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 20; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/37.

³⁷ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 10.

³⁸ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 20; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/38-39; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 10.

³⁹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 20; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/38-39.

⁴⁰ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 10.

bulunmaktadır. Bu kişilerden sadece Âmir'in adının Müdrike olduğunu ifade edenler de vardır.⁴¹ Bu isimlerin kime ait olduğu konusunda yukarıda belirtilen tartışmalara girmeyip İlyâs b. Mudar'ın çocuklarını Müdrike ve Tâbiha olarak tanımlayanlarda bulunmaktadır.⁴² Netice itibariyle İlyâs'ın, Tâbiha adında ya da o lakapla anılan bir çocuğu olduğu kesindir. Bu çocuklar Hindif bint Kudâa olarakta bilinen Leylâ bint Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâa adında bir kadından dünyaya gelmişlerdir.⁴³

Tâbiha b. İlyâs'ın; Üd ve Amr adlarında iki çocuğu olmuştur.⁴⁴ Annelerinin ismi Temleke bint Neha' b. Süleym b. Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâa'dır.⁴⁵

Üd b. Tâbiha'nın; Mürr, Abdümenât, Dabbe, Amr, Humeys adlarında beş çocuğu olmuştur.⁴⁶ Mürr ve Abdümenât'ın anneleri Mâviyye bint Cüleyye b. Ahmes b. Dubey'a b. Rebîa b. Nizâr'dır.⁴⁷

Mürr b. Üd'ün çocukları ile ilgili rivâyetler incelendiğinde İbn Hazm, Temîm, Sa'lebe, Bekr, Muhârib, Gavs, Yağfur adlarında erkek çocukları; Berre, Hind, Tükme, Cedîle ve Âtike adlarında kız çocukları olduğunu söylemiştir.⁴⁸ Ebû Ubeyd, erkek çocukların arasına Mâzin ve Seleme adlarında iki kişi daha ekler, ancak, Yağfur'u belirtmez.⁴⁹ Belâzürî de erkek kardeşlerin arasına öncekilere ek olarak Âmir, Kâmil, İrâş ve Şebk adlarında dört isim daha eklemiştir.⁵⁰ Bu iddialar esas alındığı takdirde Mürr b. Üd'ün, on yedi çocuğu olmuştur.

Adnân'dan başlayıp Temîm b. Mürr'e kadar gelen soy bağı; Temîm kabilesinin Arap toplumundaki nesepsel konumunu daha iyi anlayabilmek amacıyla kısaca açıklandı. Temîm b. Mürr'ün adıyla kurulmuş olan Temîm kabilesi, onunla birlikte

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, *Sîretü İbn İshâk*, nşr. Muhammed Ali Beydûn, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004), 17.

⁴² Muhammed Hamîdullah, *Mecmû'atü'l-vesâ'iki's-siyâsiyye li'l-'ahdi'n-nebevî ve'l-hilâfeti'r-râşide* (Beyrut: Dârü'n-Nefâes, 1405/1985), 764.

⁴³ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 20; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/39; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 10.

⁴⁴ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 189; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/261.

⁴⁵ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 189; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/261.

⁴⁶ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 189; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/261; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 198.

⁴⁷ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 189; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/261.

⁴⁸ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 206.

⁴⁹ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *Kitâbü'n-Neseb ve zikru men fi'l-cemâhiri min tesmiyeti's-sahâbe ve't-tâbi'in ve's-şu'arâ fi'l-Câhiliyye*, thk. Meryem Meryem Muhammed Hayrüddir (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1410/1989), 231.

⁵⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/7.

tarih sahnesinde yerini almaya başlamıştır. Temîm kabilesi, kurucusundan itibaren gelişmiş, farklı kollara ayrılmış ve bu kollar çeşitli coğrafyalarda varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁵¹

1.2.2. Temîm b. Mürr

Babasının adı Mürr b. Üd b. Tâbiha b. İlyâs b. Mudar, annesinin adı Hav'eb bint Kelb b. Vebere olan bu kişinin künyesi Temîm b. Mürr b. Üd b. Tâbiha b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır. İlk defa Temîm ismini kullandığından doğal olarak Temîm kabilesinin kurucu atası olarak kabul edilir.⁵² Temîm b. Mürr'ün kaynaklarda Hâris, Amr ve Zeyd Menât adlarında üç çocuğu olduğu⁵³ rivâyet edilmekle beraber, bu isimlere Yerbû' adında bir çocuk daha eklenerek sayı dörde çıkarılmıştır.⁵⁴ Bu kardeşlerin annelerinin isimleri hakkında rivâyetlere bakıldığında Hâris, Amr ve Yerbû'nun anneleri olarak Selmâ bint Kâ'b ve Ravka bint Dabbe b. Üd isimleri zikredilirken; Zeyd Menât'ın annesi olarak Safiyye bint Kayn b. Cesr adlı kadının ismi zikredilir.⁵⁵ Selmâ bint Kâ'b'ın, Yerbû' hariç diğer üç çocuğun annesi olduğu⁵⁶ ve yine Yerbû' zikredilmemekle beraber diğer üç kardeşin annelerinin adının Avrâ bint Dabbe adlı kadın olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷ Hâris'in, Şâkire olarak

⁵¹ Temîm kabilesi hakkında detaylı bilgi almak için bk. Muhammet Yekeler, *Câhiliye Döneminden Hz. Peygamber Dönemi Sonuna Kadar Temîm Kabilesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

⁵² Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 231; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/7; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 206.

⁵³ Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân*, thk. Abdülazîz el-Meymenî er-Râckûtî, 1354/1936, 6; İbn Düreyd, *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*, 6-7; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 207; Abdülcebbâr el-Ubeydî, *Kabiletü Temîmi'l-Arabîyye beyne'l-Câhiliyye ve'l-İslâm* (Kuveyt: Havliyyâtü Külliyyeti'l-Âdâb, 1406/1986), 15.

⁵⁴ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 191; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/11.

⁵⁵ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 191; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/11.

⁵⁶ İbn Düreyd, *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*, 6-7.

⁵⁷ Ubeydî, *Kabiletü Temîmi'l-Arabîyye beyne'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, 15.

isimlendirilen Muâviye adında bir çocuğu,⁵⁸ Amr'ın; Anber, Hüceym, Üseyd, Mâlik, Hâris, Kuleyb, Kâ'b ve Hirmâz adlarında sekiz çocuğu olmuştur.⁵⁹

1.2.3. Zeyd Menât

Temîm b. Mürr'ün çocukları arasında soyu en kalabalık olan Zeyd Menât'tır. Annesinin adı Safiyye bint Kayn b. Cesr'dir.⁶⁰ Çocuklarının adları Sa'd, Mâlik, Avf, Sa'lebe, Âmir, İmruülkays, Mübeşşir ve Cenuh'tur.⁶¹ Sa'd, Mâlik, Avf, Sa'lebe, Mübeşşir ve Cenuh'un anneleri Müfedda bint Sa'lebe b. Dûdân b. Esed iken; İmruülkays ve Âmir'in anneleri Rekâşi bint Kebîr b. Gâlib'tir.⁶²

1.2.4. Mâlik b. Zeyd Menât

Mâlik b. Zeyd Menât'ın, Hanzale, Rebîa, Kays ve Muâviye olmak üzere dört çocuğu olmuştur.⁶³ Bu çocukların annelerinin en-Nevar bint Cülle b. Adî b. Abdümenât b. Üd b. Tâbiha adlı kadın olduğu söylenmekle beraber,⁶⁴ Kays ve Muâviye'nin annelerinin kim olduğuna dair iki isim rivâyet edilmektedir. Bu kadınlardan birinin şahsî adı zikredilmeden künyesi bint Amr b. Ribâbe b. Âmir b. İmruülkays b. Kuteyye b. Nemir b. Vebere⁶⁵ olarak verilmektedir. Diğeri de Sevda bint Amr b. Temîm⁶⁶ adında bir kadındır.

⁵⁸ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 191-192; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/11; Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân*, 6-7. Arapça'da (ك و ج) harflerinin birleşiminden oluşan kelimelerin anlamlarına baktığımızda “çocuk”, “doğmak”, “meydana gelmek”, “türemek” gibi yeni bir oluşumu ifade eden anlamlar çıkmaktadır. Bu nedenle Şâkire olarak bilinen Muâviye isimli kişinin Hâris değil, Hâris'in çocuğu olduğu kanaatindeyiz. Bu noktada ilgili çalışmada çeviri hatası yapılmış olması muhtemeldir. bk. Yekeler, *Câhiliye Döneminden Hz. Peygamber Dönemi Sonuna Kadar Temîm Kabilesi*, 10.

⁵⁹ Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân*, 7; İbn Düreyd, *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*, 201; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 207.

⁶⁰ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 191; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/11.

⁶¹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 192-193; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/13; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 213.

⁶² İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 192-193; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/13.

⁶³ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 193; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/14; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 222.

⁶⁴ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 193; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 222.

⁶⁵ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 193.

⁶⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/14.

1.2.5. Hanzale b. Mâlik

Hanzele b. Mâlik'in çocukları Mâlik, Yerbû', Rebîa, Amr, Mürre, Gâlib, Külf ve Kays olmak üzere sekiz tanedir.⁶⁷ Ebû Ubeyd, bu kardeşler arasında Mürre'yi zikretmezken; Belâzürî kardeşlerin sekiz tane olduğunu söyleyip sadece Mâlik, Kays, Yerbû', Rebîa ve Amr'ın isimlerini belirtmiştir.⁶⁸ Belâzürî, Mâlik'in annesi olarak Üseyye bint Amr b. Zibâye b. Âmir b. İmruülkays b. Kuteyye b. Nemr b. Vebere b. Kudâa adlı kadının ismini zikrederken; Kays, Yerbû', Rebîa ve Amr'ın annelerinin ise Cendele bint Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne adlı kadın olduğunu rivâyet etmiştir.⁶⁹ İbn Hazm ise Belâzürî'nin kardeşler arasında belirtmediği Mürre'nin ve Amr'ın annelerinin Benî Esed b. Hüzeyme'den Esediyye adlı bir kadın olduğunu rivâyet etmiştir.⁷⁰

1.2.6. Mâlik b. Hanzale

Mâlik b. Hanzale'nin; Dârim, Rebîa, Rizâm, Zeyd, Sudâ', Yerbû', Ebû Süveyd, Avf, Cüşeyş ve Ka'b olmak üzere on çocuğu olmuştur.⁷¹ Dârim, Rebîa ve Rizâm'ın annelerinin ismi Ehabbe bint Mâlik b. Ali b. Adî b. Müzâi'm b. Sadullah b. Ferrân b. Belî b. Amr b. Haf b. Kudâa⁷² şeklinde kaynaklarda geçmektedir. Zeyd, Sudâ' ve Yerbû'nun anneleri Adeviyye olarak bilinen Harâm bint Hüzeyme b. Temîm b. Dûl b. Cûl b. Adî b. Abdümenât⁷³ b. Üd'tür.⁷⁴ Ebû Süveyd ve Avf'ın annelerinin Tuheyne bint Abşemş b. Zeyd Menât b. Temîm, Cüşeyş'in annesinin Hutta bint Rebîa b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm, Ka'b'ın annesinin ise Suhariyye olarak bilinen bir kadın olduğu ifade edilmiştir.⁷⁵ Ancak gerçek ismi zikredilmez. Belâzürî, farklı olarak Ebû

⁶⁷ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l- Arab*, 222.

⁶⁸ Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 12/14.

⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 12/14.

⁷⁰ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l- Arab*, 222.

⁷¹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 195; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232-233; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 12/15; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l- Arab*, 228.

⁷² İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 194-195; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 12/15.

⁷³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 12/15.

⁷⁴ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 195; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 232; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l- Arab*, 228.

⁷⁵ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 195-196; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 233.

Süveyd ve Avf'ın annelerinin ismini Milhiye bint Abşemş b. Sa'd olarak rivâyet etmiştir.⁷⁶

1.2.7. Dârim b. Mâlik

Dârim b. Mâlik'in Abdullah, Mücâşi', Sedûs, Hayberiyye, Nehşel, Cerîr, Ebân, Cevvâl, Şeytan, Menâf adlarında on tane çocuğu olmuştur.⁷⁷ İbn Hazm, bu çocuklara Ebû Sûd'u ekleyerek Dârim b. Mâlik'in on bir çocuğu olduğunu söylemiştir.⁷⁸ Tağlîb kabilesinden olan Mâviyye bint Zalim b. Düneyn b. Sa'd b. Eşres b. Zeyd b. Amr adlı kadından Abdullah, Mücâşi', Sedûs, Hayberiyye; Rekâş bint Şehbere b. Kays b. Mâlik b. Zeyd Menât adlı kadından Nehşel ve Cerîr; Hint bint Hâris b. Teymullah b. Sa'lebe b. Ukâbe adlı kadından Ebân, Cevvâl ve Şeytan; Leylâ bint Leey b. Abdümenâf b. Hâris b. Sa'd b. Hüzeym adlı kadından Menâf dünyaya gelmiştir.⁷⁹

1.2.8. Mücâşi' b. Dârim

Mücâşi' b. Dârim'in; Süfyân, Ebyâd, Âmir, Şeytan, Haşr, Hayberiyye, Sa'lebe, Kaddâh, Züreyh, Nu'mân, Hâris, Harâm ve Mücâşi' adlarında çocukları olmuştur.⁸⁰ Belâzürî, bu çocuklardan Hâris'i zikretmeyip ek olarak Abdullah ve Cevvâl adlarında iki kişi daha olduğunu belirtmiştir.⁸¹ Süfyân, Ebyâd, Âmir, Şeytan, Haşr, Hayberiyye'nin anneleri Şerâf bint Behdele b. Avf b. Ka'b b. Zeyd Menât iken diğer çocukların anneleri Şüreyfâ bint Ahmer b. Behdele'dir.⁸²

1.2.9. Süfyân b. Mücâşi'

Süfyân b. Mücâşi'nin soyu Muhammed, Kurt, Huvey ve Mürr isimli çocuklarıyla devam etmiştir. Muhammed'in, İkâl ve Amr olmak üzere iki tane çocuğu olmuştur. İkâl'in ise Hâbis, Nâciye, Himâr, Hunneb ve Süfyân olmak üzere beş çocuğu

⁷⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/15.

⁷⁷ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 195-196; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb*, 233; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/16.

⁷⁸ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 229.

⁷⁹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 195-196; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/16; İbn Düreyd, *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*, 234; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 229.

⁸⁰ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 201-202.

⁸¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/57.

⁸² İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 201-202; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/57.

olmuştur.⁸³ Bu çocuklardan Hâbis'in, Fâtıma bint Hâvî b. Süfyân b. Mücâşi⁸⁴ b. Dârim adlı eşinden Akra' b. Hâbis dünyaya gelmiştir.⁸⁵

Buraya kadar anlatılan soy bilgileri sistematik olarak tahlil edildiğinde Akra' b. Hâbis'in Adnân'a kadar olan künyesi; el-Akra' b. Hâbis b. İkâl b. Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi' b. Dârim b. Mâlik b. Hanzale b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm b. Mürr b. Üd b. Tâbiha b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân şeklindedir.

1.2.10. Akra' b. Hâbis

Arapça'da "Akra'" (أقرع) kelimesi "başında saçı olmayan" anlamına gelmektedir.⁸⁶ Asıl adı Firâs veya Hâris⁸⁷ olan Akra' b. Hâbis, topal olmakla beraber⁸⁸ başı kel olduğu için Akra' lakabıyla anılmıştır.⁸⁹ Tam adı Akra' b. Hâbis b. İkâl b. Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi⁹⁰ b. Dârim⁹¹ b. Mâlik b. Hanzale b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm'dir.⁹² Kabilenin kurucu atası Temîm b. Mürr olmasına rağmen Akra' b. Hâbis'in künyesinin sonunda yer alan et-Temîmî ibaresinden sonra el-Mücâşi⁹³ ed-

⁸³ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 202.

⁸⁴ Mahmûd Şit b. Mustafâ b. Hattâb el-Mevsilî, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1418–1998), 359.

⁸⁵ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *Târîhu medîneti Dimaşk ve zikru fazlihâ ve tesmiyetü men hallehâ mine'l-emâsil ev ictâze bi-nevâhihâ min varidihâ ve ehlihâ*, thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 9/186.

⁸⁶ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1993), 8/262.

⁸⁷ Ebü Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kureşî el-Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Habîbürrahman el-A'zamî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1381/1963), 1/471.

⁸⁸ Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1388/1969), 579.

⁸⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/58; Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî, *Tecridü esmâ'i's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/26; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Me'ârif, 1413/1992), 7/141.

⁹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/57-58; Zehebî, *Tecridü esmâ'i's-sahâbe*, 1/26.

⁹¹ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 230.

⁹² Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990), 7/27; Ebü'l-Hüseyin Abdülbâkî b. Kânî' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî, *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Ebü Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâtî (Medine: Mektebetü'l-Ğurabâ el-Eseriyye, 1997), 1/67; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 9/186; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Mü'avviz - Âdil Ahmed Abdilmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/264.

⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/141; Mahmûd Şit Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 359.

Dârimî⁹⁴ eklemesini yapanlar da olmuştur. Kabilenin kurucu lideri olan Temîm b. Mürr'den önceki süreçte bu isimlere rastlanmadığından muhtemelen bu eklemeler kabile içerisinde sonradan oluşan farklı kollara atıf yapmak amacıyla.

Mudâr b. Nizâr'ın, İlyâs ve Kays Aylan adlarında çocukları olmuştu.⁹⁵ Bu çocuklardan İlyâs'ın, Hındif adında bir eşi vardı.⁹⁶ Bu soydan, Hındif kanalıyla süreç içerisinde Temîm kabilesi ve diğer bazı kabileler ortaya çıkmıştı. Ortaya çıkan bu kabilelere Hındif ismi bir nevi kapsayıcı çatı kavram görevi görmüştür. O yüzden Akra' b. Hâbis de dâhil olmak üzere bu soydan gelenlerin Hındif kabilesine mensup olduğu söylenir.⁹⁷ Ancak tekrardan ifade etmek gerekirse Hındif, Temîm'i de içine alan daha geniş bir oluşumu ifade etmektedir.

Akra' b. Hâbis'in aile fertleri ele alınacak olursa karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Babasının adı Hâbis b. İkal,⁹⁸ annesinin adı Fâtıma bint Hâvî b. Süfyân b. Mücâşi⁹⁹ b. Dârim,¹⁰⁰ erkek kardeşlerinin adları Varaka b. Hâbis et-Temîmî¹⁰¹ ve Firâs b. Hâbis'tir.¹⁰² Akra' ve Firâs'a kel oldukları için iki akra' anlamında "akra'an denilirdi.¹⁰³ Kız kardeşinin adı ise Leylâ bint Hâbis et-Temîmî'dir.¹⁰⁴ Leylâ bint Hâbis'in, Gâlib b. Sa'saa ile olan evliliğinden şair Ferezdak dünyaya gelmiştir.¹⁰⁵ Ferezdak, dayısı Akra' b. Hâbis'i övmek için şiir okumuştur.¹⁰⁶ Akra' b. Hâbis'in dedesinin adı İkal b. Muhammed'tir. Amcaları Nâciye, Himâr, Hunneb ve Süfyân

⁹⁴ Mahmûd Şit Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 359.

⁹⁵ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 20; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/37; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 10.

⁹⁶ Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân*, 1.

⁹⁷ Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureş*, 1/7-9.

⁹⁸ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 202.

⁹⁹ Mahmûd Şit Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 359.

¹⁰⁰ Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî, *Kitâbü't-Tabakât*, thk. Ekrem Ziyâ Ömerî (Bağdat: Matbaatü'l-Ânî, 1387/1967), 41; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 9/186.

¹⁰¹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdilmevcûd - Ali Muhammed Mü'avviz (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995), 6/317.

¹⁰² Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-târîh*, thk. Ebü'l-Fidâ' Abdullah el-Kâzî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987), 1/476.

¹⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târîh*, 1/476.

¹⁰⁴ Ebü Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî Ma'mer b. Müsennâ, *Nekâ'izu Cerir ve'l-Ferezdak*, nşr. Muhammed Ali Beydûn (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1/128; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 8/184.

¹⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 8/184.

¹⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1/58.

olmak üzere dört tanedir.¹⁰⁷ Amcalarından Himâr'ın çocuğu olan İyâz b. Himâr, Câhiliye döneminde Kâbe'yi çıplak tavaf etmemek için Hz. Peygamber'den ödünç elbise almıştır.¹⁰⁸

Akra' b. Hâbis'in çekirdek ailesiyle alakalı bilgiler sınırlıdır. Hz. Peygamber'i torunu ile oynarken gördüğünde: “Benim on tane çocuğum var. Ama hiçbirini öpmedim.”¹⁰⁹ demesinden en az bir kere evlendiğini ve on tane çocuğunun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu çocukların ve annelerinin ismi bilinmemektedir.

Akra' b. Hâbis'in fiziki özellikleri zaman zaman alay konusu olmuştur. Husayn b. Ka'kâ ile Akra' b. Hâbis arasında şerefli olmak hususunda geçen bir diyalogta Husayn b. Ka'kâ: “Yeryüzünde şerefli olan hiç kimse yoktur ki, babası ondan daha şerefli olmasın.” deyince Akra' b. Hâbis: “Bilakis! Sen babandan daha şerefliisin.” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Husayn b. Ka'kâ: “Yalan söyledim. Ama babam senden, senin babandan ve benden daha şereflidir.” diyerek tartışmayı kazanmıştı. Bu ikilinin sözlü atışması Yemâme emirinin meclisinde de devam etmişti. Kendisine haber verilen Husayn b. Ka'kâ, Yemâme emirinin meclisine gelip Akra' b. Hâbis'in kelliğiyle dalga geçmek amacıyla bir recez¹¹⁰ dile getirmişti. Akra' b. Hâbis'in topallığı da Husayn b. Ka'kâ'nın dalga geçtiği konulardan bir tanesidir.¹¹¹

Akra' b. Hâbis, Câhiliye döneminde şerefli bir kimseydi. Kendi kavminin reisiydi. İnsanların aralarında çıkan anlaşmazlıklarda hakemlik yapar, hüküm verir, düşmanlıkları bitirirdi. Hakemliği de elinden geldikçe âdil bir şekilde yapardı.¹¹² Cerîr b. Abdullah el-Becelî ve Furâfise b. Ahves el-Kelbî arasında çıkan neseple alakalı

¹⁰⁷ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 1/202.

¹⁰⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Cevâmi'u's-Sîre*, nşr. Muhammed Ali Beydûn, thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 21-22.

¹⁰⁹ Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 1/471; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/393; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallâllâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (Dımaşk-Beyrut: Dârü İbn Keşîr, 1423/2002), “Edeb”, 18; Müslim, “Fezâ'il”, 65.

¹¹⁰ Recez, Arûz sisteminde bir bahir adıdır. Aynı adı taşıyan bahrin üçüncü ve dördüncü aruzlarıyla nazmedilen, bir beytin yarısı kadar veya daha kısa olan beyit şekilleriyle (meştûr ve menhûk beyitler) söylenmiş şiirlerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfî fi'l-'arûz ve'l-kavâfî*, nşr. Hassânî Hasan Abdullah (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1415/1994), 77; Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Recez”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/509.

¹¹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 12/58.

¹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, 1/58; Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 359-360.

anlaşmazlık nedeniyle el-Becelî'nin, Akra' b. Hâbis'ten hakemlik talep etmesi onun âdil ve güvenilir olduğuna bir örnektir. Bu olayın vuku bulduğu esnada Becelî kabilesinden şair Amr b. Husârim: "Ey Akra' b. Hâbis, ey Akra', Bugün kardeşin öldürülürse sende öldürülürsün." şeklinde bir şiirle onu âdil olması konusunda uyarmıştır. Akra' b. Hâbis, bu nesep tartışmasına noktayı koymuş ve Becelî ailesinin babasının Enmâr b. Nizâr b. Mead olduğunu söylemiştir.¹¹³

Câhiliye döneminde Ukâz¹¹⁴ panayırı kurulurdu. Panayıra gelen insanlar burada ticarî faaliyetler, siyasî ve edebî faaliyetler gibi çeşitli işlerle meşgul olurlardı. Aynı zamanda bir derdi, bir şikâyeti olanlar da bu panayıra gelip şikâyetini dile getirirlerdi. Ukâz önemli bir panayırdı ve bu panayırın hakemlik görevini Temîm kabilesi üstlenmişti.¹¹⁵ Akra' b. Hâbis de yaşadığı dönem içerisinde hem hac mevsiminde haccetmeye gelen hacılara hem de Ukâz panayırına gelen kişilere hakemlik yapma görevini üstlenmiştir.¹¹⁶

Bu tür olumlu özelliklerinin olmasına rağmen onun karakterine nüfûz eden olumsuz yanlarını da görmekteyiz. Yaşamış olduğu dönemin örf ve adetleri, kültürel anlayışları, hayata bakış açıları ister istemez onu da etkilemiştir. Müslüman olmadan önceki hayatında görülen dinî anlamdaki sapkınlıklar, savunmasız bölgelere baskın yapma, kargaşa ve savaş konusunda ısrarcı olma, etrafındakileri savaş konusunda cesaretlendirme, kabileleri birbirine düşürme gibi faaliyetlerdeki başat rolü, Câhiliye dönemindeki kabile reislerinin zihniyet yapısını ortaya koyan iyi bir örnektir.¹¹⁷

¹¹³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/59; krş. Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, 1/7; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi'l-Arab*, nşr. Dârü'l-Kitâbi'l-Lübnânî, thk. İbrâhim el-Ebyârî (Beyrut, 1400/1980), 172; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Kalâ'idü'l-cümân fî't-ta'rîf bi-kabâ'ili 'Arabi'z-zamân*, nşr. Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, thk. İbrâhim el-Ebyârî (Kahire-Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Mısıriyye-Dârü'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 1402/1982), 102.

¹¹⁴ Ukâz Mekke'ye otuz, Tâif'e on beş mil uzaklıktadır. Câhiliye döneminin en meşhur panayırı olarak bilinir. bk. Elnure Azizova, "Ukâz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/61-62.

¹¹⁵ Corcî b. Habîb Zeydân, *Târihu't-temeddüni'l-İslâmî*, ed. Can Belge, çev. Nejdî Gök (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 1/48-49; Murat Sarıcık, "Cahiliye Döneminde Arap Yarımadası Panayırları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2013), 122; Temîm kabilesinden Ukâz panayırında hakemlik yapanların listesi için bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Muhabber*, thk. Ilse Lichtenstadter (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1407/1987), 182-183.

¹¹⁶ Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 375.

¹¹⁷ Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 360.

Câhiliye döneminde Arap kabileleri arasında birçok savaş meydana gelmekteydi. Bu savaşlara Eyyâmü'l-Arab denirdi. Eyyâmü'l-Arab savaşları çok küçük nedenlerden çok büyük nedenlere kadar birçok anlaşmazlıktan dolayı ortaya çıkmaktaydı.¹¹⁸ Savaşlara katılanlar vermiş oldukları mücadeleyi sonraki nesillere aktarmayı çok severlerdi. Ancak objektif bir bakış açısı yerine kendilerini kahramanlaştırıp olayları öyle aksettirirlerdi.¹¹⁹ Bu savaşlara yılın belirli aylarında ara verilirdi. Haram aylar olarak bilinen bu aylar Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb olmak üzere dört taneydi.¹²⁰ Arap toplumunda ağır basan asabiyet duygusu birbirlerine olan düşmanlıklarını körüklüyordu. Onlarda haram aylarda dahi savaşabilmek için takvime müdahale edip ayların yerlerini değiştiriyorlardı.¹²¹ Onların bu durumu “...Allah’ın haram kıldığı ayların sayısına uygun getirip böylece Allah’ın haram kıldığını helâl kılmak için haram ayı bir yıl helâl, bir yıl haram sayıyorlar. Onların bu çirkin işleri, kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah, inkârcı toplumu doğru yola iletmez.”¹²² âyetiyle kınanmıştır.

Temîm kabilesinin de zaman zaman dâhil olduğu bu savaşlarda Akra‘ b. Hâbis’te rol almıştır. Kaynaklar, Akra‘ b. Hâbis’in, Câhiliye döneminde gerçekleşen Yevm Külâb ve Yevm Zübâle savaşlarına katıldığını ifade ederler.

Akra‘ b. Hâbis’in, Câhiliye döneminde katıldığı söylenen Yevm Külâb savaşı iki kez meydana gelmiştir. Rivâyete göre Akra‘ b. Hâbis, bu savaşlardan ilkinde katılmıştır.¹²³ Ancak bu savaşa yer vermiş belli başlı kaynaklara bakıldığında Akra‘ b. Hâbis ile alakalı herhangi bir ayrıntı bulunmamaktadır.¹²⁴ Yevm Külâb savaşlarıyla alakalı ilgi çekici bir bilgi vermek gerekirse o da şudur: Bu savaşta Arfece b. Es‘ad burnunu kaybetmiş ve bu kötü görüntüsünden rahatsız olmuştu. Bu durumdan kurtulmak için kendisine önce metal plakadan bir burun yapmıştı. Zaman içerisinde

¹¹⁸ Apak, *Asabiyet*, 76.

¹¹⁹ Avcı, “Hz. Muhammed’in (sas) Peygamberlik Öncesi Hayatı”, 1/162.

¹²⁰ Avcı, “Hz. Muhammed’in (sas) Peygamberlik Öncesi Hayatı”, 1/159.

¹²¹ Takvimde yapılan bu değişikliğe nesî adı verilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Nesî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/578-579.

¹²² *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), et-Tevbe 9/37.

¹²³ Muhammed b. Habîb, *el-Muhabber*, 247.

¹²⁴ Yevm Külâb savaşları hakkında bilgi almak için bk. Ebû Ubeyde Ma‘mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî, *Kitâbü Eyyâmî’l-‘Arab kable’l-İslâm.*, nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî (Bağdat, 1976), 397-456; Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Ezdî el-Mesîlî el-Kayrevânî, *el-‘Umde fî mehâsini’-ş-şi’r ve âdâbih ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Dârü’l-Cîl, 1401/1981), 2/205-206; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fî’t-târîh*, 1/434-437.

burnu koku yapmaya başlayınca Hz. Peygamber, kendisine altından bir burun yapmasını söylemişti.¹²⁵

Yevm Zübâle savaşı ise Bekir b. Vâil kabilesinin iki kolu olan Benî Şeybân ve Benî Teymullah ile Temîm kabilesi arasında vuku bulmuştur.¹²⁶ Akra' b. Hâbis, kardeşi Firâs ile birlikte Bekir b. Vâil kabilesine saldırmak istiyordu. Bu amaçla hazırlıkları tamamlayıp yanındakilerle beraber yola çıktı. Haberi alan Ebû Cu'l el-Berûk ve kardeşi Amr b. Hanzale de¹²⁷ onlara katılmak için yola çıktılar.¹²⁸ Zübâle mevkiine¹²⁹ geldiklerinde Temîm birliklerini Bistâm b. Kays eş-Şeybânî ve İmrân b. Mürre karşıladılar.¹³⁰ Burada şiddetli bir çarpışma gerçekleşti. Temîmliler savaşı kaybedip esir alındılar. Akra' b. Hâbis ve kardeşi Firâs, Benî Bekr'in kollarından olan Benî Teymullah'a esir düşmüşlerdi. Ebû Cu'l ise İmrân b. Mürre'nin esiri olmuştu. Belâzürî, esir alınma durumuyla alakalı Akra' b. Hâbis'in parmaklıklar içerisinde İmrân b. Mürre'ye esir olduğunu ve hiciv şairi Cerîr'in bu durumu eleştirmek maksadıyla Benî Mucâşi'yi hedef alan beyitler söylediğini ifade etmiştir.¹³¹

Savaş sonunda Benî Teymullah esirleriyle beraberken kendileri gibi Benî Bekr'den olan Benî Şeybân ile bir araya geldiler. Bu karşılaşma esnasında Benî Ribâb kabilesi de Benî Şeybân kabilesinin yanında bulunuyordu. Benî Şeybân'ın reisi olan Bistâm b. Kays, Akra' b. Hâbis ve Firâs'ı, Benî Teymullah'tan isteyince aralarında münakaşa çıktı. İmrân b. Mürre¹³² ve Benî Ribâb'ın,¹³³ onlara hakemlik yapmasıyla yüz dişi deve¹³⁴ karşılığında esirler, Bistâm b. Kays'a verildi. Bistâm b. Kays ödemiş olduğu fidyeyi geri ödemeleri şartıyla Akra' b. Hâbis ve Firâs ile anlaşıp onları serbest

¹²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 7/64-65; İbn Kânî, *Mu'cemü's-sahâbe*, 2/53-54.

¹²⁶ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 2/205.

¹²⁷ Muhammed Câde'l- Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-Arab Fi'l-Câhiliyye* (Dârü İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1361/1942), 206.

¹²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/476; Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-Arab Fi'l-Câhiliyye*, 206.

¹²⁹ Kûfe'den Mekke'ye giden yol üzerindeki bir bölgenin adıdır. bk. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1397-1977), 3/129.

¹³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/476; Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 360.

¹³¹ Belâzürî'nin burada Cerîr'den atıf yapmasına rağmen; Cerîr'in kitabında yer alan hiciv ile kendi kitabında yer alan hicvin arasında farklar vardır. bk. Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 12/58; Cerîr'in kitabında yer alan hiciv şiiri için bk. Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ et-Temîmî, *Dîvân*, nşr. Kerem el-Bustânî (Beyrut: Dâru Beyrut, 1406/1986), 479.

¹³² İbn Reşîk, *el-'Umde*, 2/205; Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-Arab Fi'l-Câhiliyye*, 206.

¹³³ Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-Arab Fi'l-Câhiliyye*, 206.

¹³⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 2/205.

bıraktı. Ancak iki kardeş serbest kaldıktan sonra herhangi bir geri ödeme yapmadılar. Bu konunun duyulması üzerine bazı şairler şiir yazmış, Bistâm b. Kays'ta onlara cevap vermiştir.¹³⁵

Akra' b. Hâbis'in hangi tarihte doğduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹³⁶ Ölüm tarihiyle alakalı ise çeşitli rivâyetler bulunmaktadır. Bu rivâyetler genel olarak Akra' b. Hâbis'in, Hz. Ömer veya Hz. Osman döneminde öldüğüne dair iki gruba ayrılmaktadır. Hz. Ömer döneminde öldüğüne dair tespit edebildiğimiz iki rivâyet vardır:

Birincisi, İbn Kesîr'in "*el-Bidâye ve'n-nihâye*" adlı eserinde ismini vermediği bir hocasının, Akra' b. Hâbis'in, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde vefat ettiğini söylediğini aktarır. Ancak hocası burada yıl olarak net bir tarihten bahsetmemiş olacak ki İbn Kesîr'de sadece öldüğünü ifade etmiştir.¹³⁷ İkinci iddia ise İbn Hacer'in Şâtıbî'den naklettiği rivâyettir. Rivâyete göre Akra' b. Hâbis, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde 15/636 yılında gerçekleşen Yermük savaşında on oğluyla beraber ölmüştür.¹³⁸ Bu iddiaların doğru olması pek mümkün görünmemektedir. Çünkü Akra' b. Hâbis'in, Hz. Osman döneminde birtakım faaliyetlerde bulunduğu aşikârdır.

Hz. Osman döneminde öldüğüne dair rivâyetlere bakıldığında Sem'ânî, herhangi bir tarih vermeden Cüzcan'ın, Hz. Osman döneminde Akra' b. Hâbis tarafından fethedildiğini söylemiştir.¹³⁹ İbn Kesîr, bu konuyla alakalı olarak İbnü'l-Esîr'in "*Üsdü'l-ğâbe*" adlı eserinde Abdullah b. Âmir'in, Akra' b. Hâbis'i bir orduya komutan tayin edip Cüzcan'a gönderdiğini; onunda bu savaşta şehit olduğunu söylediğini ifade etmiştir.¹⁴⁰ Ancak İbnü'l-Esîr, Akra' b. Hâbis'in orduyla beraber Cüzcan'a gittiğini söylemiş; fakat ölümüyle alakalı bilgi vermemiştir.¹⁴¹ İbnü'l-Esîr

¹³⁵ Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-Arab Fi'l-Câhiliyye*, 206-207; Mahmûd Şit Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 360; Yevm Zübâle hakkındaki rivâyetler ve şiirler için bk. Abdülkadir Feyyâd Harfûş, *Kabiletü Temîm fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm* (Dimaşk: Dârü'l-Beşâir, 1423/2002), 1/297-300.

¹³⁶ Kaynaklar, Akra' b. Hâbis'in doğum tarihiyle alakalı herhangi bir yorumda bulunmazken sadece bu kaynakta doğum tarihinin bilinmeyip Câhiliye döneminde doğduğu ifade edilir. bk. Mahmûd Şit Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 377.

¹³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/142.

¹³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 1/59.

¹³⁹ Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Dârü'l-Cenân, 1408/1988), 2/116.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/142; İbn Kesîr, Cüzcan'ın fethini anlattığı kısımda da savaşta ölenlerin olduğunu söyler. Ama Akra' b. Hâbis'in öldüğüne dair bilgi vermez. bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/159-160.

¹⁴¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/267.

her ne kadar Akra‘ b. Hâbis’in vefatından bahsetmese de onun Cüzcân’da orduyu komuta ettiğini ifade etmesi, ölümünün Hz. Ömer döneminde gerçekleşmediğini kabul ettiğine delildir. Ayrıca İbnü’l-Esîr, kaleme aldığı bir diğer eserinde de aynı olayı anlatırken Akra‘ b. Hâbis’in öldüğüne dair bilgi vermez. Fakat meseleyi 31/652 yılında gerçekleşen olaylar içerisinde anlatması kezâ Akra‘ b. Hâbis’in, Hz. Ömer döneminde öldüğünü kabul etmediğine delildir.¹⁴² Akra‘ b. Hâbis’in tarih olarak 31/652 yılında Cüzcân savaşı esnasında şehit olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁴³ Cüzcân’ın fethini eserinde konu edinen Taberî ise Akra‘ b. Hâbis’in ölümünden bahsetmez. Ancak fethi 32/653 yılında gerçekleşen olaylar içerisinde ele alır.¹⁴⁴

Mahmûd Şîr Hattâb herhangi bir kaynak belirtmeksizin Akra‘ b. Hâbis’in 33/654, 34/655 veya 35/656 yıllarında ölmüş olabileceğini söyler.¹⁴⁵ Bir başka iddia da Akra‘ b. Hâbis’in fetihden bir yıl sonra Cüzcân’da çıkan isyanları bastırmak için tekrardan bölgeye gönderildiği; isyanları bastırıp düzeni sağladıktan sonra Cüzcân’da bulunduğu süre içerisinde vefat ettiği yönündedir.¹⁴⁶

Bu bilgiler doğrultusunda eğer Akra‘ b. Hâbis, Cüzcân’da savaş esnasında öldüyse muhtemelen 31/652 veya 32/653 tarihlerinde ölmüştür. Eğer savaştan bir yıl sonra isyanları bastırmak için geldiği o süreçte öldüyse 32/653 veya 33/654 yıllarında ölmüştür.

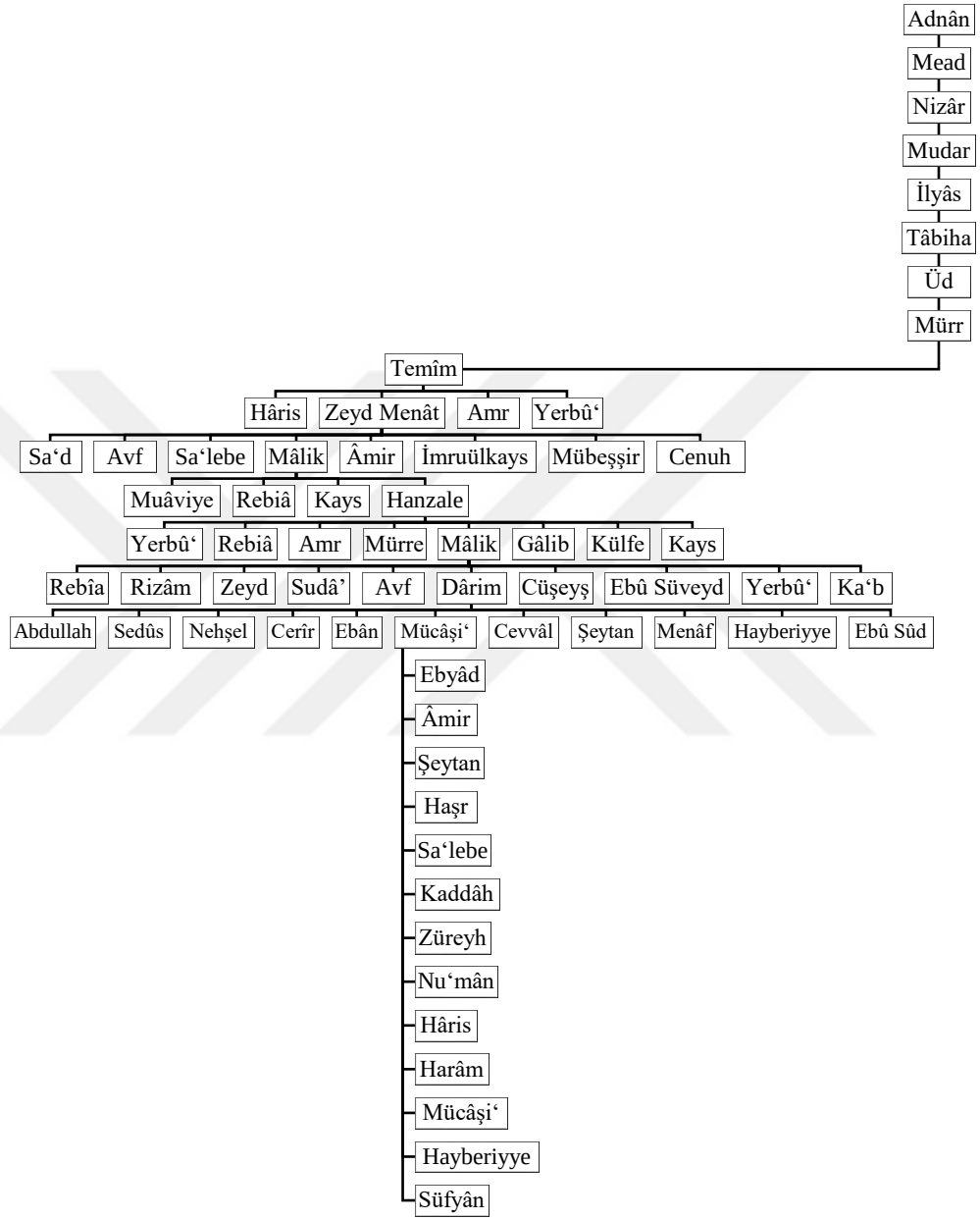
¹⁴² İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târîh*, 3/20-21.

¹⁴³ Hasan, *İ‘lâmü’t-Temîm*, 103.

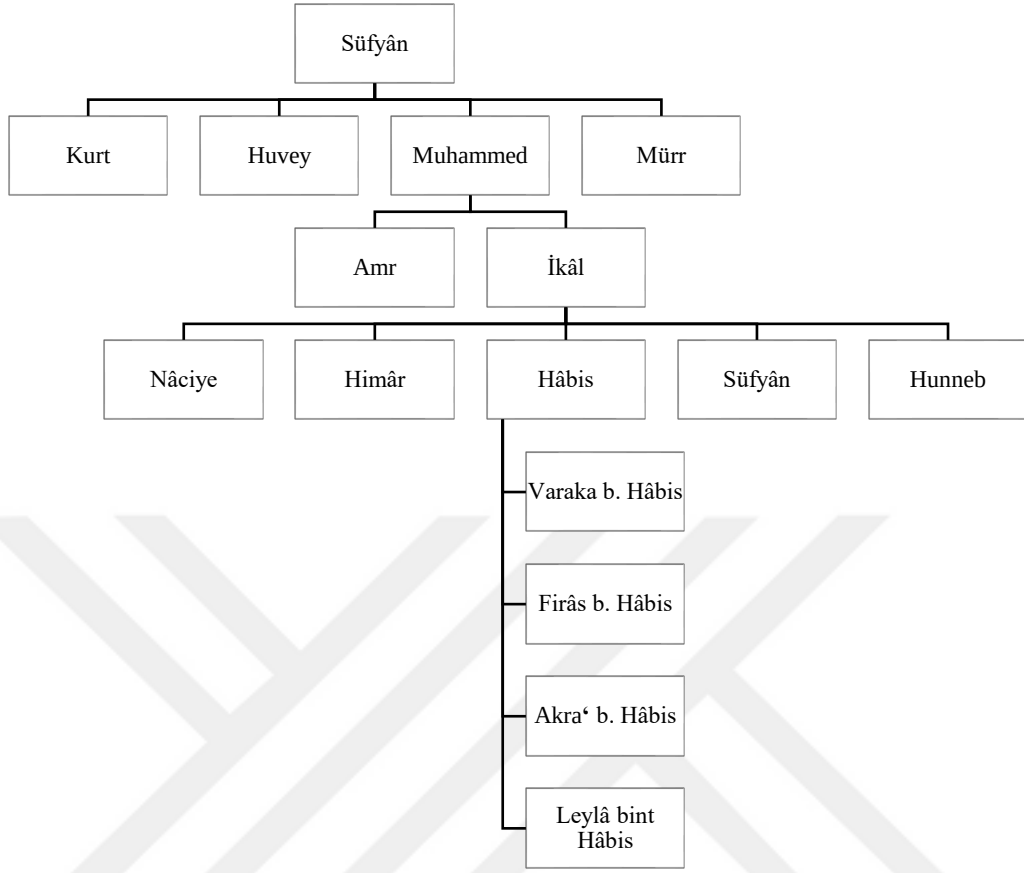
¹⁴⁴ Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu’r-rusûl ve’l-mülûk*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhîm el-Mısırî (Kahire: Dârü’l-Me‘ârif, 1962), 4/309-313.

¹⁴⁵ Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi’s-Sind ve Afganistân*, 378.

¹⁴⁶ Ahmet Lütü Kazancı, “Akra‘ b. Hâbis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/285.



Şekil 1. Akra' b. Hâbis'in Şeceresi



Şekil 1 (Devam). Akra' b. Hâbis'in Şeceresi

2. HZ. PEYGAMBER İLE İLİŞKİLERİNDE AKRA‘ B. HÂBİS

2.1. Akra‘ b. Hâbis’in Müslüman Olması

Bedevî kültüründe genel olarak hayat kâr ve zarar üzerine kuruluydu. Onlar herhangi bir dine tâbi olduklarında, o dinin hayatlarına etkisine göre dini iyi ya da kötü olarak zihinlerinde konumlandırırlardı. Bu zihniyete sahip olan bir bedevî evinden ayrıldıktan bir süre sonra tekrar geri döndüğünde eşi oğlan doğurmuş ve hayvanları yavru lamışsa: “Bu din iyi bir dindir.” eşi oğlan doğurmamış ve hayvanları yavru lamamışsa: “Bu din kötü bir dindir.” derdi.¹⁴⁷

Bu zihniyet yapısını ortaya koyan başka bir rivâyette de İslâmiyet’i kabul eden bir Yahudi’den bahsedilmektedir. Yahudi olan bu kişi, İslâmiyet’i kabul ettikten bir müddet sonra malını ve oğlunu kaybetmiş, gözleri kör olmuş; o da başına gelenlerin sorumlusu olarak İslâm dinini hedef göstermişti.¹⁴⁸

Aynı durumu örnekleyen başka bir rivâyette de münafıklıktan Müslümanlığa geçen bir kişi tarif edilmektedir. İslâmiyet’i kabul ettikten sonraki süreçte, bu kişinin yaşadığı hayat, onun menfaatine uygun bir şekilde ilerliyorsa kendisi de ibadetlerine devam ediyor; dinî vecbelerini aksatmadan yerine getiriyordu. Ama hayat onun istediği şekilde devam etmeyip düzeni değiştiğinde ise hem işleri normale dönene kadar ibadetleri terk ediyordu hem de kendisine olası bir fitne, şiddet ya da zorluk isabet ettiğinde dini bırakıp küfre dönüyordu.¹⁴⁹

İslâmiyet’i kabul eden; ancak iman noktasında sağlam bir inanca sahip olmayan böyle kişilerin, şeytanın: “Vallâhi! bu dine girdiğinden beri başına şerden başka bir şey gelmedi.” vesvesesine aldanıp dinden döndüğü de olmuştur.¹⁵⁰ Akra‘ b. Hâbis’in, İslâmiyet’i kabulü de bu tür bir deneme yanılma yoluyla olmuştur.

¹⁴⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 22/2; Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed b. Selâme (Riyad: Dâru’t-Tayyibe, 1420/1999), 5/400; Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr mine’t-tefsîr* (Dâru’t-Tunûsiyye, 1984), 17/211.

¹⁴⁸ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *et-Tefsîrü’l-kebîr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1401/1981), 23/14.

¹⁴⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 5/401.

¹⁵⁰ Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü’rî, *Esbâbü’n-nüzûl*, thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1411/1991), 316.

Akra' b. Hâbis, Müslüman olmadan önce bir Mecûsî'ydi.¹⁵¹ Medine döneminde vahyolunan: “İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah’a kıydan kenardan kulluk eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur. Şâyet başına bir kötülük gelirse, gerisingeri (küfre) dönüverir. O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir. O, Allah’ı bırakır da kendine ne zarar, ne de fayda veren şeylere tapar. Bu da derin sapıklığın ta kendisidir. Zararı faydasından daha yakın olana tapar. O (taptığı) ne kötü yardımcı, ne fena yoldaştır!”¹⁵² bu âyetlerin esbâb-ı nüzûlüyle alakalı Akra' b. Hâbis'in de ismi zikredilmektedir. Anlatılan olaya göre, Akra' b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn el-Fezârî ve Abbas b. Mirdâs kendi aralarında konuşurken: “Muhammed'in dinine gireriz, eğer bize hayır getirirse, onu hak tanırız, yoksa bâtil tanırız.” demişlerdi.¹⁵³ Bu noktada Akra' b. Hâbis'in tam olarak hangi tarihte iman ettiğini anlamak için ilgili âyetlerin nüzûl zamanını incelemek gerekmektedir.

Hac sûresi'nin Mekkî mi Medenî mi olduğuna dair çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalar genel olarak Hac sûresinin âyetlerinin büyük bir kısmının Mekkî, birkaç âyetinin ise Medenî olduğu yönündedir.¹⁵⁴ Akra' b. Hâbis ve arkadaşlarının iman etme meselesi, Hac sûresinin on birinci âyetinin nüzûl sebeplerinden biri olarak gösterilir. Âyetin nüzûlüne sebep olan olayları genel olarak değerlendirdiğimizde sağlam bir imana sahip olmayan bedevî, Yahudi veya münafık kimselerin iman ettikten sonra başına gelen kötü olayları İslâm dinine bağladıklarını görmekteyiz. Dini şikâyet etmek için de Hz. Peygamber'in yanına, Medine şehrine gittikleri ifade edilir.¹⁵⁵ Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bazı dönemlerde yaşanan olaylara binaen nâzil olduğu hesaba katılırsa on birinci âyetin Medenî âyetlerden olduğu konusunda şüphe kalmaz.¹⁵⁶

¹⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1/59; Harfûş, *Kabiletü Temîm fî'l-Câhiliyeti ve'l-İslâm*, 1/21.

¹⁵² el-Hac 22/11-13.

¹⁵³ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 23/14; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr*, 17/212; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam vd., thk. Hüseyin Akkaya - Muhammed Gür (İstanbul: Azim Dağıtım Yayıncılık, 2021), 5/533.

¹⁵⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/528.

¹⁵⁵ Buhârî, “Tefsîr”, 22/2; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 316-317; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 23/14; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 5/400-401; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr*, 17/210-211.

¹⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr*, 17/211.

Hiz. Peygamber'in, 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret etmesiyle Medine dönemi başladı.¹⁵⁷ Mekke ise 8/630 yılında fethedildi.¹⁵⁸ Fetih, ordunun Medine'den hareket ettiği 13 Ramazan 8/4 Ocak 630 tarihiyle, Mekke'ye girdiği 20 Ramazan 8/11 Ocak 630 tarihleri aralığında gerçekleşmiştir.¹⁵⁹ Fetihten önceki son gelişmelere bakıldığında ise 8 Receb/629 Kasım tarihinde Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında gerçekleşen Sîfûlbahr seriyyesi¹⁶⁰ ve 8 Şâban/629 Aralık tarihinde Ebû Katâde komutasında gerçekleşen Hadıra seriyyesi vuku bulmuştur. Sîfûlbahr ve Hadıra seriyyeleri ile ilgili rivâyetlerde Akra' b. Hâbis'e dair herhangi bir bulgu bulunmamaktadır.¹⁶¹ Aralık ayına denk gelen Hadıra seriyyesi ile Mekke'nin fethi arasında hicrî takvime göre bir ay bulunmaktadır.¹⁶² İlk defa Mekke'nin fethinde İslâm ordusunun saflarında yer alan Akra' b. Hâbis'in¹⁶³ fetihten kısa bir süre önce iman etmiş olabileceği esas alınır 8 Şaban/629 Aralık ayı ile 8 Ramazan/630 Ocak ayı tarihleri arasında Müslüman olduğu söylenebilir.

Onun Müslüman olmasıyla alakalı en net tarihi ise bizim yukarıda yapmış olduğumuz hesaplamayı destekler nitelikte Mahmûd Şit Hattâb vermiştir. Ona göre Akra' b. Hâbis 8/629 Ramazan ayında iman etmiştir.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Sarıçam, "Hz. Peygamber Dönemi", 118.

¹⁵⁸ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 1/229.

¹⁵⁹ Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Mekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/557-558.

¹⁶⁰ Bu seriyyede askerler yiyecek eksikliğinden dolayı bir müddet ağaç yaprağı yemişlerdi. Bu nedenle Sîfûlbahr seriyyesi, Habat seriyyesi olarakta bilinir. bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1966), 2/774; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/100.

¹⁶¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/774-780; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/100-101.

¹⁶² Hicrî aylar; Muharrem, Safer, Rebûlevvel, Rebûlâhir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir, Receb, Şâban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce olmak üzere on iki tanedir. bk. Mehmet Eminoğlu, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), 63.

¹⁶³ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid (Tanta: Dâru's-Sahâbe li't-Turâs, 1416/1995), 4/243; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/264; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1/58.

¹⁶⁴ Mahmûd Şit Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 362.

2.2. Benî Temîm'in Müslüman Olmasında Akra' b. Hâbis'in Rolü

9/630 yılı, tarihte “heyetler yılı” olarak bilinmektedir. Bu yılda kabileler heyetler halinde Medine'ye gelmişler ve İslâm dinine girmişlerdir. Medine'ye gelen heyetlerden biri de Temîm kabilesinin heyetiydi.¹⁶⁵

Bu yılda Hz. Peygamber, zekâtları toplaması için görevlendirdiği kişileri kabilelere gönderiyordu. Nahhâm el-Adevî olarak bilinen Büsr b. Süfyân'ı da Huzâa'dan Benî Kâ'b'a gönderdi. Büsr b. Süfyân, Benî Ka'b kabilesinin bulunduğu bölgeye gelmiş, onlardan zekât talebinde bulunmuştu. Bu talep üzerine Huzâalılar, mallarından zekât için ayırdıklarını bir noktada toplamaya başladılar. O esnada Temîm kabilesine mensup birtakım kimseler de orada bulunmaktaydı. Huzâalıların hiçbir şekilde itiraz etmeden zekât vermek için mallarını ortak bir noktada toplamalarına anlam veremediler. Şahit oldukları bu durumu hoş karşılamadılar. Bu durumun haksızlık olduğunu ifade ederek tepki gösterdiler. Gördüğü bu tepki karşısında zekât memuru orada daha fazla durmadı. Medine'ye dönüp durumu Hz. Peygamber'e bildirdi.¹⁶⁶

Hz. Peygamber haberi alınca içlerinde muhâcir ve ensârdan kimsenin bulunmadığı elli kişilik bir grubu Uyeyne b. Hısn el-Fezârî komutasında bölgeye gönderdi. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, elli kişi ile birlikte bölgeye intikal etmiş, Temîm kabilesinden on bir erkek, on bir kadın ve otuz çocuğu esir alıp Medine'ye dönmüştü. Bu olay üzerine içlerinde Utârid b. Hâcib b. Zürâre, Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, Kays b. el-Hâris, Nuaym b. Sa'd, Akra' b. Hâbis, Riyâh b. el-Hâris ve Amr b. el-Ethem'in yer aldığı bir Temîm heyeti, esirleri geri almak için Medine'ye doğru yola çıktı.¹⁶⁷ Heyettekilerin sayısıyl alakalı kabilenin reislerinden on kişinin¹⁶⁸ veya toplam seksen doksan kişinin¹⁶⁹ geldiği söylenir.

¹⁶⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/242; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*, thk. Abdülmü'tî Kal'acî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1988), 5/313.

¹⁶⁶ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/973-974; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224; Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*, nşr. Muhammed Ali Beydûn, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999), 2/37.

¹⁶⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/974-975; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/37-38; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 1/129.

¹⁶⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/975.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224.

Temîm heyeti, Medine'ye vardıklarında öğle namazı vaktiydi. Mescide girer girmez esaret altında olan akrabalarının durumlarını sordular. Esirlerle görüştürüldükten sonra mescide geri döndüler.¹⁷⁰ Bu esnada Hz. Peygamber, Hz. Âişe ile birlikte evindeydi. Bilâl-i Habeşî öğle ezanını okudu. İnsanlar, Resûlullah'ın mescide gelmesini beklemeye başladılar.¹⁷¹ Esirlerini almak üzere Medine'ye gelen Temîm heyeti daha fazla dayanamadı. Allah Resûlü'nün mescide gelmesi için içlerinden Akra' b. Hâbis:¹⁷² “Ey Muhammed! Yanımıza çık.” şeklinde sesini yükseltti. Bilâl-i Hâbeşî: “Resûlullah şimdi çıkacaktır.” diyerek onları ikaz edip susturdu. Müslümanlar, Temîmlilerin yaptıklarından dolayı sinirlenmeye başlamışlardı. Hz. Âişe'nin yanında olan Hz. Peygamber de gelen seslerden rahatsız olunca daha fazla dayanamayıp mescide geldi. O gelince Bilâl-i Hâbeşî namaz için kamet getirmeye başladı. Fakat Temîmliler, Hz. Peygamber'e: “Buraya şairlerimiz ve hatiplerimizle geldik. Bizi dinle!” dediler. Hz. Peygamber herhangi bir şey söylemeyip tebessüm etti. Öğle namazını kıldırdı. Namaz kıldırdıktan sonra evine gidip iki rekât daha namaz kıldı. Ardından tekrar mescide geri dönüp oturdu. Akra' b. Hâbis: “Ey Muhammed! Bize izin ver. Allah'a yemin olsun ki, benim övmem iyi, yermem kötüdür.” dedi.¹⁷³ Hz. Peygamber, onun sözlerine karşılık olarak: “Yalan söyledin, o dediğin Allah'tır.” diye cevap verdi. Heyettekiler Medine'ye kendileri adına övünmek, şiirler söylemek için geldiklerini ifade ettiler. Bundan dolayı da kendi hatip ve şairlerine izin verilmesini talep ettiler. Resûlullah: “Şiir için gönderilmedik, övünmekle de emrolunmadık, lâkin buyrun.” diyerek onlara izin verdi. Akabinde karşılıklı olarak müfâhare¹⁷⁴ durumu başladı.¹⁷⁵

Akra' b. Hâbis'in emriyle heyetten Utârid b. Hâcib ayağa kalktı. Sözlerine Allah'a kendi kabilesine verdiği nimetlerden dolayı hamd ederek başladı. Kabilesinin doğudaki kabileler arasında en kalabalık, en zengin ve en itibarlı kabile olduğunu ifade

¹⁷⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/975.

¹⁷¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/975; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/38.

¹⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224.

¹⁷³ Bu sözü Akra' b. Hâbis dışında birinin söylediği rivayet edilir. bk. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Âdil Mürşid (Amman: Dâru'l-A'lâm, 1423/2002), 65.

¹⁷⁴ Müfâhare, edebî üslup kullanılarak karşılıklı övünme anlamına gelir. bk. İsmail Durmuş, “Fahr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995).

¹⁷⁵ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/975-976; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/243; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 12/60; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/264-265; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/38; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*, 1/130.

ederek devam etti. Son olarak da kendilerine verilen nimetlerden daha fazlasına sahip olduklarını iddia edenlere meydan okuyan bir üslupla, o kimselerin karşlarına çıkmalarını talep edip yerine oturdu.¹⁷⁶

Utârid b. Hâcib sözlerini bitirince Hz. Peygamber, Sâbit b. Kays b. Şemmâs'a cevap vermesini emretti. Sâbit b. Kays; Allah'a hamdûsenâ ile söze başladı. Allah'ın, kendi içlerinden seçmiş olduğu Resûl'ün yaratılmışların en şerefli olduğu ifade etti. Ona ilk iman edenlerin kendileri olduklarını, ona iman edenlerin güvende olduklarını ve ona düşman olanlara kendilerinin de düşman olduklarını ifade eden söylemlerde bulundu.¹⁷⁷

Sâbit b. Kays'ın konuşması bitince Temîm heyetinden Zibrikân b. Bedr söz aldı. O da kendilerinin hükümdar olduklarını, kendi adlarına mabetler yapıldığını, insanlara karşı cömert olduklarını ve onları doyurduklarını ifade eden bir açıklamada bulundu.¹⁷⁸

Hz. Peygamber, Zibrikân b. Bedr'e cevap vermesi için bu defa Hassân b. Sâbit'i görevlendirmek istedi. Ancak Hassân b. Sâbit, o esnada orada olmadığından kendisine bir haberci gönderdi. Haber kendisine geldiğinde Hassân b. Sâbit evden çıkıp tartışma ortamına doğru giderken kendi kendine Allah Resûlü'nün şan ve şerefinden bahseden sözler söyleyerek mescide geldi. Zibrikân b. Bedr'in söylediklerine karşılık olarak Fihri ve kardeşlerinin soyundan gelenlerin faziletlerinden bahsetti. Gelen Temîm heyetiyle karşılıklı şiirleşme bir müddet daha devam etmiş¹⁷⁹ ve sonunda Akra' b. Hâbis, Hz. Peygamber'i kastederek: "Anam babam bu adama feda olsun. Onun hatibi bizim hatibimizden, şairi bizim şairimizden daha iyidir." dedi ve heyettekiler Müslüman oldu. Onların Müslüman olmasıyla Allah Resûlü, hem esirlerini geri verdi hem de onlara birtakım ihsanlarda bulundu.¹⁸⁰ Ayrıca Hz. Peygamber, yeni Müslüman oldukları için önceden yapmış oldukları hatalardan dolayı sorumlu olmadıklarını bildirip içlerini rahatlattı.¹⁸¹

¹⁷⁶ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/976; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/244; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/265; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/38.

¹⁷⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/976-977; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/244; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/265; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/39.

¹⁷⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/977; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/245-246; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/224; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/265; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 2/39-40.

¹⁷⁹ Temîm heyetinin gelişiyile vuku bulan sürecin ve söylenen şiirlerin tamamı için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/242-251.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/250-251; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/225; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/266.

¹⁸¹ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 9/190; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/266.

Temîm heyetinin Medine'ye gelip Hz. Peygamber'i mescitte bulamamaları sonucunda Akra' b. Hâbis'in sesini yükseltmesi Kur'ân-ı Kerîm'de: *“Odaların arkasından sana bağırانların çoğu akli ermeyen kimselerdir. Onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*¹⁸² âyetleriyle kınanmıştır.

Akra' b. Hâbis, bu toplantıda kabilesinin sözcülüğünü yapmış ve onların İslâmiyet'le şereflenmesine vesile olmuştur. Ancak önceden de bahsedildiği üzere kendisi bu tarihten daha erken bir dönemde Müslüman olmuştu. Bu noktada Akra' b. Hâbis'in ve heyettekilerin görüşme esnasındaki tavırlarına değinmek gerekmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'e karşı sergilenen tavırlar bir Müslüman'a yakışmayacak şekildeydi. Onların bu tavırları iki nedenden dolayı kaynaklanmış olabilir. Birincisi Akra' b. Hâbis ile alakalıdır. Kendisi yeni Müslüman olduğundan tam anlamıyla dinin prensiplerini yeterince benimseyememiş olabilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e nasıl davranılması gerektiğini de muhtemelen tam anlamıyla kavrayamamıştır. İkincisi ise heyettekilerle ilgilidir. Onlar, heyet halinde Medine'ye gelirken Müslüman olmak amacıyla gelmiyorlardı. Asıl amaçları esirleri almaktı. Zaten olayların akışına bakıldığında Müslüman olma durumunun süreç içerisinde sonradan ortaya çıktığı görülmektedir. Yolda gelirken Akra' b. Hâbis'in, kabilesini Müslüman yapmak gibi bir niyetinin olup olmadığının tam olarak bilinemediğini de belirtmek gerekir. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda heyettekilerin, kabilesinden esaret altında olanların âkıbetlerini merak etmeleri, onları korku ve endişeye sevketmiştir. İnsanın yakınlarının böyle bir duruma düşmesi doğal olarak korkulup ve endişelenilecek bir durumdur. Bu duygu ve düşüncelerle Medine'ye geldiklerinde kaba ve üslûpsuz davranmaları, bedevî bir toplum oldukları da düşünüldüğünde mâzur görülebilir.

Hz. Ebû Bekir, Medine'ye gelip Müslüman olan Temîm kabilesine bir lider tayin edilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Bu nedenle Hz. Peygamber'e: *“Ka'kâ' b. Ma'bed b. Zürâre'yi onlara emir tayin et.”* dedi. Hz. Ömer: *“Aksine, Akra' b. Hâbis'i emir tayin et.”* dedi. Hz. Ebû Bekir: *“Bana muhalif olmaktan başka bir şey istemiyorsun.”* diye sitem edince Hz. Ömer: *“Sana muhalif olmak istemiyorum.”* dedi. Hz. Peygamber'in huzurunda tartışma çıkıp sesler yükselince: *“Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin, Allah'a karşı gelmekten sakının!*

¹⁸² el-Hucurât 49/4-5.

*Şüphesiz, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*¹⁸³ âyetleri nâzil oldu.¹⁸⁴ Bu âyetteki önüne geçmek fiilinden kastedilen her konuda Hz. Peygamber’i göz ardı etmemektir. Onun sözünün üstüne söz söylememektir.¹⁸⁵ Ancak bu olay genel itibarıyla: “*Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, ona bağırmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa gider.*”¹⁸⁶ âyetinin nüzûl sebebi olarak gösterilir.¹⁸⁷ Bu olayın Hz. Ebû Bekir’in, Hz. Peygamber’den direkt olarak Akra‘ b. Hâbis’i emir olarak tayin etmesini istediği; Hz. Ömer’in de herhangi bir aday göstermeden sadece Hz. Ebû Bekir’in fikrine muhalif davrandığı şeklinde gerçekleştiği de rivâyet edilmiştir.¹⁸⁸

İmrân b. Husayn adlı sahâbîden rivâyetle kendisinin de şahit olduğu bir olay şöyle anlatılmaktadır. Temîm kabilesinin heyeti geldiğinde Hz. Peygamber onlara: “*Ey Benî Temîm, Müjdeyi kabul edin.*” diye çağrıda bulunmuştu. Temîmliler: “*Bizi müjdeledin, şimdi bize mal ver.*” diye cevap vermişlerdi. Bu sözü söyleyenin Akra‘ b. Hâbis olduğu ifade edilir. Hz. Peygamber’in yüzündeki ifade bu cevap nedeniyle değişmiş ve morali bozulmuştu. Bir müddet sonra içeriye Yemen’den bir grup girince bu defa Hz. Peygamber onlara: “*Ey Yemenliler, Temîmlilerin kabul etmediği müjdeyi siz kabul edin.*” diye çağrıda bulunmuştu. Onlar: “*Kabul ettik.*”¹⁸⁹ Buraya dinde derinleşmek ve ilk olan hakkında soru sormaya geldik.” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara: “*O, kendisinden önce hiçbir şey olmayan Allah’tır. Onun arşı suyun üzerindeydi. Sonra göğü ve yeri yaratıp zikredilen her şeyi yazdı.*” şeklinde ifadelerle yaratılış hakkında bilgiler verdi.¹⁹⁰

¹⁸³ el-Hucurât 49/1.

¹⁸⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 68; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’ruf (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1996), “Tefsir”, 49/49.

¹⁸⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/204-205.

¹⁸⁶ el-Hucurât 49/2.

¹⁸⁷ Buhârî, “Tefsir”, 49/1 “Tefsir”, 2 “İ’tisâm bi’l-kitâb ve’s-sünne”, 5.

¹⁸⁸ Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, nşr. Mektebetü İbn Teymiyye, thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefi (Kahire, ts.), 13/113.

¹⁸⁹ Buhârî, “Meğâzî”, 67 “Meğâzî”, 74.

¹⁹⁰ Buhârî, “Bed’ü’l-halk”, 1 “Tevhîd”, 22.

2.3. Akra‘ b. Hâbis’in Müellefe-i Kulûb’a Dâhil Edilmesi

Müellefe-i kulûb; “alıştırmak”, “evcilleştirmek”, “ehlileştirmek” anlamlarına gelen (ألف) “ellefe” kelimesi¹⁹¹ ile kalbin çoğulu olan (قلوب) “kulûb” kelimesinin¹⁹² bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Kalıp olarak “kalpleri alıştırılanlar” anlamına gelen bu ifade, Hz. Peygamber döneminde yeni Müslüman olanların İslâmiyet’e bağlılıklarını arttırmak amacıyla kurulmuş olan sosyal bir yapıyı temsil etmektedir.¹⁹³

Kur’ân-ı Kerîm’de, müellefe-i kulûb ifadesi: “*Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla, (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”¹⁹⁴ âyetinde geçmektedir.

Müellefe-i kulûb uygulamasının ilk örneğini Huneyn ganimetlerinin paylaşımı esnasında görüyoruz. Hz. Peygamber ilk defa bu savaş sonucunda toplanan ganimetten Müellefe-i kulûba pay vermişti. Fakat bu uygulama hayata geçirilirken Tevbe sûresi 60. âyet henüz nazîl olmamıştı. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in bu uygulamayı hayata geçirirken dinî bir dayanağı yoktu.¹⁹⁵

Kalpleri İslâm’a ısındırılanlar, müellefe-i kulûba dâhil ediliş amacına göre dörde ayrılmaktadırlar. Birinci grupta Müslümanlara yardımı dokunması istenenler, ikinci grupta Müslümanlara zarar vermemeleri için ganimetten pay verilenler, üçüncü grupta Müslüman olmaları için teşvik edilenler, dördüncü grupta ise aşiretleri ve kabileleri Müslüman olması istenen kişiler yer almaktadır. Bu kişilerden Müslüman olanlar zekât da alıyorlardı. Ancak müşrik olanlar sadece fey ve ganimet gelirlerinden yararlanabiliyorlardı.¹⁹⁶

¹⁹¹ Serdar Mutçalı, *Arapça - Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 2015), 38.

¹⁹² Mutçalı, *Arapça - Türkçe Sözlük*, 758.

¹⁹³ Müellefe-i kulûb hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nagehan Çakıcı, *Hiz. Peygamber Döneminde Müellefe-i Kulûb* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

¹⁹⁴ et-Tevbe 9/60.

¹⁹⁵ Osman Kaya, “Tevbe Suresi, 9/60. Âyet Bağlamında Zekâtın Sarf Yerlerinden Müellefe-i Kulub Örneği = Muellef-i Kulub Sample As One Of the Receiving Zekat in Context of the Tevbe Sure 9/60”, *Journal of Social and Humanities Sciences Research = Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6/42 (2019), 2793.

¹⁹⁶ Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultânîyye ve’l-vilâyâtü’d-dîniyye*, thk. Ahmed Câd (Kahire: Dârü’l-Hadis, 1427/2006), 196; Hasan Güleç, “Müellefe-i Kulûb”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 95.

İlk dönemde Müellefe-i kulûba dâhil edilen kişiler arasında, Ebû Süfyân ve oğlu Muâviye, Hâris b. Hişâm b. Mugîre, Hakîm b. Talik b. Süfyân b. Ümeyye, Hâlid b. Üseyd, Saîd b. Yerbû‘ el-Mahzûmî, Safvân b. Ümeyye b. Halef b. Cumahî, Süheyl b. Amr, Huveytîb b. Abdil‘uzzâ el-Âmirî, Hakîm b. Hizâm b. Huveylid b. Esed, Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdilmuttalib, Uyeyne b. Hısn, Abbas b. Mirdâs, Mâlik b. Avf en-Nasrî, İbn Cârîye es-Sekafî ve Akra‘ b. Hâbis gibi isimler bulunmaktaydı.¹⁹⁷

2.3.1. Huneyn Ganimetlerinin Paylaşımı

Huneyn ve Tâif muhasaralarından sonra Hz. Peygamber, esirleri ve ganimetleri göndermiş olduğu Ci‘râne’ye gelmişti. Burada altı bin esir, yirmi dört bin deve, sayıları tam olarak bilinmemekle beraber kırk bin civarında koyun ve dört bin ukıyye civarında gümüş bulunmaktaydı. Hz. Peygamber, bu ganimetlerin paylaşımında ilk önce Müellefe-i Kulûb’un payını vermeyi uygun görmüştü.¹⁹⁸

Huneyn ganimetlerinden pay verilen müellefe-i kulûb üyeleri: Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye ve oğlu Muâviye b. Ebû Süfyân, Hakîm b. Hizâm b. Hüveylid b. Esed b. Abdüluzzâ, Hâris b. Hâris b. Kelede, Hâris b. Hişâm b. Mugîre el-Mahzûmî, Süheyl b. Amr, Huveytîb b. Abdüluzzâ, Alâ b. Cârîye es-Sekafî, Safvan b. Ümeyye, Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr, Akra‘ b. Hâbis ve Mâlik b. Avf tır. Bunların hepsine yüzer deve verildi. Abbas b. Mirdâs’a ise yüzden daha az deve verilmişti. İtiraz etmesi üzerine kendisine verilen develer yüze tamamlandı.¹⁹⁹

Hz. Peygamber, Cuâl b. Sürâka’ya ganimetten herhangi bir pay vermemiştir. Bu durum karşısında şaşkınlığa uğrayan bazı sahâbiler Akra‘ b. Hâbis ve Uyeyne’ye yüz deve verildiği halde Cuâl b. Sürâka’ya neden bir şey verilmediğini sordular. Hz. Peygamber bu durumu açıklarken Cuâl b. Sürâka’nın, o ikisinden daha hayırlı olduğunu; ancak yeni Müslüman olmaları nedeniyle onları İslâm’a ısındırmak isteğiyle böyle yaptığını ifade etti.²⁰⁰

¹⁹⁷ Muhammed b. Habîb, *el-Muhabber*, 473-474; krş. İbn Kuteybe, *el-Ma‘ârif*, 342.

¹⁹⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/943-944; Ensâr’ın ganimet paylaşımı ile ilgili itirazları için bk. İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyâsî Yönleriyle Hz. Peygamber’in Hoşgörüsü* (İstanbul: Okur Akademisi, 2020), 76-77.

¹⁹⁹ İbn Hazm, *Cevâmi‘u’s-Sîre*, 145-146. Huneyn ganimetlerinin paylaşımında Müellefe-i kulûbtan olan ve olmayan diğer kişiler farklı miktarlarda ganimet almışlardır. bk. Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/943-949; İbn Hazm, *Cevâmi‘u’s-Sîre*, 145-146.

²⁰⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/948; İbn Hazm, *Cevâmi‘u’s-Sîre*, 147.

Huneyn’de esir alınanlardan bazıları Allah Resûlü’ne gelerek Müslüman olduklarını ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah, onlara kendileri için aileleri mi yoksa malları mı daha hayırlıdır diye sordu. Onlar ailelerinin daha hayırlı olduklarını söylediler. Bu cevap karşısında Hz Peygamber, kendi ailesinin payına düşenleri serbest bıraktığını ifade etti. Öğle namazı vaktinde diğerlerinden de esirlerini serbest bırakmalarını talep edeceğini bildirdi. Öğle namazı kılındıktan sonra Allah Resûlü, ashâbına durumu arz etti. Muhâcir ve ensârdan olanlar, onun çağrısına kulak vererek esirleri serbest bırakma kararı aldılar.²⁰¹

Ancak Akra’ b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn ve Abbas b. Mirdâs esirleri serbest bırakmayı reddettiler. Abbas b. Mirdâs’ın temsil ettiği Benî Süleyym grubu, onunla aynı kararda değillerdi. Onun kararına muhalif olarak kendi paylarından feragat etmişlerdi. Hz. Peygamber, esirler konusunda verecekleri kararda onları serbest bırakmakla beraber; haklarından vazgeçmeleri halinde bir sonraki ganimetten kendilerine altı kat fazla verileceğini söyledi.²⁰² Uyeyne b. Hısn bu teklif karşısında esirlerinden yaşlı bir kadın hariç gerisini serbest bıraktı. O kadının kabilesinde önemli bir kişi olabileceğini ve böylece fidye alabileceğini düşünmüştü. Ancak süreç istediği gibi ilerlemeyince karşılıksız o kadını serbest bırakmak zorunda kalmıştı.²⁰³

2.3.2. Yemen Ganimetlerinin Paylaşımı

Hiz. Peygamber 10/632 yılının Ramazan ayında Hiz. Ali’yi Yemen’e gönderme kararı aldı. Hiz. Ali’ye, Yemen’e vardığında karşı taraf savaşmadıkça kendilerinin de savaşmamalarına dair tembihte bulundu. Yemenlilerin tavırlarına karşı ne yapması gerektiğini tek tek anlattıktan sonra uygun ortam oluşması durumunda onları İslâm’a davet etmesini söyledi. Eğer kabul ederlerse zekât; kabul etmezlerse cizye vermeleri gerektiğini onlara bildirmesini istedi. Üç yüz askerle Hiz. Ali’yi Yemen’e gönderdi. Hiz. Ali yola çıktıktan bir süre sonra Mezhic mevkiine vardı. Burada askerler çevreden topladıkları çeşitli ganimet mallarını toplayıp getirdiler. Hiz. Ali, ganimetleri Büreyde b. Husayb’a emanet etti. Daha sonra bölge halkından bir toplulukla karşılaştılar. Onları İslâm’a davet etti. Ancak onlar ilk etapta İslâm davetini kabul etmediler. Orada bir

²⁰¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/949-951; İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-Sîre*, 145.

²⁰² Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/951-952; İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-Sîre*, 145.

²⁰³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/952-954.

çarpişma yaşandı. Müslümanların zaferiyle sonuçlanan bu çarpışma sonucu karşı taraftakiler İslâmiyet'i kabul ettiler. Geride kalan akrabalarının da Müslüman olacaklarını ifade ettiler.²⁰⁴

Hiz. Ali, Yemen'de iken toplanan ganimetten Resûlullah'a üzerinde topraklar bulunan bir altın gönderdi. Allah Resûlü bu altını Akra' b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Alkame b. Ulâse el-Âmirî ve Zeydülhayl arasında paylaştırdı. Ensâr bu duruma sinirlenip söylenmeye başlayınca Hiz. Peygamber, onların kalpleri İslâm'a ısındırılanlar olduğunu ifade etti. Ancak orada bulunan topluluktan bir adam: "Ey Muhammed Allah'tan kork!" diye çıkıştı. Âlemlerin efendisi, yeryüzünde Allah'tan en çok korkanın kendisi olduğunu söyledi. Adamın tavırlarına sinirlenen Hâlid b. Velid o kişiyi öldürmek için izin istedi. Allah Resûlü; o kişinin Kur'ân okuyan, namaz kılan, imanlı bir kimse olabileceğini söyleyip bu talebi reddetti.²⁰⁵

2.3.3. Mûellefe-i Kulûb'a Yardımın Kesilmesi

Mûellefe-i kulûba yapılan yardımlar, Hiz. Peygamber vefat ettikten sonraki süreçte Hiz. Ebû Bekir'in halifelik döneminde de bir müddet daha devam etti. Fakat yaşanan bir gelişme sonrasında Hiz. Ömer'in itirazı üzerine, bu kimselere yapılan yardımlar son bulmuştur.²⁰⁶ Mevzubahis olan olay şöyle gerçekleşmiştir.

Hiz. Ebû Bekir'in devlet başkanı olduğu dönemde bir gün Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn onun huzuruna geldiler. Halifeye: "Ey Allah Resûlünün halifesi! Bizim arazilerimizin yanında ekilmeye uygun olmayan, faydasız, bataklık bir arazi var. Eğer o araziye bize verirsen, biz payımıza düşen yerleri ekip biçmek istiyoruz; belki bundan sonra Allah bize orayı faydalı kılar." dediler. Hiz. Ebû Bekir, onların bu teklifini kabul etti ve araziye ikisi arasında paylaştırdı. Arazinin onlara verildiğine dair bir belge kaleme aldı.²⁰⁷ Hiz. Ömer'i de şahit olarak yazdı. Ancak Hiz. Ömer, bu işler

²⁰⁴ Vâkidî, *Meğâzî*, 3/1079; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/154.

²⁰⁵ Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef fi'l-hadîs*, nşr. Meclisü'l-İlmî, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), 10/156-157; Buhârî, "Tevhid", 23; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Ali Beydûn, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 7/28-29.

²⁰⁶ Cengiz Kallek, "Mûellefe-i Kulûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/474.

²⁰⁷ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr*, thk. Hamd b. Abdullah el-Cüm'ati - Muhammed b. İbrahim el-Lüheydân (Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 1425/2004), 11/356.

olurken onların yanında değildi. Akra‘ b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn belgeyi onaylatmak için Hz. Ömer’in yanına gittiler. Onu bir devenin üzerinde otururken buldular. Hz. Ömer’e: “Ebû Bekir, bizim için yazdığı belgede seni şahit tuttu. Belgeyi biz mi okuyalım yoksa sen mi okursun?” diye sordular. Hz. Ömer: “Benim durumumu görüyorsunuz. İsterseniz siz okuyun. Benim okumamı isterseniz müsait olmamı bekleyin.” dedi. Onlar: “Biz okuruz.” deyip kâğıtta yazılanları okudular. Hz. Ömer, hızlı bir manevrayla kâğıdı ellerinden aldı. Yapılan bu paylaşımın doğru olmadığını ifade etti. Kâğıda tükürüp karaladı. Umduklarını bulamayan Akra‘ b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn, Hz. Ömer’e kızgınlıklarını ifade ettiler. Hz. Ömer onlara: “Allah Resûl, İslâm’ın yeni yayıldığı ve Müslümanların az olduğu dönemde sizleri dine ısındırmak için birtakım yardımlarda bulunmuştu. Ancak bugün İslâm yayıldı. Allah, İslâm’ı hâkim kıldı. Yapabiliyorsanız bana bir şeyler yapın. Yapamazsanız sizi Allah’a havale ediyorum.” dedi.²⁰⁸ Hz. Ömer’in onlara: “...*Hak Rabbinizdendir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin...*”²⁰⁹ âyetiyle cevap verdiği de söylenir.²¹⁰

Akra‘ b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn, Hz. Ömer’in yanından ayrılıp halife Hz. Ebû Bekir’in yanına geldiler. Ona: “Halife sen misin yoksa Ömer mi?” diye sordular. Hz. Ebû Bekir: “Halife odur. O isterse halife olur.” şeklinde cevap verdi. Bu esnada Hz. Ömer kızgın bir şekilde Hz. Ebû Bekir’in yanına geldi. Sadece iki kişiye paylaştırmış olduğu arazinin kendi malı mı yoksa bütün Müslümanların malı mı olduğunu sordu. Hz. Ebû Bekir: “Bütün Müslümanların malıdır.” diye cevap verince Hz. Ömer: “Bütün Müslümanlara ait olan araziye neden sadece iki kişiye verdin?” diye çıkıştı. Hz. Ebû Bekir, bu kararı istişare sonucu aldığını söyledi. Hz. Ömer bu sefer de: “Birkaç kişiyle istişare etmek, bütün Müslümanlarla istişare etmek ve onların rızasını almak demek midir?” diye sordu. Hz. Ebû Bekir son olarak Hz. Ömer’e: “Senin halife olmanın benim halife olmamdan daha hayırlı olacağını sana söylemiştim.” deyip konuyu kapattı.²¹¹

²⁰⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/32; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 1/59; Hamîdullah, *Vesâ’ikü’s-siyâsiyye*, 374-375.

²⁰⁹ el-Kehf 18/29.

²¹⁰ Ali Dadan, “Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği”, *İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 18/36 (2020), 246.

²¹¹ Ebû Yûsuf Ya‘kûb b. Süfyân b. Cüvvân el-Fesevî, *el-Ma‘rife ve’t-târîh*, thk. Ekrem Ziyâ Ömerî (Bağdat: İhyâi’t-Türâsi’l-İslâmî, 1396/1976), 3/293-294.

Başka bir örnekte de Akra' b. Hâbis ve Zibrikân b. Bedr, halife Hz. Ebû Bekir'e gelerek: "Bahreyn haraçlarını bizim toplamamıza izin verirsen kavmimizden hiç kimsenin dinden dönmeyeceğini temin ederiz." şeklinde bir teklifte bulundular. Hz. Ebû Bekir, Talha b. Ubeydullah'ın da aracılık yapmasıyla onların talebini kabul etti. İkisine yazılı bir belge verdi. Hz. Osman'ın: "Ömer'i şahit olarak yazın. Bir sonraki halife odur." demesiyle Hz. Ömer de şahit olarak yazıldı. Belge Hz. Ömer'e onaylatmak için götürüldü. Hz. Ömer: "Belgeyi size kim yazıp verdi?" diye sordu. Onlar: "Ebû Bekir" diye cevapladılar. Hz. Ömer: "Allah'a yemin ederim ki Müslümanların yüzlerini kılıç ve taşlarla asacaklar, sonra bu sizin olacak." deyip şahitliği reddetti. Yapılanın doğru olmadığını söyledi. Kâğıdı alıp tükürdü ve yırttı. Hz. Ömer böyle yapınca Talha b. Ubeydullah kızgın bir şekilde Hz. Ebû Bekir'e gelip: "Halife sen misin yoksa Ömer mi?" diye sordu. Hz. Ebû Bekir: "Başkan odur. Ancak itaat banadır." deyince diğerleri sustu ve konu kapandı.²¹²

2.4. Câhiliyeden Kalma Zihniyet Yapısı

Bir gün Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Hz. Peygamber'in yanına geldiler. Resûlullah'ı müminlerin zayıflarından olan Suheyb b. Sinân, Ammâr b. Yâsir, Bilâl-i Habeşî ve Habbâb b. Eret ile otururken gördüler. Yanlarına gidip onlara hakaret ettiler. Onları, Hz. Peygamber'in yanından kovdular. Allah Resûlü'ne: "Ey Muhammed, sen kavminden vazgeçtin de bunlara mı razı oldun? Biz bunların arkasından mı gideceğiz? Bunları yanından kovarsan senin meclisine gelip senle konuşuruz, belki de anlarız." dediler. Hz. Peygamber: "*Ben inananları kovacak değilim.*"²¹³ diye buyurdu. Onlar: "O halde Arapların senin yanında ne kadar üstün olduğumuzu anlamaları için senden bize özel bir meclis hazırlamanı istiyoruz. Çünkü Arap heyetleri senin yanına geldiğinde bizleri bu düşkünlerle beraber gördüklerinde biz utanıyoruz. Biz yanına geldiğimizde bunları uzaklaştır. Biz gittikten sonra onlarla istediğin kadar otur." dediler. Hz. Ömer de onların bu ısrarını destekler nitelikte Resûlullah'a, deneyelim bakalım ne olacak tarzında bir söylemde bulundu. Nihâyetinde Hz. Peygamber bu teklifi kabul etti. Onlarda yapılan antlaşmayı belirten

²¹² Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, 3/294-295; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî - Saffet es-Sekkâ (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 12/582-583; krş. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, 12/583.

²¹³ eş-Şuarâ 26/114.

bir taahhütname yazılmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Ali antlaşma belgesini yazması için çağrıldı. Hz. Ali belgeyi yazmak için Hz. Peygamber'in yanına oturduğunda Allah Teâla, vahiy meleği Cebrâil aracılığıyla: *"Rab'lerinin rızâsını isteyerek sabah akşam O'na dua edenleri yanından kovma! Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun. Böylece insanların bazısını bazısı ile denedik ki, Allah, aramızdan şu adamları mı iman nimetine lââyık gördü? desinler. Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi? Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman, deki: Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendisini düzeltirse, (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*²¹⁴ âyetlerini indirdi. Uyarı niteliğindeki bu âyetler inince Resûlullah kâğıdı yırttı ve antlaşmayı iptal etti. Hz. Ömer de yapmış olduğu tekliften ötürü özür diledi. Bu âyetler nâzil olduktan sonra Allah Resûlü, o zayıf müminleri yanına davet edip dizleri birbirlerine değecek şekilde oturmaya başlamıştı. İstedığı zaman da kalkar onları mescitte yalnız bırakırdı. Bu süreç böyle devam ederken bir gün: *"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma! Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme!"*²¹⁵ âyeti nâzil oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, o kişiler mescitten kalkmadığı sürece kendisi de onlarla oturup kalkmamaya gayret gösterdi.²¹⁶ Onlara da: *"Hamdolsun Allah'a ki, ümmetimden bir kavim ile beraber, nefsimi sabrettirmemi bana emretmeden beni öldürmedi. Hayat sizinle, ölüm sizinledir."* dedi.²¹⁷

En'âm sûresindeki ilgili âyetlerin tefsir yorumlarına bakıldığında Hz. Peygamber'in yanına gelip zayıf Müslümanları hakir gören kimselerden müşrik veya

²¹⁴ el-En'âm 6/52-54.

²¹⁵ el-Kehf 18/28.

²¹⁶ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakatü'l-asfiyâ'* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1416/1996), 1/146-147; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 12/245-246; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkan*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006), 8/389-390.

²¹⁷ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409/1989), 3/145-146; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 12/245-246; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/477-478.

Kureyşliler diye bahsedilir. Bu âyetler Mekke döneminde inmişti. Haliyle Akra' b. Hâbis ve diğerlerinin daha iman etmeden böyle bir teklif yapmış olmaları, Câhiliye zihniyetinin zayıf insanlara karşı olan tutumunun bir göstergesidir.

İlk başta Hz. Peygamber'in yanında bulunan kimselerin kovulması da mescitten kapı dışarı edilmeleri anlamında değil, sadece arka saflara geçtikleri şeklinde anlaşılmalıdır.²¹⁸

Akra' b. Hâbis'in Câhiliye döneminden kalma zihniyet yapısını ortaya koyan bir diğer olayda şöyle gerçekleşmiştir. Bir gün Akra' b. Hâbis, Resûlullah'a gelerek: "Sana ancak Eslem, Gıfâr, Müzeyne ve Cüheyne kabilelerindeki hacıların hırsızları biat etti." dedi. Allah Resûlü: "Sen ne zannediyorsun? Eslem, Gıfâr, Müzeyne ve Cüheyne kabilelerinin; Temîm, Esed, Gatafân ve Âmir b. Sa'saa kabilelerinden daha üstün olması, ikinci gruptaki kabileler için bir hüsrân ve eksiklik değil midir?" diye sordu.²¹⁹ Akra' b. Hâbis: "Evet öyledir." diye cevapladı. Akra' b. Hâbis'in kabullenmesinden sonra Hz. Peygamber'in: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki onlar daha hayırlıdır."²²⁰ Eslem, Gıfâr, Müzeyne ve Cüheyne kabileleri; Benî Temîm, Benî Esed, Benî Gatafân ve Benî Âmir b. Sa'saa kabilelerinden daha hayırlıdır.²²¹ Allah katında kıyamet gününe kadar onlar daha hayırlıdır."²²² şeklinde farklı cevaplar verdiği rivâyet edilir.

2.5. Me'rib Seddi Tuzlası

Ebyaz b. Hammâl el-Me'ribî adında bir kişi yanında Kinde'den üç kardeşiyle Medine'ye gelip Müslüman oldu. Daha sonra Resûlullah ile zekât hakkında konuşmaya başladı. Zekâtın verilip verilmemesi ile ilgili soru sormuş olmalı ki Hz. Peygamber ona: "Ey Sebe'nin kardeşi, zekâtı vermek gerekir." şeklinde cevap verdi. Ebyaz b. Hammâl: "Ey Allah'ın Resûlü, biz eskiden pamuk ekerdik. Ancak Sebe halkı dağıldı. Sebe halkından Me'rib civarında oturan az sayıda insan kaldı" diyerek maddî

²¹⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf - İsmâ Fâris el-Haristânî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 3/262-263; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 3/259-260.

²¹⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *el-Müsnedü'l-kebîr*, thk. Âdil b. Sa'd (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1427/2006), 17/198.

²²⁰ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, 11/231; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 34/66-67; Buhârî, "Menâkıb", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 47.

²²¹ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, 11/231; Buhârî, "Menâkıb", 6.

²²² Buhârî, "Menâkıb", 6.

imkânsızlıklarını dile getirdi. Ancak Allah Resûlü, onların pamuk ile iştilgal ettiklerini anlayınca Me'rib'te ikamet eden Sebe halkının zekâtını, her yıl mearif kumaşı değerinde bir kumaştan yapılma yetmiş elbise vermeleri olarak belirledi.²²³

Zekât vermeleri gerektiğine ikna olan Ebyaz b. Hammâl bu seferde Hz. Peygamber'den kendi yerleşim yerlerine yakın bir konumda bulunan Me'rib Seddi Tuzlası'nı istedi. Hz. Peygamber, onun isteğini kabul edip tuzlayı ona ve halkına tahsis etti. O esnada mecliste bulunup tuzlanın tahsis edildiğini gören Akra' b. Hâbis, Resûlullah'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, Câhiliye döneminde ben bu tuzlaya gittim. Orası kesintisiz akan bir su gibidir. İsteyenin gidip oradan faydalanabileceği bir yerdir." dedi. Akra' b. Hâbis'in bu sözlerinden o bölgeden yüksek miktarda tuz çıktığı ve bu nedenle devlet hazinesinde kalması gerektiği anlaşıncı Hz. Peygamber, Ebyaz b. Hammâl'ı geri çağırdı. Kendisine iktâ edilmiş olan tuzlanın devlet malı olduğunu ve isteyen herkesin gidip oradan faydalanabileceğini belirtip tuzlayı geri istedi. Hz. Peygamber'in bu isteği üzerine Ebyaz b. Hammâl, Me'rib tuzlasını kendisinden zekât olarak kabul edilmesi şartıyla geri vermeyi teklif etti. Bu isteği kabul edildi ve tuzla ondan zekât olarak alındı. Tuzla meselesinden sonra Ebyaz b. Hammâl, kendisine erak ağaçlarının bulunduğu bölgeden toprak verilmesini istedi. Allah Resûlü bu talebine de: "Uzak yerlerde bulunan ve yaşlı develerin faydalandığı arazilerden olabilir," şeklinde karşılık verdi.²²⁴

2.6. Merhamet Etmeyene Merhamet Edilmez

Sevgi ve barış dini olan İslâm; iyiliği, güzelliği, cömertliği, yardımlaşmayı emreder. Kur'ân-ı Kerîm'de: "*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*"²²⁵ âyeti bu durumu en güzel şekilde açıklamaktadır.

²²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/83; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 1/277.

²²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/83; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1434/2013), "Büyû", 66; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), "Rehin", 17; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), "Haraç", 36; Tirmizî, "Ahkâm", 39; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelbî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), "İhyâu'l-mevât", 3; İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh*, 10/351; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 1/278.

²²⁵ en-Nahl 16/90.

Allah, kullarına merhametli olmayı emrederken kendisinin de merhametlilerin en merhametlisi olduğunu söyler.²²⁶

İnsanların ve diğer canlı varlıkların birlikte yaşayıp birbirlerine tahammül edebilmesi, Allah'ın kullarına vermiş olduğu en önemli nimetlerden bir tanesidir. Birlikte yaşamak amacıyla bir araya gelen kalabalıklar zamanla toplumu oluştururlar. Kalabalıkların oluşturduğu toplumların sağlıklı bir şekilde büyümesi de içinde barındırdığı ailelerin varlığı sayesinde. Toplumun devamlılığını sağlayan aile ise kendi devamlılığını çocuklarla sağlar. Bu döngü düşünüldüğünde toplumların inşası ve devamlılığı açısından çocukların Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda en iyi şekilde yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için en iyi ortam çocuklara karşı sevgi ve şefkatli olunan aile ortamlarıdır.

“Çocuklar, aile yuvasının meyvesi, Allah'ın emânetidir. Bu emâneti her yönüyle insanlığa faydalı bir fert olarak yetiştirmek, bir ailenin en başta gelen görevlerindendir. Bu görevi lâyıkıyla yerine getiremeyen ailelerin çocukları topluma faydalı olmadıkları gibi, toplumun önemli bir sorunu haline gelmektedirler.”²²⁷

Bunun farkında olan Hz. Peygamber çocuklara karşı her zaman şefkatli ve merhametli olmuştur.²²⁸ Câhiliye döneminde çocuklarını diri diri toprağa gömen insanlar için bu durum zaman zaman garip karşılanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak herkesin az çok duyup bilgi sahibi olduğu sloganik bir söylem haline gelen “merhamet etmeyene merhamet edilmez” hadisesi de şöyle gerçekleşmiştir:

Allah Resûlü, torunu Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'i²²⁹ öptüğü esnada Akra' b. Hâbis onu görmüş ve ona: “Benim on çocuğum var ama onlardan hiçbirini öpmedim” demişti. Resûlullah ona bakarak: “Merhamet etmeyene merhamet edilmez” şeklinde cevap vermişti.²³⁰ Rivâyetlerin genelinde olay Akra' b. Hâbis üzerinden aktarılırken bu

²²⁶ Yûsuf 12/92.

²²⁷ Arslan, *H. Peygamber'in Hoşgörüsü*, 143.

²²⁸ Hz. Peygamber'in çocuklara karşı hoşgörüsü için bk. Arslan, *H. Peygamber'in Hoşgörüsü*, 143-149.

²²⁹ Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 1/471; Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Birr ve Sıla”, 12; Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *el-Mu'cemü'l-müştemil 'alâ zikri esmâ'i şüyûhi'l-e'immeti'n-nübel*, thk. Vefâ Takıyyüddin (Dımaşk: Dâru'l-Beşâir, 1421/2000), 2/1102.

²³⁰ Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 1/471; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/393; Buhârî, “Edeb”, 18 “Edeb”, 27; Müslim, “Fezâ'il”, 65; Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 12; Bezzâr, *el-Müsnedü'l-kebîr*, 14/268; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi'in ve etbâ'i't-tâbi'in*, nşr. Muhammed Abdürreşîd, ed. Muhammed Abdülmüid Hân (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973), 3/18; İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh*, 2/202; Ebû Bekr Muhammed

kişinin Uyeyne b. Hısn el-Fezârî olduğu da söylenir.²³¹ Bu rivâyete göre Hz. Peygamber, Hz. Hasan’a karşı dilini hızlıca çıkarıp geri çekiyordu. Hz. Hasan da eliyle dili yakalamaya çalışıyordu. Gördüğü bu manzara karşısında Uyeyne b. Hısn el-Fezârî: “Çocuğunu öpmeyen ve ondan yüz çeviren adam hakkında ne dersin?” diye sordu. Resûlullah: “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.” şeklinde cevap verdi.²³²

Aynı şekilde Hz. Âişe’den rivâyetle bir bedevî, Hz. Peygamber’e: “Siz çocukları öper misiniz, biz öpmeyiz?” diye söylenmişti. Allah Resûlü de cevaben: “Allah sizin kalbinizden merhameti aldıysa ben ne yapabilirim.” demişti.²³³

Cerîr b. Abdullah’tan gelen çeşitli rivâyetlerde merhamet konusuyla alakalı Hz. Peygamber’in: “İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez,”²³⁴ “bağışlamayan bağışlanmaz,”²³⁵ “yeryüzündekilere merhamet etmeyene gökyüzündekiler merhamet etmez.”²³⁶ dediği aktarılır.

2.7. Her Yıl mı Haccedeceğiz?

İslâm dini beş temel esas üzerine kurulmuştur. Bu esaslardan bir tanesi de hac ibadetidir. Müslüman olan herkesin fırsat bulduğunda ömründe bir kez bu ibadeti ifa

b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî, *Kitâbü’s-Şerî’a*, thk. Abdullah b.Ömer b. Süleyman ed-Demici (Riyad: Dâru’l-Vatan, 1418/1997), 5/2165; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/162; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, *Şerhu’s-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût - Züheyr eş-Şâviş (Dimaşk: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1390), 13/34; İbn Asâkir, *Mu’cemü’s-Şüyüh*, 2/1102; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfiî, *Sübülü’l-hüdâ ve’r-reşâd fî sîreti hayri’l-ibâd*, nşr. Mustafa Abdülvâhid, thk. Ali Hasan Mahmud Habîb (Kahire: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-İslâmî, 1418/1997), 7/51; Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzili Seyyid, *Fî Zılâli’l-Kur’ân* (Kahire-Beyrut: Dârü’s-Şurûk, 1423/2003), 2/1051.

²³¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd ev Medîneti’s-selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’ruf (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1422/2001), 11/421-422; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Esmâ’ü’l-mübheme fi’l-enbâ’i’l-muhkeme*, thk. İzzeddin Ali es-Seyyid (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1413/1992), 401.

²³² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ’ü’l-mübheme fi’l-enbâ’i’l-muhkeme*, 402.

²³³ Buhârî, “Edeb”, 18; Müslim, “Fezâ’il”, 64; İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 2/213; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/162; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ’ü’l-mübheme fi’l-enbâ’i’l-muhkeme*, 401.

²³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/503; Buhârî, “Tevhid”, 2; Müslim, “Fezâ’il”, 69; Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 16 “Zühd”, 48; İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 2/211; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 2/297; Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Mekârimü’l-ahlâk*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1409/1989), 327; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-İsfahânî, *el-Mu’cem*, thk. Âdil b. Sa’d (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1419/1998), 2/113; İsfahânî, *Hilyetü’l-evliyâ*, 7/362-363; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 8/278; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *el-Âdâb* (Beyrut: Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, ts.), 15; İbn Asâkir, *Mu’cemü’s-Şüyüh*, 2/1035.

²³⁵ Taberânî, *Mekârimü’l-ahlâk*, 327.

²³⁶ Taberânî, *Mekârimü’l-ahlâk*, 327.

etmesi farzdır.²³⁷ Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de: “...Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...”²³⁸ âyetiyle sabitlenmiştir. Allah, “İnsanlar arasında hacı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.”²³⁹ âyetiyle de Hz. Peygamber’i bu konuda insanları haberdar etmesi için görevlendirmiştir.

Bu emir üzerine Resûlullah, ashâbı ile yapmış olduğu sohbetlerinin birinde onlara: “Allah üzerinize hacı farz kıldı. Hac ibadetini ifa ediniz.” dedi. Orada bulunan Akra’ b. Hâbis ayağa kalkıp: “Her yıl mı hac yapacağız?” diye sordu. Hz. Peygamber cevap vermeyince Akra’ b. Hâbis soruyu üç defa tekrarladı. Bu ısrar üzerine Allah Resûlü soru soran kişinin kim olduğunu öğrendikten sonra: “Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki eğer ben evet diye cevap verseydim her yıl haccetmek gerekirdi. Her yıl hac farz olsaydı, siz ona dayanamayacak ve belki de inkâr edecektiniz. Haccın bir defa yapılması farzdır. Ancak dileyen arttırabilir.” dedi. Hz. Peygamber haccın kaç defa yapılması gerektiği ile ilgili soruyu cevapladıktan sonra dini konularda çok soru sorulmasının doğru olmadığını ifade eden: “Sizi serbest bıraktığım konularda siz de beni serbest bırakın. Sizden öncekilerin çoğu fazla soru sormaktan ve peygamberlerine karşı ihtilaf etmekten dolayı helak oldular. Size bir şey emrettiğim zaman gücünüz yettiği kadar onu yerine getirin. Size bir şeyi yasaklarsam ondan da uzak durun.” beyanatında bulunmuştur.²⁴⁰ Bu olay üzerine Resûlullah’ı destekler nitelikte dinî meselelerde çok soru sorulmaması gerektiğini Müslümanlara bildiren: “Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın. Eğer Kur’an indirilirken bunlara dair soru sorarsanız size açıklanır...”²⁴¹ âyetleri nâzil olmuştur.

²³⁷ Lütfi Doğan, “Hac İbadeti ve Şer’i Hikmetleri”, *Diyanet İlmi Dergi* [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi] 9/102-103 (1970), 357.

²³⁸ Âl-i İmrân 3/97.

²³⁹ el-Hac 22/27.

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/151; Müslim, “Hac”, 73; İbn Mâce, “Menâsik”, 2; Nesâî, “Menâsik”, 1.

²⁴¹ el-Mâide 5/101.

2.8. Hz. Peygamber'in Mektubu

Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân²⁴² döneminde Ebû Kebşe es-Selûlî, Dimaşk şehrine geldi. Abdullah b. Âmir ona: “Seni buraya getiren nedir? Yoksa emîri’l-mü’minîne bir şey sormaya mı geldin?” diye sordu. Ebû Kebşe es-Selûlî: “Sehl b. Hanzale’nin bana anlatmış olduğu bir olaydan dolayı soru sormaya geldim.” şeklinde cevapladı. Abdullah b. Âmir: “O olay nedir?” diye sorunca Ebû Kebşe es-Selûlî, Sehl b. Hanzale’den duyduklarını anlatmaya başladı.²⁴³

Bir gün Uyeyne b. Hısn el-Fezârî ve Akra‘ b. Hâbis, Allah Resûlü’nün yanına geldiler. Resûlullah’tan içeriğinin ne olduğu orada bulunan diğer kişilerce bilinmeyen bir talepte bulundular. Allah Resûlü taleplerinin karşılanması için kâtiplerinden Muâviye b. Ebû Süfyân’ı çağırdı ve söylediklerini yazmasını istedi. Yazma işlemi bittikten sonra sahîfeler mühürlendi. Muâviye b. Ebû Süfyân mektupları yanına alıp sahiplerine teslim etmek üzere oradan ayrıldı.²⁴⁴ Olayın bu kısmına kadar olan bölümünde kaynaklar ittifak etmişlerdir.

Rivâyetlerdeki ilk farklılıklar Muâviye’nin mektupları teslim ettiği esnada karşılaştığı tepkilerden başlamaktadır. Genel olarak Muâviye’nin getirdiği mektubu Uyeyne b. Hısn el-Fezârî’nin kabul edip sarığına bağladığı, Akra‘ b. Hâbis’in tereddütlü davrandığı görülmektedir.²⁴⁵ Bir takım rivâyetlerde de Akra‘ b. Hâbis’in mektubu kabul edip sarığına bağladığı, Uyeyne b. Hısn el-Fezârî’nin ise tereddütlü davrandığı görülmektedir.²⁴⁶ Tereddütte kalan kişi, Muâviye b. Ebû Süfyân’a mektubu kastederek: “İçinde ne var?” diye sormuş, cevap olarak da Muâviye’den: “İçinde emrolunan vardır.” yanıtını almıştır. Muâviye’nin sözlerine karşılık olarak mektubun muhatabı olan kişiden: “Ey Muhammed! İçinde ne olduğunu bilmediğim Mütelemmis sahîfesi gibi bir mektubu yanımda taşıyıp kavmime götüreceğimi mi zannediyorsun?”

²⁴² Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *el-Âhâd ve’l-mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire (Riyad: Dârü’r-Râye, 1411/1991), 4/104; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, 6/97.

²⁴³ Fesevî, *el-Ma‘rife ve’t-târîh*, 1/338; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-mesânî*, 4/104; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, 6/96-97; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 67/157.

²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/165-166; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 23; Fesevî, *el-Ma‘rife ve’t-târîh*, 1/338; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-mesânî*, 4/104-105; İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 2/302-303; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, 6/96-97; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 67/157.

²⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/165; Fesevî, *el-Ma‘rife ve’t-târîh*, 1/338; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-mesânî*, 4/105; İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 2/303; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, 6/97; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 67/157.

²⁴⁶ Ebû Dâvûd, “Zekât”, 23.

şeklinde bir sitem gelmiştir. Ancak bu sitemin Muâviye'ye söylenip onunda Hz. Peygamber'e ilettiği²⁴⁷ veya o kişinin Hz. Peygamber'in bulunduğu mekâna gidip bu cümleyi kendisinin sarf ettiği söylenir.²⁴⁸

Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn'ın taleplerini Hz. Peygamber'in huzurundayken dile getirmelerine rağmen teslimat esnasında orada olmadıkları göze çarpmaktadır. Onlar, taleplerini ilettikten sonra Resûlullah'ın yanından ayrılmış olabilirler. Ya da Allah Resûlü, onların talebini başka bir zamanda cevaplamış olabilir.

Bu ihtilaflı durumla alakalı İbn Hacer'in meseleyi ele alış şekline baktığımızda, olayın aynı zaman ve mekânda geçtiği görülmektedir. İbn Hacer'in, Ebû Kebşe es-Selûlî'den aktardığına göre Hz. Peygamber, Muâviye'ye mektup yazmasını emretmiş o da yazmıştı. Yazma işlemi bitince mektubu alıp o ikisine vermek istedi. Uyeyne: "Mütelemmis sahîfesini alıp gideceğimi mi düşünüyorsun?" diye sitem etti. Bu söz üzerine Resûlullah, belgeye bakıp Uyeyne'ye, kâğıtta onların talebini karşılayacak şeylerin yazılı olduğuna dair açıklamada bulundu.²⁴⁹

2.9. Hacamat Meselesi

Bir insanın dinî ve dünyevî işlerini yerine getirebilmesi için ilk şart sağlıklı bir bedene sahip olmasıdır. Sağlıklı olmak için de kendisine dikkat etmesi gerekir. Her ne kadar sağlığına âzami ölçüde dikkat ediyor olsa da zaman zaman hasta olması gayet muhtemeldir.²⁵⁰ Hasta olan insan şifa bulmak için tedavi olmalıdır. Hastalanan kişinin tedavi olması gerektiğini Hz. Peygamber: "Tedavi olun. Allah, ihtiyarlık dışında her hastalığın şifasını yaratmıştır."²⁵¹ sözüyle insanlara tembihlemiştir.

²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/165; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, 1/338-339; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, 4/105; İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh*, 2/303; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 6/97; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 67/157.

²⁴⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Zekât", 23.

²⁴⁹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. "Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî - Muhibbüddin el-Hatîb" (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 7/504; krş. İhsan Arslan, *Hiz. Peygamber'i Doğru Anlamak Medine Dönemi* (İstanbul: Okur Akademi, 2019), 3/382.

²⁵⁰ Mehmet Ali Aytekin, "Nebevî Tıp Arasında Zikredilen Hacamatın Fıkhi Hükümü", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 48 (2019), 198.

²⁵¹ İbn Mâce, "Tıb", 1.

Allah Resûlü'nün tedavi olmak için kullandığı yöntemlerden bir tanesi de hacamattır.²⁵² O, hacamat tedavisini önemsemiş ve önermiştir. Kendisi Hayber'in fethinden sonra yemek esnasında sunulan koyun etinden dolayı zehirlenmiş ve bu zehirden kurtulmak için hacamat yaptırmıştır.²⁵³

Bir keresinde Ebû Hind adlı sahâbîye kafasından hacamat yaptırırken orada bulunanlara: “Tedavi yöntemleri arasında en hayırlısı hacamattır.”²⁵⁴ diye buyurmuştur. Yine hacamatın önemiyle ilgili: “Miraç gecesi karşılaştığım her melek topluluğu bana Ey Muhammed, hacamat yaptır,”²⁵⁵ “ümmetine de hacamat yapmalarını emret,”²⁵⁶ “hacamatta şifa vardır,”²⁵⁷ “hacamat insanlar için hayırlı bir tavadir.”²⁵⁸ şeklinde söylemleri olmuştur dediği rivâyet edilir. Hacamat tedavisini yapan kimse için de: “Hacamatçı ne kadar da güzeldir. Kanı giderir, sertliği yumuşatır, görmeyi netleştirir.”²⁵⁹ demiştir.

Resûlullah, Ramazan ayının on sekizinci gününde Ebû't-Tayyib'i²⁶⁰ kendisine hacamat yapması için çağırmıştı. Hacamatın yapıldığı esnada Akra' b. Hâbis içeri girmiş ve Hz. Peygamber'i kafasından hacamat yaptırırken görmüştü. Gördüğü bu manzara üzerine: “Ey Ebû Kebşe! Neden başının ortasına hacamat yaptırıyorsun?” diye sormuştu. Allah Resûlü de: “Ey İbn Hâbis! Onda baş ağrısına, diş ağrısına, uykusuzluğa, çeşitli hastalıklara iyi gelen ve deliliği önleyen şifa vardır.”²⁶¹ şeklinde cevap vermişti.

2.10. Mescide Bevedilme Hadisesi

“İlk mescitten bugüne cami; bir parola, bir gelenek, bir davranış biçimi, bir siluet, mimari alanda bir mekân oluşumu gibi vesaire birçok başlık içerisinde

²⁵² Kupa yardımıyla vücuttan kan alma tedavisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Köşe, “Hacamat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/422.

²⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/209-210.

²⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/203-204; İbn Mâce, “Tıb”, 20; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 26; Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, 1407/1987), 10/318.

²⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, 8/64; İbn Mâce, “Tıb”, 20.

²⁵⁶ Hadisin isnad zincirinin zayıf olduğu rivâyet edilir. bk. İbn Mâce, “Tıb”, 20.

²⁵⁷ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, 8/63.

²⁵⁸ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, 8/64.

²⁵⁹ Hadisin isnad zincirinin zayıf olduğu rivâyet edilir. bk. İbn Mâce, “Tıb”, 20.

²⁶⁰ Hz. Peygamber'in kölesidir. bk. İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, 7/162.

²⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/384.

incelenebilecek kadar bir yaşam biçiminin mimarideki yansımasıdır.”²⁶² Allah, Müslümanlar için çok önemli bir konuma hâiz olan bu mekânların hem imar edilmesini hem de korunmasını emretmiştir.²⁶³

İbadet mekânlarının Müslümanlar için bu kadar önemli olmasına rağmen bedevînin biri bir gün mescide gelip bevletti. Bu durumu görenler ona sert davranıp ağır hakarete bulundular. Resûlullah, ashâbına: “Onu bırakın, bevlettiği yeri bir kova suyla yıkayın,”²⁶⁴ “Zorlaştırıcı olarak değil, kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz,”²⁶⁵ “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın.”²⁶⁶ şeklinde uyarılarda bulundu. Mescide bevleden kişiyi de: “Bu mekân bevletmek için değil, namaz kılmak için inşa edildi,”²⁶⁷ “Bu mescidlere pis ve boş şeyler yakışmaz. Bu mescidler Kur’ân okumak, Allah’ı zikretmek için inşa edildi.”²⁶⁸ şeklinde uyardı. Mescid temizlendikten sonra Hz. Peygamber ayağa kalktı. Arkasında da mescide bevleden bedevî olmak üzere namaz kıldılar. Namaz bittikten sonra o kişi: “Allah’ım bana ve Muhammed’e merhamet et, bizden başka kimseye merhamet etme.” diye dua etti. Resûlullah onun bu duasını işitince: “Geniş olanı daralttın.” diye sitemde bulundu.²⁶⁹ Bu olay, kronolojik olarak bevleden kişinin mescide girince önce iki rekât namaz kıldığı,²⁷⁰ sonra kendisi ve Hz. Muhammed için Allah’tan rahmet istediği, Allah Resûlü’nün: “Geniş olanı daralttın.” şeklindeki sitemiyle karşılaşınca da kendi kendine söylenerek mescide bevlettiği sıralamasıyla da rivâyet edilir.²⁷¹

Eserinde bu olaya yer veren İbn Hacer, olayla ilgili meseleleri aktarırken bedevînin kimliğiyle alakalı Akra‘ b. Hâbis’in adının geçtiği bir rivâyeti aktarır. Bu rivâyet Abdullah b. Nâfi‘ye aittir.²⁷² Aynı şekilde Mustafa Dîb el-Bugâ da bu olayda

²⁶² Süleyman Faruk Göncüoğlu, “İlk Mescitten Bugüne Camii = From the First Small Mosque to the Present Day = Die Moschee Seit Der Ersten Mescit Bis Heute”, *Yeni Fikir Uluslararası Hakemli Akademik Fikir Araştırma Dergisi* 3 (2009), 22.

²⁶³ Bünyamin Çalık, “Camilerde ve Mescitlerde Dinen Caiz Olan ve Olmayan Davranışlar”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 113.

²⁶⁴ Dârimî, “Tahâret”, 62; Buhârî, “Vudû”, 58 “Edeb”, 35.

²⁶⁵ Buhârî, “Vudû”, 58 “Edeb”, 80; İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 4/244.

²⁶⁶ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannefî’l-hadîs*, 1/424.

²⁶⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannefî’l-hadîs*, 1/424.

²⁶⁸ İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 4/246.

²⁶⁹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannefî’l-hadîs*, 1/423-424.

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/197-198.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/197-198; İbn Hibbân, *el-Müsnedü’s-sahîh*, 4/248.

²⁷² İbn Hacer, *Fethu’l-bârî bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, 1/323.

aktif rol oynayan bedevinin Akra' b. Hâbis olduğunu söyler. Ama herhangi bir dayanak noktası göstermemiştir.²⁷³

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta Hz. Peygamber'in o kişiye karşı tavrıdır. Mescide yönelik yapılan bu saygısızlığa rağmen Resûlullah'ın soğukkanlı davranması ve ashâbına da bu yönde telkinde bulunması, onun bir şefkat peygamberi olduğunu; İslâmiyet'in de bir hoşgörü dini olup insan onurunu ne derece koruduğunu gösterir.



²⁷³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi 'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ (Dimaşk-Beyrut: Dârü İbn Kesîr/el-Yemâme, 1414/1992), Buhârî, "Vudû", 56.

3. AKRA‘ B. HÂBİS’İN ASKERÎ YÖNÜ

3.1. Hz. Peygamber Dönemi

Akra‘ b. Hâbis’in Resûlullah’ın vefatına az bir zaman kala iman etmesi; İslâm’ın doğduğu çileli dönemlerde ve Bedir, Uhud, Hendek gibi savaşlarda onun yanında yer alamamasına neden olmuştu. Ancak iman ettikten sonraki süreçte Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen Mekke’nin fethine, Huneyn ve Tâif gazvelerine katılmış ve İslâm’ın davasını müdafaa etmiştir. Akra‘ b. Hâbis’in, Müslüman olduktan sonraki ilk ciddi sınavı Mekke’nin fethiydi. Kendisi iman ettikten kısa bir süre sonra gerçekleşen bu fethiye katılmış ve iman noktasındaki samimiyetini göstermiştir.

3.1.1. Mekke’nin Fethi Esnasında Akra‘ b. Hâbis

Mekke’de yaşayan Müslümanlar ve müşrikler arasında barış ortamının sağlanması için Hz. Peygamber, Kureyş ile Hudeybiye antlaşmasını imzalamıştı. Yapılan bu antlaşmaya göre isteyen Hz. Muhammed’in tarafında, isteyen de Kureyş tarafında yer alabilecek ve bu iki taraftan birinin himayesinde bulunabilecekti. Yine bu antlaşma gereği Allah Resûlü’ne sığınmış olan bir kişi kaçıp Mekke’ye sığınırsa geri verilmeyecek ama Mekke’den kaçıp Hz. Peygamber tarafına sığınan bir kişi geri verilecekti. Hudeybiye antlaşması ile Huzâa kabilesi, Resûlullah’ın sancağı ve himayesine girmişti. Benî Bekr kabilesi ise Kureyş’in himayesine girmişti.²⁷⁴

Huzâa kabilesi ile Benî Bekr kabilesi arasında yaşanan son olay Hudeybiye antlaşmasının bozulmasına sebep olmuş ve Mekke’nin fethine giden yolu açmıştı. Enes b. Züneym adlı bir kişi Hz. Peygamber’i hicvetmişti. Bu hicvi duyan Huzâalı bir genç, Enes b. Züneym’i dövdü. Enes b. Züneym yaralı bir şekilde kavmine dönünce birtakım söylemler başlamış ve Huzâa’dan diyet istemişlerdi.²⁷⁵

²⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 4/4; Ebü’l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, thk. Abdullah Uneys et-Tıbbâ’ (Beyrut: Müessesetü’l-Me’ârif, 1987), 49; Taberî, *Târîhu’r-rusûl ve’l-mülûk*, 3/43; İbn Hazm, *Cevâmi‘u’s-Sîre*, 132.

²⁷⁵ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/782-783; Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, 50.

Olası çatışma ihtimaline karşı hazırlıklara başlayan Benî Nüfâse ve Benî Bekr, Huzâalıların karşısında sadece kendilerinin durduklarını, bu nedenle Kureyş'in adam ve silah yardımı yapmaları gerektiğini ifade ettiler ve Kureyş'ten bu yardımı aldılar. Huzâalıların şüphelenmemesi için son derece dikkatli davrandılar. Kureyş'in ileri gelenlerinden Safvân b. Ümeyye, Mikrez b. Hafs, Huveytîb b. Abdüluzzâ köleleri ile birlikte tebdili kıyafet saldırganlar arasında yer aldılar.²⁷⁶

Saldırı başladığında Benî Bekr'in başında Nevfel b. Muâviye vardı. Kureyş ve Benî Bekr, Huzâalılara aniden saldırmaya başladılar. Huzâalılar bu saldırıdan habersiz oldukları için herhangi bir hazırlıkları yoktu. Kureyş ve Benî Bekr, Huzâalıları Harem bölgesine kadar çarpışarak sürdüler. Harem sınırına dayandıklarında Benî Bekrliler: "Ey Nevfel! Harem'e girdin, Rabbinden kork." dediler. Nevfel ise: "Bugün benim Rabbin yoktur." diyerek saldırmaya devam etti.²⁷⁷

Huzâalılar bu ani saldırı karşısında canlarını kurtarmak için Mekke'de Büdeyl b. Verkâ ve Râfi'nin evine sığındılar. Kureyşliler de kendilerinin tanınmayacaklarını ve bu olayın haberinin Hz. Peygamber'e ulaşamayacağını düşünerek evlerine döndüler. Saldırı sonucunda Huzâalılardan yirmi kişi öldürülmüştü. Sabah olunca Kureyşliler yaptıkları bu işten dolayı pişmanlık duymuşlardı. Çünkü bu saldırı Hudeybiye antlaşmasının bozulması demekti.²⁷⁸

Hâris b. Hişâm ve İbn Ebû Rebîa saldırı olayını duyduktan sonra Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Süheyl b. Amr'ın yanına gelip Benî Bekr'e yapmış oldukları yardımdan dolayı onları kınadılar. Bir antlaşma olduğunu ve bu antlaşmanın bozulacağını söylediler. Bu kişiler ortaya çıkan durumu bir müddet aralarında tartıştılar. Daha sonra Hâris b. Hişâm ve İbn Ebû Rebîa oradan ayrılıp Ebû Süfyân'ın yanına gittiler. Ona bu durumun düzeltilmesi gerektiğini, eğer düzeltilmezse Hz. Muhammed'in ashâbıyla gelip onları perişan edeceğini ifade eden sözler söylediler. Ebû Süfyân onlara eşi Hint'in rüyasında Hacûn tarafından gelip gün boyunca akan kanın nihâyet Handeme Dağı'nda durduğunu sonra da ortadan kaybolduğunu gördüğünü söylemiş, oradakilerde bunun kötü bir işaret olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷⁹

²⁷⁶ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/783; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/44.

²⁷⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/783; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/4-5; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/44; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 133.

²⁷⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/783-784; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/10; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/44.

²⁷⁹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/784-785.

O dönemde tesis edilmiş olan barış ortamı gereği her kim hac, umre ve ziyaret için Mekke'ye gelir sonra da Yemen, Tâif taraflarına doğru giderse o kişi güvenli bir şekilde yolculuk yapardı. Yine aynı şekilde herhangi bir müşrik Medine'ye gelip oradan doğuya ve Şam'a doğru giderse o da güvende olurdu.²⁸⁰ Bu açıdan bakıldığında Kureyş'in beklenmedik saldırısı sonucu bozulan Hudeybiye antlaşması çok önemliydi.

Ebû Süfyan bu saldırı ile alakalı: "Vallahi bu saldırı öyle bir iştir ki ne onda hazır bulundum ne de ondan habersizdim. Bunun vebali üzerime olacaktır. Bana danışılmadı. Haber geldiğinde sevinmedim. Yanılmıyorsam Muhammed üzerimize gelecektir. Haber Muhammed'e gitmeden benim ona gidip barış süresini uzatmam lazım." dedi. Kureyşliler de ona hak verdi.²⁸¹

Ebû Süfyan bir kölesi ile beraber yola çıktı. Ancak bir rivâyete göre Mekke'den Medine'ye ondan önce gidenler olmuştu. Hz. Peygamber saldırı haberini aldığı anda Benî Bekr'e, Damrî adlı bir elçisini göndermiş ve üç seçenek sunmuştu. Bu seçeneklerden birincisi Huzâalıların diyetinin ödenmesi, ikincisi Benî Nüfâse ile olan antlaşmalarını bozmaları, üçüncüsü ise Hudeybiye antlaşmasını bozduklarını kendilerine bildirmelerinden oluşmaktaydı. Onlar ilk iki seçeneği dikkate almayıp Hz. Peygamber ile olan antlaşmayı bozduklarını söylediler. Elçi geri gelip durumu Allah Resûlü'ne bildirdi.²⁸²

Resûlullah, Hz. Âişe ile bu konuyu konuşurken ona Huzâalıların başına gelen durumdan dolayı şaşkın olduğunu söyledi. Hz. Âişe'nin, Kureyşlilerin bu antlaşmayı hangi cesaretle bozduklarını sorması üzerine Allah Resûlü: "Kureyş başlarına gelecek olan Allah'ın murâd ettiği şeyden dolayı bu antlaşmayı bozdu." dedi.²⁸³

Ebû Süfyan'dan önce, Amr b. Sâlim el-Huzâî önderliğindeki kırk kişilik bir grup, saldırının hemen ertesi günü yola çıkarak Medine'ye gelip yaşanan olayı Resûlullah'a anlatmıştı. Hz. Peygamber yanındakilere: "Göreceksiniz Ebû Süfyan gelecek ve antlaşmayı uzatmayı isteyecek, ancak öfkeyle geri dönecektir." dedi. Allah Resûlü, bu sözlerden sonra Mekke'den gelip saldırıyı haber veren gruba geri dönmelerini söyledi.²⁸⁴

²⁸⁰ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 50.

²⁸¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/785.

²⁸² Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/785-786.

²⁸³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/788.

²⁸⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/788-789; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 2/395.

Ebû Süfyân yolda o gruptakilerden bazılarıyla karşılaştı. Medine'den geliyor olmalarından dolayı endişelendi. Onlara bazı sorular sorarak nereden geldiklerini öğrenmeye çalıştı. Onlardan bir cevap alamamış olsa da bir fırsatını bulup yanlarındaki malzemelere baktığında, onların Medine'den geldiklerini anladı. Daha sonra yoluna devam edip Medine'ye vardı.²⁸⁵

Ebû Süfyân, Medine'ye vardığında Hz. Peygamber ile aralarında arabuluculuk yapmaları için sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve Sa'd b. Ubâde ile konuşmuş, hiçbirinden istediği cevabı alamamıştı. Hz. Ali, Ebû Süfyân'a Kureyş'in efendisi ve ileri geleni olduğunu hatırlatarak, kendisinin Allah Resûlü ile görüşmesinin daha doğru olacağını söyledi. Bu öneriden sonra Ebû Süfyân antlaşmanın uzatılmasını talep etti. Ebû Süfyân'a antlaşmanın geçerliliğini bozacak bir problem olup olmadığı soruldu. Herhangi bir problemin olmadığını söyleyince mevcut antlaşmanın korunacağı cevabını aldı.²⁸⁶

Medine'de gereğinden fazla kalan Ebû Süfyân hakkında Mekke'de bazı söylemler çıkmaya başlamış onun Müslüman olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştı. Medine'de istediğini elde edemeyen Ebû Süfyân da dönüp Mekke'ye geri geldi. Kureyşlilere herhangi bir şey yapamadığını, hiçbir teklifinin kabul edilmediğini, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali gibi isimlerden antlaşmanın uzatılması adına arabuluculuk yapmalarını istediğini ancak önerisinin kabul görmediğini söylemiştir. Aldıkları bu cevap karşısında Kureyşliler onu kınayıcı söylemlerde bulunmuşlardır.²⁸⁷

Resûlullah, Hz. Âişe'ye işini gizli tutarak hazırlık yapmasını söylemiş, Allah'a da Kureyş'in hazırlıklarını öğrenmemesi için dua etmişti. Ayrıca Hz. Peygamber, Mekke ve Medine arasındaki tüm yolları da tutturmuştu. Hz. Ömer yolların güvenliği ile ilgileniyor, gelip geçen herkes soruşturuluyordu. Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'i de durumundan haberdar etmiş ve gizlice hazırlanmasını istemişti.²⁸⁸ Hz. Peygamber niyetinin belli olmaması için de Ebû Katâde komutasında İdâm²⁸⁹ mevkisine bir seriyye göndermişti. Gönderilen birlik içerisinde Muhallim b. Cessâme el-Leysî de bulunmaktaydı. Bölgeye vardıklarında Âmir el-Eşcâî ile karşılaştılar. Âmir el-Eşcâî

²⁸⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/791-792; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/12-13.

²⁸⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/793-794; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/46-47.

²⁸⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/795; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/47.

²⁸⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/796; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/14-15.

²⁸⁹ Mekke ve Yemâme yolu üzerinde bir yer. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1/214.

onlara İslâma uygun bir şekilde selam verdi. Ancak Muhallim b. Cessâme el-Leysî onun Müslüman olmadığını ve onlardan kurtulmak için böyle selam verdiğini düşünerek onu öldürdü. Yanındaki malları da ganimet olarak aldı. Bu olay üzerine: “Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, “Sen mümin değilsin” demeyin; çünkü Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”²⁹⁰ âyeti nâzil oldu. Bu birlik daha sonra Sukyâ’da Resûlullah’ın ordusuna kavuşmuştur.²⁹¹

Hâtıb b. Ebû Beltea yapılan hazırlıkları Kureyş’e haber vermek için bir mektup yazdı. Mektubu, Sâre adında bir kadına verip gönderdi. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Zübeyr’i kadını bulmaları için görevlendirdi. Hz. Ali ve Zübeyr kadını bulup mektubu aldılar. Mektubu getirip Allah Resûlü’ne verdiler. Hâtıb b. Ebû Beltea, Mekke’de akrabalarının olduğuna dair savunma yapınca onu serbest bıraktılar.²⁹²

Hz. Peygamber gazayı bildirmek için çölde yaşayan ve çevrede bulunan Müslüman Araplara: “Kim Allah’a ve onun Resûlüne inanıyorsa Ramazan ayında Medine’ye gelsin.” şeklinde bir çağrıyla kabilelere elçiler gönderdi. Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne ve Eşca’ kabilelerinden çok sayıda gelen oldu. Süleym kabilesi ise Kudeyd’de²⁹³ orduya katıldı.²⁹⁴ Abbas b. Abdülmuttalib ve Mahreme b. Nevfel de orduya Sukyâ’da²⁹⁵ katıldılar.²⁹⁶

Muhâcirler yedi yüz kişi ve üç yüz at, ensâr dört bin kişi ve beş yüz at, Müzeyne kabilesi bin kişi, yüz at ve yüz zırh, Eslem kabilesi dört yüz kişi ve üç yüz at, Cüheyne kabilesi sekiz yüz kişi ve beş yüz at, Benî İbn Amr kabilesi ise beş yüz kişi olarak

²⁹⁰ en-Nisâ 4/94.

²⁹¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/797.

²⁹² Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/797-798; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/16-17; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/48-49; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 134.

²⁹³ Mekke yakınlarında bir bölgedir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/313.

²⁹⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/799.

²⁹⁵ Tihâme vadisinin aşağılarında, Cuhfe ile arasında on dokuz veya yirmi dokuz mil mesafe bulunan bir yerdir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 3/228.

²⁹⁶ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/52.

orduya katılmışlardı. Hz. Peygamber, Ramazan ayının onuncu gününde ikindiden sonra Medine’den yola çıktı. Ordudaki asker sayısı on bin kişiyi bulmuştu.²⁹⁷

Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, kabilesiyle birlikte Necd bölgesinde iken Hz. Peygamber’in ordusuyla beraber yola çıktığı ve Arapların da onun etrafında toplandığı haberi kendisine geldi. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî kavminden yanındaki askerlerle beraber çıkıp Medine’ye geldi. Ancak Resûlullah’ın kendisinden iki gün önce oradan ayrıldığını öğrendi. Bunun üzerine bineğinden inip Arc²⁹⁸ bölgesine doğru koşmaya başladı. O, Resûlullah ile Arc bölgesinde karşılaştı. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Hz. Peygamber’e gelip: “Ey Allah’ın Resûlü çıkışın ve etrafında bulunanların haberi bana ulaştı; hızlı bir şekilde yola çıktım. Ancak kavmimi toplamak aklıma gelmedi. Bizim çok sayıda taraftarımız var. Fakat bir savaş düzeni göremiyorum. Sancakları ya da bayrakları göremiyorum. Yoksa umre yapmak mı istiyorsun? Ancak ihram düzeni de göremiyorum. Ey Allah’ın Resûlü, Nereye gidiyorsun?” deyince Hz. Peygamber: “Allah’ın istediği yere gidiyorum.” dedi. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî de onunla beraber yürüyüp gitti. Resûlullah ordusuyla ilerlerken Akra‘ b. Hâbis’i, Sukyâ’da buldu. Kavminden on kişiyle beraber orada bekliyordu. Akra‘ b. Hâbis ve yanındaki on kişilik grup da Hz. Peygamber ile birlikte yürümeye başladılar. Allah Resûlü, Kudeyd’de konaklayınca sancakları ve bayrakları bağladı. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, kabilelerin bayrakları ve sancakları aldıklarını görünce parmaklarını ısırды. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Neden dolayı pişmanlık duydun?” diye sordu. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî: “Muhammed’in ordusunda bir asker olamadıkları için kavmim adına pişmanlık duydum. Ey Ebû Bekir, Muhammed nereye gitmek istiyor?” şeklinde cevapladı. Hz. Ebû Bekir: “Allah’ın istediği yere” dedi.²⁹⁹

Müslümanlar Merrüzzahrân’da toplandılar. Mekke’ye, Resûlullah’ın üzerlerine gelişi ile ilgili tek bir haber dahi gitmemişti. Bu nedenle Kureyşliler ani saldırı ihtimalinden korkuyorlardı. Bu korkularından dolayı Ebû Süfyân’ı Hz. Peygamber’e gönderdiler ve ona: “Eğer Muhammed ile karşılaşırsan bizim için ona aracı ol. Ancak eğer Muhammed’in ashâbında gevşeklik görürsen ona savaş ilan et.”

²⁹⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/800-801; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 4/18.

²⁹⁸ Tâif eteklerindeki vadide bulunan bir bölgedir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân*, 4/98.

²⁹⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/803-804; Taberî, *Târîhu’r-rusûl ve’l-mülûk*, 3/51-52; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 2/43; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sîretü’n-nebeviyye ve ahhârü’l-hulefâ*, thk. El-Hâfız es-Seyyid Azîz Bek (Beyrut: Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, 1407/1987), 326-327.

şeklinde tembihte bulundular. Resûlullah, Merrüzzahrân'da ordusuyla konaklayınca ashâbına ateş yakmalarını emretti. Gelen emir üzerine ashâb belirli aralıklarla on bin ateş yaktı. Kureyş'ten aldığı emirle yola çıkan Ebû Süfyân ise Merrüzzahrân bölgesinde orduyu buldu. Yakılan ateşleri görünce bu durumdan çok etkilenmişti. Hz. Abbas onu fark edince kendisini alıp Hz. Peygamber'in çadırına götürdü. Hz. Ömer, çadırda Ebû Süfyân'ı gördüğünde onu öldürmek istemiş, ancak Hz. Abbas onu koruyarak bu duruma engel olmuştu.³⁰⁰

Çadıra giren Ebû Süfyân tanımadığı birçok yüz görünce: "Ey Allah'ın Resûlü bu kişileri mi kavmine tercih ettin?" dedi. Onun bu sorusuna Hz. Peygamber: "Bunu sen ve senin kavmin yaptı. Siz beni yalanlarken onlar bana inandı. Siz beni engellerken onlar bana yardım etti." şeklinde cevap verdi. O esnada Resûlullah'ın yanında Akra' b. Hâbis, Abbas b. Mirdâs es-Sülemî, Uyeyne b. Hısn el-Fezâî bulunmaktaydı. Ebû Süfyân onları Allah Resûlü'nün etrafında görünce Hz. Abbas'a onların kim olduğunu sordu. Hz. Abbas: "Bu, Resûlullah'ın taburudur, bunlar muhâcir ve ensârdır." dedi. Ebû Süfyân: "Devam et Ey Abbas, ben bugünkü gibi bir ordu ve topluluk hiç görmedim." dedi.³⁰¹

Sabah namazı vakti geldiğinde insanlar namaz için abdest aldı. Ebû Süfyân bu durumu görünce Abbas'a insanların kendisini öldürmek için mi böyle yaptıklarını sordu. Hz. Abbas bunun namaz için olduğunu söyledi. Ashâb namaza başladığında Ebû Süfyân, Resûlullah rükû ettiğinde cemaatin rükû ettiğini, secde ettiğinde ise cemaatin secde ettiğini görmüş ve çok şaşırmıştı. Gördüğü manzara ile ilgili o zamana kadar görmüş olduğu İran, Rum ve Roma kavimlerinin böyle bir kavim olmadıklarını ifade etmiştir.³⁰²

Resûlullah, Ebû Süfyân'ın evine girenin, Kâbe'ye girenin ve evlerinin kapılarını kapatanların güvende olacaklarını söylemiş ve bu niyetle Mekke'ye

³⁰⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/814-815.

³⁰¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1410/1990), 1/532; Muhammed Yûsuf Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999), 1/202.

³⁰² Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 52.

yönelmişti.³⁰³ Allah Resûlü, ordusuyla Mekke'ye girdiği gün, Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn el-Fezârî ikilisinin ortalarında bulunmaktaydı.³⁰⁴

3.1.2. Huneyn ve Tâif Gazvelerinde Akra' b. Hâbis

8/630 yılının Şevval ayında gerçekleşmiş olan Huneyn³⁰⁵ gazvesi, Hevâzin gazvesi olarak da bilinir. Hevâzinliler, Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethettiğini duyunca sıranın kendilerine geldiğini düşünerek hem savaş hazırlıklarına başlamışlar hem de: "Muhammed bizim gibi savaştan bir kavimle karşılaşmamıştır." düşüncesiyle, Mâlik b. Avf liderliğinde toplanmaya başlamışlardı. Sâkifliler başta olmak üzere birçok kabile bu savaşın hazırlıklarına dâhil oldular. Mâlik b. Avf hazırlık yapan insanlara yanlarına kadınlarını, çocuklarını, mallarını alıp savaşa öyle katılmaları için emir verdi. Bu kararın nedeni ona sorulunca Mâlik b. Avf, insanlar savaştan korkup vazgeçmesinler ve yanlarında getirmiş oldukları şeyler uğruna savaşsınlar diye böyle bir karar aldığını ifade etmişti.³⁰⁶

Hevâzinlilerin savaş hazırlıklarının ve bu hazırlıkların ne durumda olduğunun tesbiti için Allah Resûlü, Abdullah b. Hadred el-Eslemî'yi onların arasına karışıp bilgi alması için görevlendirdi. Abdullah b. Hadred el-Eslemî almış olduğu bu emir gereği gidip Hevâzinlilerin arasına karıştı. Onları gözlemleyip gerekli bilgileri edindikten sonra Resûlullah'a durumu bildirdi. Abdullah b. Hadred'in getirdiği malumatlar hakkında Hz. Ömer, onun yalan söylediğini iddia etmişti. Ancak Hz. Peygamber, Abdullah b. Hadred'in anlattıkları doğrultusunda hareket etmeyi tercih etti.³⁰⁷

Allah Resûlü, Hevâzinlilerin hazırlıklarını haber aldıktan sonra Mekke'de, Attâb b. Esîd'i yerine vekil tayin edip ordusuyla beraber harekete geçti. Bu ordu, on bini Medineli ve iki bini Mekkeli olmak üzere on iki bin askerden oluşmaktaydı.

³⁰³ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/54.

³⁰⁴ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/804.

³⁰⁵ Huneyn, Mekke'ye on mil mesafede olan bir vadidir. Vâkîdî, Huneyn ile Mekke arasında üç gecelik bir zaman dilimi olduğunu söyler. Ayrıca Huneyn'in konumuyla ilgili Tâif'ten önceki bir vadi olduğu ya da Zülmecâz'ın yanındaki bir vadi olduğu da söylenir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 2/313.

³⁰⁶ İbn İshâk, *es-Sîre*, 547-548; Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/885-886; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/70-71; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/138-139; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/70-71; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 140; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ - Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992), 3/331-332.

³⁰⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, 550; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/73-74.

Mekke'den hareket eden bu ordu içerisinde Hz. Peygamber'in ödünç almak maksadıyla savaş malzemesi aldığı ve o dönem henüz Müslüman olmamış Safvân b. Ümeyye gibi müşrikler de yer alıyordu.³⁰⁸

Ordu, Huneyn'e doğru ilerlerken yolda Kureyşliler için kutsal sayılan büyük ve görkemli yeşil bir ağaca denk geldiler. Bu ağaca Zâtü Envât ismi verilmişti. Askerlerden bazıları Hz. Peygamber'e gelip Kureyşliler için bu ağacın öneminden bahsettiler. Kendileri için de böyle kutsal bir Zâtü Envât istediler. Resûlullah onların bu taleplerini İsrailoğullarının: "...Onların kendilerine ait ilâhları (putları) olduğu gibi sen de bize ait bir ilah yapsana..."³⁰⁹ söylemine benzeterek taleplerini reddetti.³¹⁰

Hevâzinliler, Huneyn vadisine Müslümanlardan önce gelmişlerdi. Müslümanlara pusu kurmak niyetiyle vadideki önemli konumlara yerleşmişlerdi. Müslümanlar vadiye geldiğinde sabahın erken vakitleriydi. Ortam tam olarak aydınlanmamıştı. Hevâzinliler saldırıya geçip Müslümanların savaş motivasyonlarını kaybettirdiler. Bu motivasyon eksikliği ordunun dağılmasına neden oldu. Çok sayıda kişi geri çekilip kaçmaya yeltendiler. Ordudaki yeni müslüman olmuş kişiler de bu duruma sevindiler. Sevinçlerini, kaçışın denize kadar sürebileceği ve sihrin bozulduğunu ifade eden birtakım söylemlerde bulunarak gösterdiler. Hz. Peygamber ve yanındaki birkaç kişi geri çekilmeyip konumlarını korumuştular. Muhâcir ve ensârdan Allah Resûlü'nün yanında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Abbas b. Abdülmuttalib, Ebû Süfyân b. Hâris ve oğlu Cafer, Fazl b. Abbas, Rebîa b. Hâris, Üsame b. Zeyd, Eymen b. Ümmü Eymen gibi az sayıda kişi kalmıştı. Müslümanların kaçması üzerine Hz. Peygamber, onları geri toplamak için: "Ey İnsanlar! Buraya gelin. Ben Allah'ın Resûlü, Abdullah'ın oğlu Muhammed'im." şeklinde çağrıda bulundu. Ancak sesini duyuramamıştı. İnsanların geri dönmesi için Resûlullah, amcası Hz. Abbas b. Abdülmuttalib'e de çağrıda bulunmasını emretti. Çünkü o gür sesli birisiydi. Abbas b. Abdülmuttalib'in seslenmesiyle insanlar tekrardan geri toplandılar. Hz.

³⁰⁸ İbn İshâk, *es-Sîre*, 550-551; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/889-890; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/74-75; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/139; Taberî, *Târihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/73; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 141; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/332.

³⁰⁹ el-A'râf 7/138.

³¹⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, 552-553; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/890-891; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahhârü'l-hulefâ*, 347.

Peygamber'in yanında yüz kadar kişi bir anda toplandı.³¹¹ Ordu yeniden toplandıktan sonra Allah Resûlü zırhını giydi. Kılıç ve kalkanını aldı. Etrafında toplanmış olan askerler de onu takip etti. Zaman geçtikçe savaşın şiddeti artmaya başladı. Hz. Peygamber yerden toprak alıp düşmanların üzerine attı. Allah'a yemin ederek onların yenildiğini belirten ifadeler kullandı.³¹² Müslümanların yeniden toparlanmasıyla savaşın seyri değişti. Beklenmedik bu durum karşısında Hevâzinliler; Evtas, Nahle ve Tâif taraflarına doğru dağılarak kaçtılar.³¹³

Müslümanların savaşın başlangıcındaki bu dağılık halleri nedeniyle: *"Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihâyet (bozularak) gerisingeriye dönüp kaçmıştınız. Sonra Allah, Resûlü ile mü'minler üzerine kendi katından güven duygusu ve huzur indirdi. Bir de sizin göremediğiniz ordular indirdi ve inkâr edenlere azap verdi. İşte bu, inkârcıların cezasıdır."*³¹⁴ âyetleri nâzil olmuştu. Bu âyetlerin inişiyle beraber Huneyn gazvesi Kur'ân-ı Kerîm'de, Bedir gazvesinden sonra adı geçen ikinci gazve oldu.

Resûlullah, Huneyn'deyken öğle namazını kıldı. Sonrasında bir ağacın altında oturdu. Uyeyne b. Hısn ve Akra' b. Hâbis onun yanına geldiler. Uyeyne b. Hısn, Mekke'nin fethi öncesinde İdâm bölgesinde öldürülen Âmir el-Eşcâi'nin kanını talep ediyordu. Akra' b. Hâbis de kendisiyle akrabalık bağı olduğu için Muhallim b. Cessâme el-Leysî'yi savunuyordu. Hz. Peygamber onlara diyet teklifinde bulunmuştu. İlk başta Uyeyne b. Hısn diyete sıcak bakmamıştı. Konuya başkalarının da dâhil olmasıyla o da diyeti kabul etti ve konu çözüldü.³¹⁵

Bu olaylardan sonra Allah Resûlü elde edilen ganimetleri ve esirleri Budeyl b. Verkâ'ya teslim edip Ci'râne'ye gönderdi. Kendisi de Huneyn'de elde edilen zaferden

³¹¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, 553-554; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/897-898; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/78; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/139-140; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/75; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 141-142; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/333.

³¹² İbn İshâk, *es-Sîre*, 555; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/898-899.

³¹³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/914.

³¹⁴ et-Tevbe 9/25-26.

³¹⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/919-920. Muhallim b. Cessâme el-Leysî'nin fevri bir şekilde yapmış olduğu bu hareket üzerine Nisâ sûresi 94. âyet nâzil olmuştu. Ayrıca Muhallim b. Cessâme el-Leysî pişman olmuş ve Hz. Peygamber'den af dilemişti. Öldüğünde toprak onu geri atmış, insanlarda yabancı hayvanların yemesi için cesedini kayaların arasına bırakmışlardı. bk. Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/919-922.

sonra Mâlik b. Avf'ın sığındığı Tâif'e³¹⁶ doğru yöneldi. Önden Hâlid b. Velîd komutasında öncü birliği Tâif'e gönderdi. Bir müddet sonra kendisi de Tâif'e vardı. Tâifliler teslim olmamak için kalelerine sığınmışlardı. Savaş hazırlığı kapsamında kalelerini güçlendirmişler, savaş araç gereçleri yapmışlar ve bir yıl yetecek kadar erzaklarını depolamışlardı. Müslümanların karargâhları Tâif kalesine yakın olduğu için atılan oklardan on iki Müslüman şehit olmuştu. Allah Resûlü karargâh için başka bir konum buldurup oraya da Tâif mescidini inşa etti. Bu savaşta ilk defa mancınık ve debbâbe kullanıldı. Uzun süre kalenin fethedilememesi üzerine istişare ile kuşatmanın kaldırılması kararı alındı. Tâifliler bir yıl sonra kendi rızalarıyla teslim oldular. Mâlik b. Avf başta olmak üzere birçoğu İslâm'a girdi.³¹⁷

Hz. Peygamber, Tâif'ten ayrıldıktan sonra, Mekke'ye on mil mesafede bulunan Ci'râne'ye gitme kararı aldı. Sırasıyla Dehna, Karnülmenâzil ve Nahle'den geçerek Ci'râne'ye vardı.³¹⁸ Huneyn'de elde edilen ganimetler ve esirler oradaydı. Esirlerin altı bin kişi, develerin yirmi dört bin tane, koyunların ise tam olarak sayısı bilinmemekle beraber kırk bin olduğu söylenmektedir. Hz. Peygamber, Büsr b. Süfyân'ı Mekke'ye gönderip esirler için kıyafet getirtti.³¹⁹

Elde edilen ganimetler orada bulunan kişiler arasında paylaşıldı. Bu paylaşım esnasında Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn'a yüzer deve, Abbas b. Mirdâs'a ise hiçbir şey³²⁰ veya sadece dört deve verilmişti. Bu paylaşım nedeniyle Abbas b. Mirdâs, Hz. Peygamber'i hicveden bir şiir okudu. Bu hiciv, Resûlullah'ın kulağına gidince Abbas'ın bulunup getirilmesini emretti. Bazıları öldürülmesini, bazıları da ona müslu yapılmasını istedi. Ancak Allah Resûlü, ona elli ya da yüz deve verip konuyu kapattı.³²¹

Cuâl b. Sürâka'ya ganimetten herhangi bir pay verilmemişti. Bu durum karşısında şaşkınlığa uğrayan bazı sahâbîler Akra' b. Hâbis ve Uyeyne'ye yüz deve

³¹⁶ Tâif, Mekke ile arasında on iki fersah mesafe bulunan Benî Sakîf kabilesinin yaşadığı şehirdir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/9.

³¹⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/922-937; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/145-147; Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî, *et-Târîh*, thk. Mustafa Necib Fevvâz - Hikmet Keşlî Fevvâz (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995), 42; Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 74-75; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*, 353-355; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 143-144.

³¹⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/939; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 43; Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 75; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 145.

³¹⁹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/943.

³²⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*, 357.

³²¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/946-947; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*, 357; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, 146.

verildiği halde Cuâl b. Sürâka'ya neden bir şey verilmediğini sordular. Hz. Peygamber bu durumu açıklarken Cuâl b. Sürâka'nın, o ikisinden daha hayırlı olduğunu; ancak yeni Müslüman olmaları nedeniyle onları İslâm'a ısındırmak isteğiyle böyle yaptığını ifade etmiştir.³²²

Hevâzin kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olduklarını ifade ettiler. Bunun üzerine onlara kendileri için aileleri mi yoksa malları mı daha hayırlıdır diye soruldu. Onlar ailelerini tercih ettiler. Allah Resûlü kendi ailesine düşen esirleri serbest bıraktığını ifade etti. Öğle namazı vaktinde diğerlerinden de esirlerini serbest bırakmalarını talep edeceğini söyledi. Öğle namazı kılındıktan sonra Hz. Peygamber ashâba durumu arz etti. Muhâcir ve ensârdan olanlarda esirleri serbest bırakma kararı aldılar.³²³

Ancak Akra' b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn ve Abbas b. Mirdâs esirleri serbest bırakmayı reddettiler. Abbas b. Mirdâs'ın temsil ettiği grup onunla aynı kararda değillerdi. Ona muhalif olarak kendi paylarından feragat etmişlerdi. Allah Resûlü esirler konusunda onları serbest bırakmakla beraber haklarından vazgeçmeleri halinde bir sonraki ganimetten kendilerine altı kat fazla verileceğini söyledi.³²⁴ Akra' b. Hâbis ve diğerlerinin bu tutumu, özellikle yeni Müslüman olmalarına rağmen İslâm dinini tam anlamıyla benimseyemediklerinin bir delilidir.

Uyeyne b. Hısn elindeki esirlerden biri hariç gerisini serbest bırakma niyetindeydi. Esirlere bakıp yaşlı bir kadını tercih etti. O kadının, kabilesindeki önemli isimlerden biri olabileceğini ve fidyesinde bu nedenle yüksek olacağını düşünüyordu. Uyeyne açgözlülüğü nedeniyle ilk başta yüz deveye razı olmadı. Süreç sonucunda elli, yirmi beş ve on deveye düşen fidyeyi de kabul etmeyince kadını karşılıksız serbest bırakmak zorunda kaldı.³²⁵

Hz. Peygamber, Mekke'yi fethettiğinde, Huneyn ve Tâif'ten zaferlerle döndüğünde Müslümanlar güçlüydüler. Onların güçlü ve kalabalık olmaları düşmanları açısından zor bir durumdu. Müslümanlara karşı koyabilecek gücü ve cesareti kendilerinde bulamıyorlardı.

³²² Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/948; İbn Hazm, *Cevâmi' u's-Sîre*, 147.

³²³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/949-951; İbn Hazm, *Cevâmi' u's-Sîre*, 145.

³²⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/951-952; İbn Hazm, *Cevâmi' u's-Sîre*, 145.

³²⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/952-954.

Hız. Peygamber'in askerî yeteneklerine güvendiği Hâlid b. Velîd gibi komutanlara orduyu yönetme yetkisi vermesi diğer birçok ismi geri planda bırakıyordu. Geri planda kalan bu isimler doğal olarak tarihî kaynaklarda da kendilerine fazla yer edinememişlerdir. Akra' b. Hâbis de bir kabile lideri olmasına rağmen yakın zamanda Müslüman olması nedeniyle orduda kendisine ciddi görevler düşecek bir konuma yükselememişti. Sadece normal bir asker gibi hareket etmek durumundaydı. Bu durum onun, bu olayların aktarıldığı kaynaklarda da geri planda kalmasına neden olmuştur. Kaynaklardan hareketle Akra' b. Hâbis'in bu savaşlardaki rolü her ne kadar az olsa da burada izah edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı onunla alakalı bu savaşlardaki rivâyetler, savaşlara biraz daha geniş açıdan bakılıp öyle kaleme alındı.

3.2. Hız. Ebû Bekir Dönemi

Hız. Peygamber vefat ettikten sonra Müslümanların idaresi, Hız. Ebû Bekir'e geçmişti.³²⁶ Kendisi 632-634 yıllarında halifelik görevini ifa etmiştir.³²⁷ Onun hilâfetinin ilk zamanlarında Ridde olayları meydana gelmiştir.

Bu olaylara, Akra' b. Hâbis çerçevesinde bakıldığında; halife Hız. Ebû Bekir'in, irtidat edenlerle mücadele etmesi için Hâlid b. Velîd'i komutan olarak tayin ettiği her savaşta Akra' b. Hâbis'in de yer aldığı söylenmektedir.³²⁸ Ancak kendisiyle alakalı, onu ön plana çıkarabilecek herhangi bir ayrıntı bulunmamaktadır.³²⁹ Dolayısıyla hem bu konulardaki bilgi yetersizliği hem de Akra' b. Hâbis'in tarihî anlamda diğer meşhur sahâbîlere göre geri planda kalmış olması, bu konuda yorum yapmayı zorlaştırmaktadır. Ridde olaylarında Akra' b. Hâbis'in rolüyle alakalı yapılabilecek yorum, onun bu savaşlarda bir şekilde bulunmuş olduğu; fakat tam olarak ne tür bir vazifeyi ifa ettiğinin bilinemediği yönündedir.

³²⁶ Adnan Demircan, "İslâm Tarihinde Râşid Halifeler Döneminin Yeri ve Önemi", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi*, ed. Ahmet Önkâl - Mehmet Ali Kapar (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 2/31.

³²⁷ Hüseyin Algül, "Râşid Halifelerin Halifelik Öncesi Hayatı ve Şahsiyeti", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi*, ed. Ahmet Önkâl - Hüseyin Algül (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 2/60.

³²⁸ Kazancı, "Akra' b. Hâbis", 2/285.

³²⁹ Ridde olayları hakkında detaylı bilgi için bk. Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 131-149; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/205-237; krş. Mehmet Salih Arı, *Hız. Ebu Bekir ve Ridde Savaşları* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 56-99.

Hız. Ebû Bekir'in halifelîğî dönemindeki diğêr fetih hareketlerine bakıldığında; Irak coğrafyasında, fetihlerin gerçekleşmesi için Hâlid b. Velîd komutan olarak tayin edilmişti. Hâlid b. Velîd de vazife gereğî bölgeye gitmiş ve fetih hareketlerini başlatmıştır. Akra' b. Hâbis de onunla birlikte Irak fetihlerine katılmıştır.³³⁰ O, bu fetihlerden özellikle Enbâr ve Dûmetülcendel'de aktif rol oynamıştır.

3.2.1. Enbâr'ın Fethinde Akra' b. Hâbis

Hâlid b. Velîd, 12/633 yılında Sâsânî devletinin önemli bir şehri olan Hîre'yi fethetmiş ve Kâ'kâ' b. Amr'ı oranın yöneticisi olarak tayin etmişti.³³¹ Kendisi de fetih hareketlerine ara vermeden ordusuyla beraber Enbâr'a³³² doğru yola çıkma kararı almıştı. Bu amaçla ilk iş olarak Akra' b. Hâbis yönetiminde bir grup askerî kuvveti önden gönderdi.³³³ Enbâr halkının başında Şîrzâd vardı. Enbârlılar kalenin etrafına hendek kazmışlardı. Böylece Müslümanların kendilerine ulaşmalarını engellemiş olacaktı. Hâlid b. Velîd geldiğinde önce kaleyi muhasara altına aldı. Kalenin etrafı sarıldıktan sonra ordusunda bulunan okçulara kalenin burçlarında bulunan düşman askerlerinin gözlerine nişan almalarını emretti. Bu emir sonucunda karşı taraftan bin kişi gözünden vuruldu. Bu nedenle Enbâr savaşı Zâtü'l-Uyûn olarak da adlandırılır. Bu durum karşısında Enbâr lideri Şîrzâd kabul edilemeyecek şartlar öne sürerek ateşkes teklif etti. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd işe yaramayan, güçten düşmüş develerin kesilmesini emretti. Kesilen bu develerin etleri ayrıldı. Geri kalan ve yenmeyecek durumda olan kısımları hendeklere dolduruldu. Bu sayede Müslüman askerler kaleye ulaşabildi. Daha fazla direnemeyeceklerini anlayan Enbâr halkı barış istedi. Hâlid b. Velîd de savaşı daha fazla uzatmayıp yapılan barış teklifini kabul etti.³³⁴

³³⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/267.

³³¹ Ali Muhamed Sallâbî, *Ebû Bekir es-Sıddîk* (Kahire: Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşr'il-İslâmiyye, 1423/2002), 322.

³³² Enbâr, Fırat nehrinin batısında ve Bağdatla arasında on fersah mesafe bulunan bir şehirdir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1/257.

³³³ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/373; Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-mübtade' ve'l-haber fî eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men-âsarahüm min-zevî's-sultânî'l-ekber*, nşr. Ebû Suheyb el-Keremî (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, ts.), 536.

³³⁴ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/373-375; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târîh*, 2/245-246; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/348-349; İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, 536.

Böylece Enbâr şehrinin fethi, 4 Receb 12 / 11 Eylül 633 tarihinde tamamlanmış oldu.³³⁵



Şekil 2. Enbâr'ın Irak Haritasındaki Konumu

3.2.2. Dûmetülcendel'in Fethinde Akra' b. Hâbis

Hâlid b. Velîd, Aynüttemr savaşından sonra yanındaki askerlerle beraber Dûmetülcendel'e³³⁶ yöneldi. Aynüttemr'de yerine vekil olarak Uveyym b. Kâhil el-Eslemî'yi³³⁷ bıraktı. Bu kişinin adının Uveyymir b. Kâhin el-Eslemî olduğu da ifade edilir.³³⁸ Dûmetülcendel halkı, Hâlid b. Velîd'in harekete geçtiğini haber aldıklarında savaş hazırlıkları kapsamında Behrâ, Tenûh, Kelb, Gassân ve Decaim'deki yakınlarına kendileriyle beraber mücadele etmeleri için haber gönderdiler. Onlar da daveti kabul edip Dûmetülcendel'e doğru gelmeye başladılar. Kelb ve Behrâ'dan gelenleri Vedîa el-Kelbî isminde birisi komuta ediyordu. Gassân ve Tenûh'tan gelenlerin başında İbn Eyhem, Decaimlilerin başında ise İbn Hidrican bulunmaktaydı. Dûmetülcendel

³³⁵ Muhammed Süheyl Takkûş, *Târîhu'l-Hulefâ-yi Râşidîn el-Fütûhât ve'l-İncâzati's-Siyâsiyye* (Beyrut: Dârün'n-Nefâis, 1432/2011), 141.

³³⁶ Dûmetülcendel; Hz. İsmâil'in çocuklarından bir tanesi olan Dûme'den ve onun yaptığı kaleden adını alır. Rivayete göre Tihâme bölgesinde Hz. İsmâil'in çocuklarının sayısı artınca Dûme'de bir kale inşa etmişti. İnşa edilen bu kale taşlardan yapılmıştı. Arapçada cendel kelimesi büyük kaya, taş anlamına geldiğinden dolayı burası kaleyi yapanla kullanılan malzemenin isimlerinin birleşmesinden Dûmetülcendel olarak anılmaya başlanmıştır. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 2/487.

³³⁷ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/378; Sallâbî, *Ebû Bekir es-Sıddîk*, 324.

³³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/350.

halkının yöneticileri ise Ükeydir b. Abdülmelik ve Cûdî b. Rebîa'ydı. İki lider arasında Müslümanlarla savaşmak konusunda görüş ayrılığı çıkmıştı. Cûdî b. Rebîa savaşmaktan yanaydı. Ancak Ükeydir b. Abdülmelik, Müslümanlarla savaşmayıp anlaşma yapılması gerektiği kanaatindeydi. Bu nedenle savaş hazırlığı yapanlara uyarı niteliğinde: "Hâlid'i en iyi ben tanırım. O savaşta çok şanslıdır. Hâlid'in yüzünü gören düşmanları, sayıları az da olsa çok da olsa kaybederler. Beni dinleyin ve Müslümanlarla barış yapın." şeklinde telkinde bulunmuştu. Ancak onlar, Ükeydir b. Abdülmelik'in bu çağrısına kulak asmadılar. Ükeydir b. Abdülmelik onları ikna edemeyeceğini anlayınca Hâlid b. Velîd'e karşı savaşmayacağını belirtip oradan ayrıldı. Hâlid b. Velîd, Ükeydir b. Abdülmelik'in kavminden ayrıldığını haber alınca Âsım b. Amr'ı üzerine gönderdi. Âsım b. Amr onu yakalayıp Hâlid b. Velîd'e getirdi. Hâlid b. Velîd de boynunu vurdurup yanındaki eşyaları ganimet olarak aldı. Ükeydir b. Abdülmelik öldükten sonra Hâlid b. Velîd asıl hedefi olan Dûmetülcendel'e gitti. Dûmetülcendel'deki tek lider Cûdî b. Rebîa olmuştu. Davet üzerine gelen bedevî grupların başlarında da Vedîa el-Kelbî, İbn Rûmans el-Kelbî, İbn Eyhem ve İbn Hidrican vardı. Bu bedeviler liderlerinin emrinde hazır bekliyorlardı. Hâlid b. Velîd, Dûmetülcendel'e vardığında İyâz b. Ganm'ı ordusuyla birlikte kalenin diğer tarafına gönderdi. Böylece Dûmetülcendel iki ordunun arasında kalmış oldu. Karşı taraftakiler de askerleri ikiye ayırdılar. Cûdî b. Rebîa ve Vedîa el-Kelbî'nin yönettiği birlikler Hâlid b. Velîd'in olduğu tarafa, İbn Hidrican ve İbn Eyhem'in yönettiği birlikler İyâz b. Ganm'ın olduğu tarafa doğru yöneldiler. Cûdî b. Rebîa ve Vedîa el-Kelbî, Hâlid b. Velîd'e karşı kaybettiler. Hâlid b. Velîd, Cûdî b. Rebîa'yı esir aldı. Akra' b. Hâbis de Vedîa b. Kelbî'yi esir aldı. Onların emrinde olan askerler, liderlerinin esir alındıklarını görünce kaçıp kaleye sığındılar. Kale fazlasıyla dolduğundan dışarıda kalanlar olmuştu. Âsım b. Amr, dışarda kalanların Kelbliler olduğunu görünce Temîmlilere onları öldürmemeleri için konuşma yaptı. Temîmliler de onların bu hallerine üzüldüler. Onlara yemek verdiler. Hâlid b. Velîd ise kaleye giremeyip dışarıda kalanları tek tek öldürmeye başladı. Öldürme sırası Kelblilere geldiğinde Âsım b. Amr, Akra' b. Hâbis ve bazı Temîmliler: "Biz onlara eman verdik." dediler. Hâlid b. Velîd onların bu yaptıklarına anlam veremeyip: "İslâm'ın hükmünü yok sayıp Câhiliye'nin hükmünü mü uyguluyorsunuz?" diye sert bir şekilde çıkıştı. Âsım b. Amr cevaben: "Bunların rahat bir şekilde yaşamalarını kıskanıp onları şeytana mı bırakıyorsun?" dedi. Hâlid b.

Velîd bu konu üzerinde fazla durmadı. Gidip kale kapısını zorlamaya başladı ve sonunda kale kapısını söktü. Kale içerisindeki savaşçıları öldürüp geri kalanı esir olarak aldı. Cûdî b. Rebîa'nın kızını da kendisi için satın aldı. Savaş nihâyete erip ortalık sakinleştikten sonra Hâlid b. Velîd bir süre daha Dûmetülcendel'de kaldı.³³⁹

Dûmetülcendel'in fethinin tarihiyle alakalı Tâberi ve İbn Kesîr, savaşı 12/633 yılında olan olaylar arasında anlatmışlardır.³⁴⁰

Seyf b. Ömer'den rivâyetle Akra' b. Hâbis'in bu savaşta Şurahbîl b. Hasene komutasında savaştığı ifade edilir.³⁴¹ Bu iddia tarihin seyri açısından asılsızdır. Çünkü Şurahbîl b. Hasene, Dûmetülcendel'de bulunmamıştır. Kastedilen kişi İyâz b. Ganm olabilir.³⁴²

Irak fetihlerini tamamlayan Hâlid b. Velîd, Şam'a doğru yönelmiştir. Ancak Akra' b. Hâbis'i yanına alıp almadığına dair tarihî metinler yetersizdir. Hâlid b. Velîd'in Akra' b. Hâbis'i, Enbâr ve Dûmetülcendel savaşlarında öncü kuvvet olarak kullanmasından hareketle, Şam fetihlerinde de yanına aldığı söylenebilir. Bu konulardaki rivâyetlerin eksikliği Akra' b. Hâbis'in, Yermük savaşında vefat etmiş olduğu iddiasından da kaynaklanıyor olabilir. Çünkü bu savaş, Müslümanlara, Şam'ın kapılarını açan bir nitelik taşıyordu. Muhtemeldir ki bazı tarihçiler, bu savaşta vefat ettiğini esas alarak onun hayatının sonraki dönemleriyle alakadar olmamışlardır.³⁴³

³³⁹ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/378-380; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/350-351; Sallâbî, *Ebû Bekir es-Sıddîk*, 324-325.

³⁴⁰ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/378; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/350-351, 361.

³⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1/59.

³⁴² Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 372.

³⁴³ Mahmûd Şîr Hattâb, *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*, 372-373.



Şekil 3. Dûmetülcendel'in Haritadaki Konumu

Akra' b. Hâbis'in, Hz. Ömer döneminde hayatta olduğu kesindir. Ancak o dönemde gerçekleşen savaşlarda, Akra' b. Hâbis'e dair herhangi bir detay bulunmamaktadır. Bunun nedeni, Hz. Ömer döneminde devletin hızlı bir şekilde gelişme gösterip kurumsallaşma oranının artması olabilir. Çünkü büyüyüp gelişen, kurumsallaşan devletlerin; günümüz devletlerinde olduğu gibi, yönetim mekanizmasındaki görevlileri bellidir. Orduyu komuta edenler bellidir. Bu ihtimalden mütevellit Akra' b. Hâbis, Hz. Ömer döneminde gerçekleşen savaşlara katılmış olsa da kendisini ön planda tutacak bir görev üstlenememiştir.

3.3. Hz. Osman Dönemi

Hz. Ömer'den sonra halifelik makamına gelen Hz. Osman, 644-657 yılları arasında bu görevde bulunmuştur.³⁴⁴ Onun döneminde vuku bulan Tohâristan fetihleri kapsamında, Cüzân'ın fethinde, Akra' b. Hâbis önemli bir rol oynamıştır. Cüzân şehrini kendisinin idare ettiği askerlerle fethetmiştir.

³⁴⁴ Algül, "Râşid Halifelerin Halifelik Öncesi Hayatı ve Şahsiyeti", 2/71.

3.3.1. Cüzçân Fatîhi Akra' b. Hâbis

Hiz. Osman halifeliği döneminde hicretin 29. yılında Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'yi Basra valiliğinden azletmiş ve onun yerine o dönem yirmi beş yaşında olan Abdullah b. Âmir'i tayin etmişti.³⁴⁵ Abdullah b. Âmir bir yandan kendisinin idare ettiği ordularla fetihlere devam ederken bir yandan da bazı bölgelere oraları fethetmeleri için komutanlarını gönderiyordu. Bu amaç doğrultusunda komutanlarından Ahnef b. Kays'ı, Tohâristan³⁴⁶ bölgesine göndermişti.³⁴⁷

Abdullah b. Âmir'in yönlendirmesiyle Ahnef b. Kays, Tohâristan'ı muhasara etmiş ve bölge halkıyla üç yüz bin dirhem karşılığında sulh imzalamıştı. Müslümanların egemenliği altında kalmak istemeyen Tohâristan, Cüzçân,³⁴⁸ Tâlikan ve Fâryâb halkları Ahnef b. Kays'a karşı savaşacak bir ordu kurmaya başladılar. Bu savaş şiddetli çarpışmalar sonucunda Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanmıştı. Savaş devam ederken Müslümanlara mağlub olacaklarını anlayan bazı kişiler kaçmış ve Cüzçân'a sığınmışlardı. Ahnef b. Kays, savaş meydanından kaçanların da kontrol altına alınmasını istiyordu. Bu sebeple Akra' b. Hâbis komutasında bir askerî birliği Cüzçân'a göndermeye karar verdi. Akra' b. Hâbis'e ve Cüzçân'a gitmeye hazırlanan bu birliğe birbirlerine karşı saygı ve sevgi çerçevesinde hareket etmelerini, cihat etmenin öneminin farkına varıp nefsanî arzularına uymamalarını ve düşmana eziyet etmemeleri gerektiğini ifade eden bir konuşma yaptı. Ahnef b. Kays'ın bu sözlerinden sonra askerî birlik, Akra' b. Hâbis komutasında Cüzçân'a yöneldi. Cüzçân'da düşmanla çarpışıp onları hezimete uğrattılar. Bu zaferin müslümanlar için çok kolay bir şekilde gerçekleştiği rivâyet edilir. Ayrıca şair Nehşelî, Cüzçân'ın fethiyle ilgili bir şiir yazmıştır.³⁴⁹

³⁴⁵ Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 4/264; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/491; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/153-154.

³⁴⁶ Tohâristan, Ceyhun Nehri yakınlarında çok sayıda vilayeti içine alan geniş bir bölgedir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/23.

³⁴⁷ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 571.

³⁴⁸ Cüzçân, Horasan'da yer alan geniş bir yerleşim yeridir. Merverrûz ve Belh şehirleri arasında yer alır. Yahudi kasabası olarak da bilinen Cüzçân; Enbâr, Fâryâb adlarında bazı yerleşim yerlerine sahiptir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 2/182.

³⁴⁹ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 571-573; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 3/20-21; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmün'im es-Sanhâcî el-Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ fi haberî'l-aktâr*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1975), 182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/159-160; Muhammed Rızâ, *Zü'n-Nûreyn 'Osmân b. 'Affân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1402/1982), 91-92; Şiir için bk. Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 573; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 3/21; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/160.

Akra‘ b. Hâbis’in, Cüzcân’a gönderilişi ile ilgili şöyle bir iddia da bulunmaktadır: Rivâyete göre Abdullah b. Âmir, Akra‘ b. Hâbis’e bin kişilik bir ordu verip Cüzcân’a gitmesini emretmiş ve oradakilerle sulha razı olana kadar savaşmasını söylemişti. Akra‘ b. Hâbis ordusuyla yola çıkmış ve Cüzcân’a varmıştı. Şehir halkı tarafından savaşa hazır silahlı bir şekilde davullarla karşılanmıştı. Neticesinde iki ordu savaşmış, Müslümanlardan çok sayıda insan öldürülmüş, geri kalanlarda Abdullah b. Âmir’in yanına kaçmışlardı. Hac ibadetini eda etme niyetinde olan Abdullah b. Âmir, bu defa Ahnef b. Kays’ı bu meseleyle ilgilenmesi için görevlendirmişti. Ahnef b. Kays ordusunu toplamış ve savaş meydanında düşmanı hezimete uğratmıştır. Bu galibiyetten sonra da Belh’e yönelmiştir.³⁵⁰

Bu rivâyeti incelediğimizde ilk etapta Cüzcân’a gönderilen komutanın Akra‘ b. Hâbis olduğunu görmekteyiz. Müslümanların burada yenilgiye uğrayıp kaçmalarından dolayı bir sonraki ordu Ahnef b. Kays komutasında gönderilmiştir. Müslümanları bozguna uğratan ordunun Cüzcân ordusu olmasına rağmen Ahnef b. Kays’ın savaştığı ordularla alakalı ilgili kaynakta sadece Merverrûz ve Tâlikan ordularının isimleri zikredilmektedir.³⁵¹ Yani Cüzcân ile alakalı bir ibare bulunmamaktadır. Müellif, yakın bölgeler olduğu için Cüzcân’ı tekrardan zikretmemiş olabilir mi bunu bilemiyoruz. Ancak kaynakların genelinden anladığımız kadarıyla ve bizim kanaatimizce bu olay örgüsünün ilk rivâyetteki gibi Akra‘ b. Hâbis’in, Cüzcân’ı kolaylıkla kontrol ettiği yönündedir.

Cüzcân’ın fethinin ne zaman gerçekleştiği konusunda iki farklı tarih göze çarpmaktadır. Bu tarihlere göre Cüzcân, 31/652³⁵² veya 32/653³⁵³ yıllarında fethedilmiştir.

Cüzcân ile alakalı karıştırılan konulardan bir tanesi de bölgenin ismiyle alakalıdır. Günümüzde yazılmış olan bazı eserlerde Cüzcân şehrinin Cürcân şehriyle isim benzerliği nedeniyle karıştırılması göze çarpmaktadır.³⁵⁴ Bu iki şehre haritadan

³⁵⁰ Ebû Muhammed Ahmed b. A‘sem el-Kûfî el-Ahbârî, *Kitâbü’l-Fütûh*, çev. Mehmet Cevher Caduk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020), 1/369-370.

³⁵¹ İbn A‘sem, *Kitâbü’l-Fütûh*, 1/370.

³⁵² İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târih*, 3/21.

³⁵³ Taberî, *Târihu’r-rusûl ve’l-mülûk*, 4/309; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 7/159-160.

³⁵⁴ Adem Apak, “Hz. Osman Dönemi Fetihleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 441; Makalede konuya ilişkin verilen kaynaklar için bk. Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, 572-573; Taberî, *Târihu’r-rusûl ve’l-mülûk*, 4/311-312; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târih*, 3/20.

4. SONUÇ

Doğum tarihini tam olarak bilemediğimiz Akra‘ b. Hâbis, Câhiliye döneminde Temîm kabilesinden bir ailenin ferdiydi. Fizikî anlamdaki eksikliklerine rağmen her zaman kendisini ön planda tutmuş ve yaşadığı dönemde aktif rol oynamıştır. Kabile reisliği görevini zalimlikten yana kullanmamış elinden geldiği kadarıyla âdil olmaya çalışmıştır.

Câhiliye döneminde kendisi bir Mecûsî idi. Müslüman olması her ne kadar bir deneme yanılma yoluyla olmuş olsa da dinî anlamda tekrardan bir sapma yaşamamış ve İslâm üzere bir ömür sürmüştür. Hz. Peygamber, onu Müellefe-i kulûba dâhil etmiş ve kendisine ganimetten pay vermiştir. O da Hz. Peygamber döneminde Mekke’nin fethine, Huneyn, Tâif gazvelerine katılmış ve üzerine düşün görevi lâıykıyla yerine getirmeye çalışmıştır.

Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Hz. Ebû Bekir döneminde, ridde olaylarına karşı Hâlid b. Velîd komutasında mücadele etmiş, Irak fetihlerine katılmıştır. Bu dönemde özellikle Enbâr ve Dûmetülcendel savaşlarında aktif rol oynamıştır.

Hz. Ömer döneminde de hayatta olmasına rağmen devletin hızlı bir şekilde kurumsallaşması sebebiyle muhtemelen fazla ön planda kalamadı. Onun hayatındaki bu dönem ile ilgili tarihî kaynakların suskunluğu bizi böyle bir düşünceye sevk etmiştir.

Hz. Osman döneminde, Cüzcân’ı fetheden Akra‘ b. Hâbis’in komutan olarak fethettiği ilk yer burasıdır. Bugün Afganistan toprakları içinde yer alan Cüzcân, o dönemde devlet sınırlarının nerelere vardığının da bir göstergesidir. Cüzcân’ın fethi esnasında veya fetihden bir yıl sonra çıkan ayaklanmaları bastırmak için bölgeye gelen Akra‘ b. Hâbis, burada vefat etmiştir.

Akra‘ b. Hâbis ile alakalı elde edilen bilgiler belli bir düzen içerisinde izah edildi. Süreç içerisinde gördük ki onunla ilgili bazı meseleler, farklı alanlar için çalışma konusu olabilecek niteliktedir. Bu anlamda yeni bir çalışma alanı oluşturabileceğini düşündüğümüz konuları öneri olarak aşağıda sıraladık.

Bazı âyetlerin nüzûl sebebi olarak gösterilen olaylarda Akra‘ b. Hâbis’in başat rol oynadığı görülmektedir. Tefsir ilmi açısından sahâbîlerin âyetlerin nüzûlüne etkisi, Akra‘ b. Hâbis örneği üzerinden tartışılabilir.

Bazı hadisler de tıpkı âyetlerde olduğu gibi Akra‘ b. Hâbis’in ön planda olduğu görülmektedir. Kendisi hadis rivâyetinde bulunmamıştır. Ancak yaşadığı dönem içerisinde yapmış olduğu faaliyetleriyle bugün herkesçe bilindik hadislere konu olmuştur. Bundan dolayı hadis ilmi açısından, sahâbîlerin hadislere konu oluşu Akra‘ b. Hâbis örneği üzerinden ortaya konulabilir.

Akra‘ b. Hâbis, Câhiliye döneminde ve Müslüman olduktan sonraki dönemde Temîm kabilesinin lideriydi. Her iki dönemde toplumda saygın bir konumu bulunmaktaydı. Bir kabile liderinin, din değiştirme veya Müslüman olma süreci kişisel tecrübeleri esas alınarak, Akra‘ b. Hâbis örneği üzerinden din psikolojisi ilmi açısından; lideri olduğu topluluğu yönlendirip dinlerini değiştirtmesi veya Müslüman olmalarına ön ayak olması da din sosyolojisi ilmi açısından değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî. *el-Musannef fi’l-hadîs*. nşr. Meclisü’l-İlmî. thk. Habîburrahman el-A‘zamî. Beyrut: Mektebetü’l-İslâmiyye, ts.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî. *Kitâbü’ş-Şerî‘a*. thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Demici. Riyad: Dârü’l-Vatan, 1418/1997.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001.
- Algül, Hüseyin. “Râşid Halifelerin Halifelik Öncesi Hayatı ve Şahsiyeti”. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi*. ed. Ahmet Önkâl - Hüseyin Algül. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 10. Basım, 2006.
- Apak, Adem. *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2016.
- Apak, Adem. “Hz. Osman Dönemi Fetihleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 437-446.
- Arı, Mehmet Salih. *Hz. Ebu Bekir ve Ridde Savaşları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Arslan, İhsan. *Beşerî ve Siyâsî Yönleriyle Hz. Peygamber’in Hoşgörüsü*. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Arslan, İhsan. *Hz. Peygamber’i Doğru Anlamak Medine Dönemi*. İstanbul: Okur Akademi, 2019.
- Avcı, Casim. “Hz. Muhammed’in (sas) Peygamberlik Öncesi Hayatı”. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Hz. Peygamber (sas) Dönemi*. ed. Hüseyin Algül - Rıza Savaş. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Aytekin, Mehmet Ali. “Nebevî Tıp Arasında Zikredilen Hacamatın Fıkhi Hükmü”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 48 (2019), 197-225.
- Azizova, Elnure. “Ukâz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Me'âlimü't-tenzîl*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409/1989.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Şerhu's-sünne*. thk. Şuayb el-Arnaût - Züheyr eş-Şâviş. Dimaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1390.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyâz Ziriklî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1417/1996.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-Büldân*. thk. Abdullah Uneys et-Tıbâ'. Beyrut: Müessesetü'l-Me'ârif, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*. thk. Abdülmü'tî Kal'acî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *el-Âdâb*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1424/2003.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî. *el-Müsnedü'l-kebîr*. thk. Âdil b. Sa'd. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1427/2006.
- Bozkurt, Nebi - Küçükkaşcı, Mustafa Sabri. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/555-563. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. Dimaşk-Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1423/2002.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *et-Târîhu'l-kebîr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ. Dimaşk-Beyrut: Dârü İbn Kesîr/el-Yemâme, 5. Basım, 1414/1992.
- Cerîr b. Atıyye, Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (Huzeyfe) et-Temîmî. *Dîvân*. nşr. Kerem el-Bustânî. Beyrut: Dâru Beyrut, 1406/1986.
- Corcî Zeydân, Corcî b. Habîb Zeydân. *Târîhu't-temeddüni'l-İslâmî*. ed. Can Belge. çev. Nejdî Gök. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Basım, 2012.

- Çağatay, Neşet. *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Çağmar, Mehmet Edip. “Araplarda Ad Koyma”. *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 3/8 (2003), 91-105.
- Çakıcı, Nagehan. *Hız. Peygamber Döneminde Müellefe-i Kulûb*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çalık, Bünyamin. “Camilerde ve Mescitlerde Dinen Caiz Olan ve Olmayan Davranışlar”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 110-132.
- Dadan, Ali. “Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği”. *İslâm, San ‘at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 18/36 (2020), 229-252.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdірrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1434/2013.
- Demircan, Adnan. “İslâm Tarihinde Râşid Halifeler Döneminin Yeri ve Önemi”. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi*. ed. Ahmet Önkâl - Mehmet Ali Kâpar. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Doğan, Lütfî. “Hac İbadeti ve Şer’i Hikmetleri”. *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]* 9/102-103 (1970), 357-360.
- Durmuş, İsmail. “Fahr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/79. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Dündar, Ahmet İhsan. “İslâm Öncesi Dönemdeki Araplarda Kişilere Ad Vermeyi Etkileyen Faktörler”. *İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 893-909.
- Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Dımaşk: Dârü’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed. *es-Sîretü’n-nebeviyye fî dav’i’l-Kur‘ân ve’s-sünne*. Dımaşk: Dârü’l-Kalem, 2. Basım, 1412/1992.
- Ebû Ubeyd, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî. *Kitâbü’n-Neseb ve zikru men fî’l-cemâhiri min tesmiyeti’s-sahâbe ve’t-tâbi‘în ve’s-şu‘arâ fî’l-Câhiliyye*. thk. Meryem Meryem Muhammed Hayrüddir‘. Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1410/1989.
- Eminoğlu, Mehmet. *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 16. Basım, 2019.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *et-Tefsîrü’l-kebîr*. Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1401/1981.

- Fayda, Mustafa. “Nesî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/578-579. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Fesevî, Ebû Yûsuf Ya‘kûb b. Süfyân b. Cüvvân. *el-Ma‘rife ve ‘t-târîh*. thk. Ekrem Ziyâ Ömerî. Bağdat: İhyâi‘t-Türâsi‘l-İslâmî, 1396/1976.
- Fîrûzâbâdî, Ebû‘t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kûb b. Muhammed. *el-Kamûsü‘l-muhît ve ‘l-kabesü‘l-vasît el-câmi‘ limâ zehebe min lugati‘l-‘Arab şemâtût*. thk. Mektebü Tahkîki‘t-Türâs fî Müessesetü‘r-Risâle. Beyrut: Müessesetü‘r-Risâle, 8. Basım, 1426/2005.
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk. “İlk Mescitten Bugüne Camii = From the First Small Mosque to the Present Day = Die Moschee Seit Der Ersten Mescit Bis Heute”. *Yeni Fikir Uluslararası Hakemli Akademik Fikir Araştırma Dergisi* 3 (2009), 22-29.
- Güleç, Hasan. “Müellefe-i Kulûb”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 91-99.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *et-Târîh*. thk. Mustafa Necib Fevvâz - Hikmet Keşlî Fevvâz. Beyrut: Dârü‘l-Kütübî‘l-İlmiyye, 1415/1995.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *Kitâbü‘t-Tabakât*. thk. Ekrem Ziyâ Ömerî. Bağdat: Matbaatü‘l-Ânî, 1387/1967.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Hamîdullah, Muhammed. *Mecmû‘atü‘l-vesâ‘iki‘s-siyâsiyye li‘l-‘ahdi‘n-nebevî ve ‘l-hilâfeti‘r-râşide*. Beyrut: Dârü‘n-Nefâes, 5. Basım, 1405/1985.
- Harfûş, Abdülkâdir Feyyâd. *Kabiletü Temîm fî‘l-Câhiliyeti ve ‘l-İslâm*. Dımaşk: Dârü‘l-Beşâir, 1. Basım, 1423/2002.
- Hasan, Hüseyin. *İ‘lâmü‘t-Temîm*. Beyrut: Müessesetü‘l-Arabiyyeti‘d-Dirâsâti ve ‘n-Neşr, ts.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *el-Esmâ‘ü‘l-mübhome fî‘l-enbâ‘i‘l-muhkeme*. thk. İzzeddin Ali es-Seyyid. Kahire: Mektebetü‘l-Hâncî, 2. Basım, 1413/1992.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdâd ev Medîneti‘s-selâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma‘ruf. Beyrut: Dârü‘l-Ğarbi‘l-İslâmî, 1422/2001.
- Himyerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmün‘im es-Sanhâcî. *er-Ravzü‘l-mi‘târ fî haberi‘l-aktâr*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1. Basım, 1975.

- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ el-Kureşî. *Müsnedü'l-Humeydî*. thk. Habîbürrahman el-A'zamî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1381/1963.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Âdil Mürşid. Amman: Dâru'l-A'lâm, 1423/2002.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Mu'cemü'l-müştemil 'alâ zikri esmâ'i şüyûhi'l-e'immeti'n-nübel*. thk. Vefâ Takıyyüddin. Dımaşk: Dâru'l-Beşâir, 1421/2000.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Târîhu medîneti Dımaşk ve zikru fazlihâ ve tesmiyetü men hallehâ mine'l-emâsil ev ictâze bi-nevâhihâ min varidihâ ve ehlihâ*. thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995.
- İbn A'sem, Ebû Muhammed Ahmed b. A'sem el-Kûfî el-Ahbârî. *Kitâbü'l-Fütûh*. çev. Mehmet Cevher Caduk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr*. Dâru't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Beyrut: Mektebetü Lisâni'l-Arabî, 1411/1991.
- İbn Ebû Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî. *el-Âhâd ve'l-mesânî*. thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire. Riyad: Dâru'r-Râye, 1411/1991.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Hamd b. Abdullah el-Cüm'atî - Muhammed b. İbrahim el-Lüheydân. Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 1425/2004.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdilmevcûd - Ali Muhammed Mü'avviz. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. "Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî - Muhibbüddin el-Hatîb". Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fî eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men-âsarahüm min-zevî's-sultânî'l-ekber*. nşr. Ebû Suheyb el-Keremî. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, ts.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*. thk. Abdüsselâm b. Muhammed b. Hârûn b. Abdîrrâzîk. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 5. Basım, 1958.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Cevâmi'u's-Sîre*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. thk. Abdülkerim Sâmi el-Cündî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-Müsnedü's-sahîh 'ale't-tekâsîm ve'l-envâ' min ğayri vücûdi kat'in fî senedihâ velâ sübûti cerhin fî nâkılîhâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi'in ve etbâ'i't-tâbi'in*. ed. Muhammed Abdülmühd Hân. nşr. Muhammed Abdürreşîd. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahabârü'l-hulefâ'*. thk. El-Hâfız es-Seyyid Azîz Bek. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1407/1987.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mecdî Fethî es-Seyyid. Tanta: Dâru's-Sahâbe li't-Turâs, 1416/1995.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî. *Sîretü İbn İshâk*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004.
- İbn Kâni', Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî. *Mu'cemü's-sahâbe*. thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâtî. Medine: Mektebetü'l-Ğurabâ el-Eseriyye, 1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-Me'ârif, 1413/1992.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed b. Selâme. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2. Basım, 1420/1999.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Ma'ârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 4. Basım, 1388/1969.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 3. Basım, 1993.

- İbn Reşîk, Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Ezdî el-Mesîlî el-Kayrevânî. *el-‘Umde fî mehâsini’ş-şî‘r ve âdâbih ve nakdih*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrut: Dârü’l-Cîl, 5. Basım, 1401/1981.
- İbn Sa‘d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Muntazam fî târihi’l-mülûk ve’l-ümem*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ - Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbnü’l-Esîr, Ebü’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fî’t-târih*. thk. Ebü’l-Fidâ’ Abdullah el-Kâzî. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1407/1987.
- İbnü’l-Esîr, Ebü’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Mü‘avviz - Âdil Ahmed Abdilmevcûd. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1417/1996.
- İbnü’l-Kelbî, Ebü’l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî. *Cemheretü’n-neseb*. thk. Nâcî Hasan. Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1407/1986.
- İbnü’l-Mukrî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-İsfahânî. *el-Mu‘cem*. thk. Âdil b. Sa‘d. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1419/1998.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Hilyetü’l-evliyâ’ ve tabakatü’l-asfiyâ’*. Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1416/1996.
- Kalkaşendî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Subhu’l-a‘şâ fî sinâ‘ati’l-inşâ’*. Kahire: Dârü’l-Kütübi’l-Mısriyyeti, 1340/1922.
- Kalkaşendî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Kalâ’idü’l-cümân fî’t-ta’rîf bi-kabâ’ili ‘Arabi’z-zamân*. nşr. Dârü’l-Kütübi’l-İslâmiyye. thk. İbrâhîm el-Ebyârî. Kahire-Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Mısriyye-Dârü’l-Kitâbi’l-Lübnânî, 2. Basım, 1402/1982.
- Kalkaşendî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Nihâyetü’l-ereb fî ma’rifeti ensâbi’l-‘Arab*. nşr. Dârü’l-Kitâbi’l-Lübnânî. thk. İbrâhîm el-Ebyârî. Beyrut, 2. Basım, 1400/1980.
- Kallek, Cengiz. “Müellefe-i Kulûb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/473-475. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Kandehlevî, Muhammed Yûsuf. *Hayâtü’s-sahâbe*. thk. Beşşâr Avvâd Ma‘ruf. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1999.
- Kaya, Osman. “Tevbe Suresi, 9/60. Ayet Bağlamında Zekâtın Sarf Yerlerinden Müellefe-i Kulub Örneği = Muellef-i Kulub Sample As One Of the Receiving

Zekat in Context of the Tevbe Sure 9/60". *Journal of Social and Humanities Sciences Research = Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6/42 (2019), 2790-2801.

Kazancı, Ahmet Lütfî. "Akra' b. Hâbis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/285. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, ts.

Kılıç, Ünal. "Ensâbın Câhiliye Arapları ve Hz. Peygamber Nazarındaki Yeri ve Önemi". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 2 (2017), 45-63.

Köşe, Abdullah. "Hacamat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/422. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkan*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.

Mahmûd Şit Hattâb, Mahmûd Şit b. Mustafâ b. Hattâb el-Mevsilî. *Kadetü fethi's-Sind ve Afganistân*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1418–1998.

Makrîzî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.

Ma'mer b. Müsennâ, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî. *Kitâbü Eyyâmi'l-'Arab kable'l-İslâm*. nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî. Bağdat, 1976.

Ma'mer b. Müsennâ, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî. *Nekâ'izu Cerir ve'l-Ferezdek*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*. thk. Ahmed Câd. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1427/2006.

Mevlâ, Muhammed Cade'l- vd. *Eyyâmu'l-'Arab Fi'l-Câhiliyye*. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1361/1942.

Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*. thk. Hüseyin Selîm Esed. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1407/1987.

Muhammed b. Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî. *el-Muhabber*. thk. Ilse Lichtenstadter. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1407/1987.

Mutçalı, Serdar. *Arapça - Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 2015.

Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî. *Nesebü 'Adnân ve Kahtân*. thk. Abdülazîz el-Meymenî er-Râckûtî, 1354/1936.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed Fariyabî. Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1467/2006.

Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l- 'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî - Saffet es-Sekkâ. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 5. Basım, ts.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. thk. Hasan Abdulmun'im Şelbî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Önkal, Ahmet. "Araplarda Ensâb İlmi ve İslâm Tarihi Açısından Önemi". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1990), 117-132.

Rızâ, Muhammed. *Zü'n-Nüreyn 'Osmân b. 'Affân*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1402/1982.

Sallâbî, Ali Muhamed. *Ebû Bekir es-Siddîk*. Kahire: Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşr'il-İslâmiyye, 1423/2002.

Sallâbî, Ali Muhammed. *Siyer-i Nebi*. çev. Mustafa Kasadar vd. thk. Mustafa Kasadar. İstanbul: Ravza Yayınları, 3. Basım, 2017.

Sarıcık, Murat. "Cahiliye Döneminde Arap Yarımadası Panayırıları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2013), 109-140.

Sarıçam, İbrahim. "Hz. Peygamber Dönemi". *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Basım, 2014.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*. nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî. Beyrut: Dârü'l-Cenân, 1408/1988.

Seyyid Kutub, Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî. *Fî Zılâli'l-Kur'an*. Kahire-Beyrut: Dârü's-Şurûk, 32. Basım, 1423/2003.

Şemseddin eş-Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfiî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l- 'ibâd*. nşr. Mustafa Abdülvâhid. thk. Ali Hasan Mahmud Habîb. Kahire: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1418/1997.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. nşr. Mektebetü İbn Teymiyye. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Kahire, 2. Basım, ts.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Mekârimü'l-ahlâk*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1409/1989.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf - İsmâ Fâris el-Haristânî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm el-Mısırî. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 2. Basım, 1962.
- Takkûş, Muhammed Süheyl. *Târîhu'l-Hulefâ-yi Râşidîn el-Fütühât ve'l-İncâzati's-Siyâsiyye*. Beyrut: Dârün'n-Nefâis, 2. Basım, 1432/2011.
- Tebrîzî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî. *el-Kâfi fi'l-arûz ve'l-kavâfi*. nşr. Hassânî Hasan Abdullah. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 3. Basım, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Topuzoğlu, Tefîk Rüştü. "Recez". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 509-510. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ubeydî, Abdülcebbar. *Kabiletü Temîmi'l-'Arabiyye beyne'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*. Kuveyt: Havliyyâtü Külliyyeti'l-Âdâb, 1406/1986.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *Esbâbü'n-nüzûl*. thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1991.
- Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî. *Kitâbü'l-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1966.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî. *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut: Dârü's-Sadr, 2. Basım, 1397–1977.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. thk. Hüseyin Akkaya - Muhammed Gür. sad. İsmail Karaçam vd. İstanbul: Azim Dağıtım Yayıncılık, 2021.
- Yekeler, Muhammet. *Câhiliye Döneminden Hz. Peygamber Dönemi Sonuna Kadar Temîm Kabilesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Basım, 1410/1990.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Tecrîdü esmâ'î's-sahâbe*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.

Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab. *Kitâbü Nesebi Kureys*. thk. Evariste Levi-Provençal. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 3. Basım, 1951.

